

И МНЕ ЕВО СТАЛО ЖАЛЬ

Fremveksten av predikative
substantiv i russisk.
En teoretisk tilnærming.

Møyfrid Oust Torske

Masteroppgave i russisk språk
Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk
Det humanistiske fakultet

UNIVERSITETET I OSLO

12.09.2012

И МНѢ ЄВО СТАЛО ЖАЛЪ

Fremveksten av predikative substantiv i russisk.

En teoretisk tilnærming.

Møyfrid Oust Torske

60 studiepoeng

Veileder: Jan Ivar Bjørnflaten

Masteroppgave i russisk språk

Institutt for litteratur, områdestudier og europeiske språk

Det humanistiske fakultet

Universitetet i Oslo

Høsten 2012

© Møyfrid Oust Torske

2012

”И мне ево стало жаль”.

Fremveksten av predikative substantiv i russisk. En teoretisk tilnærming.

Møyfrid Oust Torske

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

I russisk eksisterer en gruppe ord, formlike med substantiv i nom.sg., som kan fungere som predikat i upersonlige setninger. Man sier gjerne at de tilhører den såkalte tilstandskategorien. Oppgaven ser på hvordan slike upersonlig-predikative substantiv har blitt behandlet i den russiske faglitteraturen, i tillegg til hva russiske språkforskere har sagt om fremveksten av disse ordene i upersonlige konstruksjoner. En undersøkelse av slike konstruksjoner i et utvalg gammeløstslaviske tekster forsøker å illustrere hvordan og i hvilken grad disse konstruksjonene opptrer på et tidligere stadium av russisk språk. Videre presenterer oppgaven et mulig forløp for konstruksjonens fremvekst, og ser den antatte utviklingen i lys av mekanismer for språklig endring: Reanalyse, aktualisering og ekstensjon, slik de presenteres hos Andersen, Timberlake og Harris & Campbell. Det mulige utviklingsforløpet foreslår at substantivene i visse kontekster har blitt reanalysert som upersonlige ord som uttrykker tilstand eller vurdering, og videre at dette har skjedd under påvirkning fra upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner. Sistnevnte antas å ha oppstått på et tidligere tidspunkt, også som følge av reanalyse. Som bakgrunn for begge reanalysene postuleres en endring i verbet *быть*s semantiske og syntaktiske egenskaper. Oppgaven argumenterer videre for at egenskaper ved den upersonlig-predikative konstruksjonens overflatestruktur slik den fremstår i moderne russisk, som for eksempel upersonlig kopulaverb, er aktualiseringer av reanalysen. Undersøkelsen av gammeløstslaviske tekster frembrakte imidlertid få entydige eksempler på dette. Til slutt diskuterer oppgaven hvordan den upersonlig-predikative konstruksjonen kan ha blitt spredt til stadig nye substantiv. Da reanalyse antas å inngå i hver enkelt av disse utvidelsene, forkastes Harris og Campbells definisjon av ekstensjon som beskrivelse av en slik prosess. Leksikalsk spredning foreslås som et mulig alternativ, men siden det foreløpig finnes få arbeider som beskriver og definerer leksikalsk spredning innen syntaks, forblir dette kun et forslag.

Forord

En stor takk går først og fremst til min veileder, Jan Ivar Bjørnflaten, for tålmodig veiledning og uvurderlige innspill og korrigeringer, både i utformingen og gjennomføringen av oppgaven. Han har hele veien vist interesse for arbeidet mitt, noe som har betydd svært mye.

Takk til Roland Meyer ved Universitetet i Regensburg, for å ha svart på mine spørsmål om Regensburg-korpuset og sendt meg utdrag av sine arbeider på e-post. Videre vil jeg nevne Joel Nordborg Nielsen. Hans arbeid om predikativer og grammatikalisering ble aldri publisert før hans død i 2010. En seminarpresentasjon av dette arbeidet, formidlet til meg av Jan Ivar Bjørnflaten, var imidlertid et sentralt bidrag da oppgaveideen ble til.

Takk til alle dyktige og inspirerende russisklærere jeg har hatt gjennom årene, som har bidratt til at min interesse for russisk bare har økt, selv om det russiske språket til tider kan virke så stort og komplisert at man får lyst til å gi opp.

Tusen takk til min fabelaktige familie for all oppmuntring, betryggende ord og hyggelige telefonsamtaler, og for alle timene de har brukt på å lese korrektur.

Takk til Helene for korrekturlesing, krisekaffepauser og godt selskap på lesesalen.

Til sist en varm takk til alle andre nære og kjære som har heiet på meg og bidratt til å holde motet mitt oppe underveis, samtidig som de tålmodig har holdt ut med et tidvis ustabilt humør og tilfeller av regelrett sutring. Det blir bedre nå, jeg lover.

Tross all hjelp jeg har mottatt i arbeidet med denne oppgaven, er alle feil og mangler selvfølgelig mine egne.

Oslo, 11.09.12

Møyfrid Oust Torske

Innholdsfortegnelse

Liste over figurer og tabeller.....	XII
Liste over forkortelser.....	XIII
Kapittel 1 – Introduksjon.....	1
1.1 Formål.....	1
1.2 Problemstilling og hypotese.....	3
1.3 Oppgavens oppbygning.....	3
1.4 Begrepsavklaring.....	4
1.5 Translitterasjon.....	5
Kapittel 2 – Tilstandskategorien i russisk.....	7
2.1 Om upersonlig-predikative ord og tilstandskategorien.....	7
2.2 Syntaks.....	8
2.3 Undergrupper av upersonlig-predikative ord.....	9
2.3.1 Upersonlig-predikative adverb.....	9
2.3.2 Upersonlig-predikative pronomener.....	10
2.3.3 Upersonlig-predikative substantiv.....	10
2.4 Upersonlige setninger med predikative ord i gammeløstslavisk.....	12
2.4.1 Upersonlige setninger med predikative substantiv i gammeløstslavisk.....	13
2.5 Utviklingen av tilstandskategorien i russisk.....	13
2.6 Om tilstandskategorien som ordklasse i russisk.....	17
2.7 Tilstandskategorien og upersonlig-predikative substantiv hos et utvalg russiske språkforskere.....	19
2.7.1 Potebnja.....	19
2.7.2 Šachmatov.....	19
2.7.3 Peškovskij.....	20
2.7.4 Vinogradov.....	20
2.7.5 Isačenko.....	21
2.7.6 Galkina-Fedoruk.....	22
Kapittel 3 – Teoretisk rammeverk.....	23
3.1 Abduksjon.....	24
3.2 Reanalyse.....	27
3.3 Aktualisering.....	29

3.4	Hvordan forklare variasjon?	32
3.5	Ekstensjon og leksikalsk spredning.....	34
3.6	Endringer og deres forløp.....	36
Kapittel 4 – Metode og materiell.....		37
4.1	Undersøkelsens objekter	37
4.1.1	Substantiv	37
4.1.2	Adverb.....	41
4.2	Tekstgrunnlag.....	42
4.2.1	<i>Успенский сборник XII-XIII вв.</i>	42
4.2.2	Regensburg Russian Diachronic Corpus	43
4.2.3	Svakheter ved tekstgrunnlaget	46
4.3	Fremgangsmåte	48
4.3.1	Undersøkelser av tekstgrunnlaget	48
4.3.2	Syntaktisk analyse	50
4.3.3	Bearbeidelse av data.....	52
4.3.4	Eksempler.....	52
4.4	Om talt språk, skriftspråk og språklig endring.....	53
Kapittel 5 – Funn i Regensburg-korpuset og <i>Успенский сборник</i>		55
5.1	Substantiv – upersonlig-predikative tilfeller	55
5.1.1	Substantivkonstruksjoner med dativ og infinitiv	57
5.1.2	Substantivkonstruksjoner med infinitiv	59
5.1.3	Substantivkonstruksjoner med dativledd	60
5.1.4	Substantivkonstruksjoner uten avhengige ledd.....	64
5.2	Substantiv – mellomtilfeller og andre interessante eksempler.....	65
5.2.1	Setninger med foranstilt kopula	65
5.2.2	Andre interessante tilfeller	68
5.2.3	Hvor stor vekt skal man tillegge mellomtilfellene?	70
5.2.4	Substantiv+infinitiv i ikke-upersonlig-predikativ funksjon	71
5.3	Setninger med upersonlig-predikative adverb.....	72
Kapittel 6 – Forslag til forløp: Fra adverb- til substantivkonstruksjoner.....		77
6.1	Forslag til en modell for forløpet	77
6.2	Reanalyse	79
6.2.1	<i>Быть</i> -endringen som bakgrunn for reanalyse	79

6.2.2 Relativ kronologi for reanalysene	83
6.2.2 Tvetydighet og reanalyse	86
6.3 Aktualisering	88
6.4 Utvidelse.....	92
Kapittel 7 – Oppsummering og konklusjon	99
Litteraturliste	105
Vedlegg	109
Eksempler som ble tatt ut av undersøkelsen	109
Lesedatoer, eksempler fra Regensburg-korpuset	110

Liste over figurer og tabeller

Tabell 1.1: Translitterasjon	5
Tabell 5.1: Upersonlig-predikative substantiv i de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og <i>Успенский сборник</i>	56
Tabell 5.2: Upersonlig-predikative adverb i de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og <i>Успенский сборник</i>	73
Figur 6.1: Forslag til forløp for utviklingen fra adverb og substantiv til upersonlig-predikative ord	78

Liste over forkortelser

akk. – akkusativ

dat. – dativ

dual. - dualis

DZ - *Слово и моление Даниила Заточника*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

FJ - *История иудейской войны Иосифа Флавия*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

FS - *Повесть о Фроле Скобееве*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

gen. – genitiv

instr. - instrumentalis

KT - *Слово и притчи Кирилла Туровского*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset. Teksten er korpuset delt inn i tre *Слово* og én *Притча*, som vil merkes som hhv. KT1, KT2, KT3 og KTR.

lok. – lokativ

nom. – nominativ

pl. – plural

PPA – presens partisipp aktiv

PretPA – preteritum partisipp aktiv

PVL - *Повесть временных лет*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

RRuDi - Regensburg Russian Diachronic Corpus

SD - *Шестоднев Иоанна экзарха болгарского*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

sg. - singular

SP - *Синайский патерик*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

US - *Успенский сборник XII-XIII вв.*

XB - *Хождение Богородицы по мукам*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

XM - *Хождение за три моря Афанасия Никитина*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

ZPA - *Житие протопопа Аввакума, им самим написанное*, slik teksten foreligger i Regensburg-korpuset

Kapittel 1 – Introduksjon

I russisk eksisterer en syntaktisk kategori som gjerne kalles *категория состояния* – *tilstandskategorien*. Den utgjøres av en liten gruppe ord som er formlike med adverb, substantiv og nektede pronomen, som har som sitt viktigste syntaktiske fellestrekk at de kan fungere som predikat i upersonlige setninger. Slike setninger uttrykker typisk tilstand eller vurdering av en hendelse. Ordene kalles gjerne *predikativer* eller *predikative ord*, og enkelte språkforskere mener de er å regne som en egen ordklasse i russisk. Eksempler på upersonlige setninger med slike ord som predikat kan man finne så langt tilbake som 1000-tallet, i noen av de eldste kildene i den russiske skriftkultur. Den største gruppen innad i kategorien utgjøres av ord som er formlike med adverb, og det er også de som blir viet størst oppmerksomhet i den russiske faglitteraturen innen grammatikk. Dette reflekteres i at hele kategorien hos enkelte forskere omtales som predikative *adverb*.

1.1 Formål

Fokus i denne oppgaven ligger derimot på de upersonlig-predikative ordene som er formlike med *substantiv*. Disse ordene oppfører seg på en måte som ligger langt unna sitt opphav – de har mistet flere av substantivens syntaktiske egenskaper, samtidig som de har fått en rekke nye egenskaper som gjør det tydelig at de ikke lenger er for substantiv å regne. Tilstandskategorien eller predikativer er relativt ny når det gjelder å bli regnet, eller i det minste vurdert, som egen kategori i russisk. Dette gjenspeiler seg i at upersonlig-predikative ord behandles til tider svært ulikt av ulike forskere med hensyn til hvordan de kategoriserer både ordene og konstruksjonene de inngår i. Oppgaven vil således forsøke å gi et overblikk over hvordan konstruksjonene har blitt oppfattet og presentert av et utvalg russiske språkforskere.

Videre vil jeg undersøke hva den russiske faglitteraturen sier om hvordan endringen fra substantiv til upersonlig-predikative ord har skjedd. De store forskjellene mellom disse to syntaktiske funksjonene gjør spørsmålet om endringsforløpet og dets form svært interessant. Selv om upersonlig-predikative substantiv generelt må kunne sies å ha fått mindre oppmerksomhet i litteraturen sammenlignet med upersonlig-predikative adverb, finnes det enkelte russiske språkforskere som har omtalt endringen fra substantiv til upersonlig-

predikative ord. Blant de grundigste bidragene finner vi Vinogradov, Isačenko og Galkina-Fedoruk, og denne oppgaven vil ta utgangspunkt i deres beskrivelser av endringsforløpet.

I tillegg vil jeg forsøke å knytte endringen opp mot teoretiske bidrag om mekanismer for språklig endring, en innfallsvinkel som jeg ikke har greid å finne hos noen av de russiske forskerne. De russiske forskernes beskrivelser av et konkret russisk fenomen vil således bli forsøkt kombinert med teorier om språklig endring og hvilke mekanismer den består i. De mest sentrale begrepene her vil være *reanalyse*, *aktualisering* og *ekstensjon*, slik de presenteres hos Andersen, Timberlake og Harris & Campbell. For å se om disse mekanismene kan sies å gi en god beskrivelse av endringsforløpet fra substantiv til upersonlig-predikativt ord, vil jeg i tillegg til å benytte meg av arbeider fra de russiske språkforskerne, videre foreta en egen undersøkelse i et lite utvalg gammeløstslaviske tekster. Dette for å se i hvilken grad upersonlig-predikative ord forekommer her, og hvordan de brukes. I resultatene fra undersøkelsen vil jeg se om man finner tegn til de endringer man kunne forvente ut fra Andersen, Timberlake og Harris & Campbells teorier. Ut fra disse tre teoretiske tilnærmingene håper jeg å kunne foreslå et forløp for hvordan endringen skjedde. Merk at dette ikke er et forsøk på å *forklare* endringen – et fenomen kan ikke forklares ut fra teori før teorien kan relatere fakta om sitt objekt til noe annet og utenforliggende (Faarlund 1987: 20). Oppgaven setter seg først og fremst det mål å forsøke å *beskrive* et mulig endringsforløp og gi det en teoretisk interpretasjon.

Oppgaven inneholder slik både en empirisk og en ikke-empirisk tilnærming til historisk lingvistikk. Den empiriske delen av oppgaven er undersøkelsen av de gammeløstslaviske tekstene. På bakgrunn av dette, og i kombinasjon med tidligere arbeider om emnet, vil jeg så bruke teorier og modeller i et forsøk på å rekonstruere utviklingen av den upersonlig-predikative substantivkonstruksjonen i russisk – dette er det ikke-empiriske elementet. Det må nødvendigvis være en forbindelse mellom empiriske og ikke-empiriske studier av språklig endring. Dette vil jeg forsøke å inkludere i min oppgave, ved at tidligere arbeider om upersonlig-predikative konstruksjoner uunngåelig nok vil spille en viktig rolle, både for hva jeg leter etter og hvordan jeg tolker det jeg finner: ” (...) a lot of prior knowlegde is necessary to interpret the apparent findings form [sic] the corpus correctly” (Meyer 2011: 31).

1.2 Problemstilling og hypotese

Dette gir følgende problemstilling: Hvordan forløp endringen der russiske substantiv gikk over til upersonlig-predikative ord, og i hvilken grad kan dette forløpet beskrives ut fra Andersen, Timberlake og Harris & Campbells teorier om reanalyse, aktualisering og ekstensjon? Ut fra det russiske språkforskere skriver om utviklingsløpet, sammen med tolkninger av mine egne funn, vil jeg se om jeg kan identifisere ulike steg i prosessen og hvorvidt disse kan tilsvare de mekanismer og prosesser som teoriene beskriver. Slik vil jeg forsøke å gi en mer teoretisk fremstilling av utviklingsløpet enn det jeg har vært i stand til å finne i den russiske faglitteraturen. I denne sammenheng vil jeg i tillegg til upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner også se på upersonlig-predikative adverb, og den veien de kan tenkes å ha tatt fra adverb til upersonlig-predikative ord. Jeg arbeider ut fra en hypotese om at substantivene har blitt reanalysert som upersonlig-predikative ord. Videre tror jeg dette kan ha skjedd etter mønster av upersonlig-predikative konstruksjoner med adverbformlike ord som predikat – en konstruksjon jeg mener hadde et mer naturlig utgangspunkt for å vokse frem enn det substantivkonstruksjonen hadde, og som jeg dermed tror oppstod først og dannet mønster for substantivenes endring.

1.3 Oppgavens oppbygning

Oppgaven innledes med en gjennomgang av hvordan tilstandskategorien presenteres i utvalgte arbeider om russisk språk. I samme kapittel vil jeg videre presentere hvordan man i den russiske faglitteraturen har beskrevet fremveksten av den upersonlig-predikative konstruksjonen, noe som vil danne grunnlaget for mitt forslag til et mulig forløp for endringen. Så følger en gjennomgang av teorien som danner utgangspunkt for analysen og en teoretisering av forløpet, og videre en redegjørelse for datagrunnlag og metodiske hensyn for undersøkelsen. I kapittel 5 presenteres funnene som undersøkelsen frembrakte, og i kapittel 6 følger analysen: Hvordan jeg mener forløpet kan ha sett ut, basert på beskrivelser fra den russiske faglitteraturen og hvordan disse kan tilsvare mekanismene fra de teoretiske bidragene, og videre hvorvidt funn fra min undersøkelse støtter opp under disse punktene. Til slutt følger en konklusjon der jeg oppsummerer hvorvidt de teoretiske begrepene ser ut til å beskrive den foreslåtte utviklingen på en god måte.

1.4 Begrepsavklaring

Den russiske grammatiske termen *сказуемое* vil i denne oppgaven oversettes med *predikat*. Det må her innvendes at dette ikke er en ideell term, da et predikat i norsk terminologi også kan inneholde setningsledd som direkte og indirekte objekt, tids- og stedsadverbialer. Et russisk *сказуемое* vil derimot regnes som separat fra disse. Alternativet *verbal* anså jeg som lite dekkende, siden verbal i norsk kun betegner verbet, også når dette er et kopulaverb som har tilhørende predikativ (som tilsvarer det russiske *именная часть сказуемого*). Predikat ble derfor valgt, siden *сказуемое* inkluderer både kopula og predikativ. Når ordet predikat benyttes i denne oppgaven er det altså som en oversettelse av russiske *сказуемое*, og kan ikke inkludere flere setningsledd enn kopulaverb og predikativ, slik et norsk predikat kan.

Ord som kan opptre som predikat i upersonlige setninger har fått flere ulike betegnelser i den russiske faglitteraturen, noe som vil bli utdypet i kapittel 2. Siden Isačenkos term ”predikativer” (*предикативы*) er til forveksling likt den norske termen predikativ, vil jeg i denne oppgaven betegne dem som *upersonlig-predikative ord*. Dette gjør jeg med utgangspunkt i Peškovskijs betegnelse på dem som ”безлично предикативные члены” (Peškovskij 2001: 352). For å skille mellom de ulike underkategoriene av upersonlig-predikative ord, vil jeg videre bruke betegnelsene upersonlig-predikative adverb, substantiv og pronomen. Dette krever imidlertid en liten avklaring: Siden et substantiv som har gått over til også å kunne opptre i upersonlig-predikativ funksjon nettopp *ikke er et substantiv* i denne funksjonen, er termen upersonlig-predikativt substantiv egentlig misvisende. En mer korrekt betegnelse ville vært ”upersonlig-predikative ord som er formlike med/har opprinnelse i et substantiv”. For korthets skyld velger jeg likevel å kalle dem upersonlig-predikative substantiv, adverb og pronomen. Disse står i motsetning til det jeg vil betegne med den noe uformelle betegnelsen ”vanlige” substantiv, adverb og pronomen – ord som tilhører disse kategoriene og syntaktisk oppfører seg deretter.

Som oversettelse for den russiske termen *древнерусский* vil jeg benytte *gammeløstslavisk*. Det dreier seg da om østslavernes skriftspråk i perioden mellom oppløsningen av urslavisk i syd-, vest- og østslavisk, og frem til språket begynte å dele seg i russisk, hviterussisk og ukrainsk. Den enkeltspråklige utviklingen antas gjerne å ha tatt til på andre halvdel av 1200-tallet, etter at Kievriket ble erobret av mongolene og maktsenteret flyttet seg nordøstover mot Moskva. Gammeløstslaviske tekster vil i de fleste tilfeller inneholde større eller mindre innslag

av kirkeslaviske elementer, noe som vil variere etter hvilken sjanger tekstene tilhører. I mange tilfeller må disse også kunne regnes som russisk-kirkeslaviske tekster.

1.5 Translitterasjon

I denne oppgaven vil kyrilliske bokstaver bli brukt i russiske ord og sitater. På tvers av det som kanskje er vanlig, vil kyrilliske bokstaver også bli benyttet når det dreier seg om ord fra gammeløstslavisk, når dette forekommer i løpende tekst. Dette er for i størst mulig grad å unngå at kyrilliske og translittererte ord står side om side i teksten, og gir slik en ryddigere fremstilling. Eksempler fra undersøkelsen, og de gammeløstslaviske ord som forekommer i omtalen og analysen av disse, vil derimot bli translitterert. Translitterasjonen følger tabell 1.1 nedenfor. Kun tegn som ikke har en direkte korrespondanse i det latinske alfabetet er tatt med. Jerer bevares som jerer:

Kyrillisk	Translittereres med
ж	ž
ѕ	dz
оу	u
Ѹ	u
х	ch
ц	c
ч	č
ш	š
щ	šč
ы	y
є	je
ю	ju
я	ja
ѡ	o
ѣ	ě
іє	je
Ѧ	ja
Ѧ	q

Tabell 1.1. Translitterasjon.

Kapittel 2 – Tilstandskategorien i russisk

I dette kapitlet presenteres den syntaktiske kategorien upersonlig-predikative ord, også kalt *категория состояния* eller *tilstandskategori*, i russisk: Dens grammatiske kjennetegn og syntaktiske egenskaper, i tillegg til en kort presentasjon av hvordan predikative ord i upersonlige setninger opptrer i gammeløstslavisk. Særlig vekt vil bli lagt på undergruppen upersonlig-predikative substantiv. Under punkt 2.5 presenteres en kort oppsummering av hvordan russiske språkforskere har beskrevet fremveksten av tilstandskategorien, og hvordan dette har blitt satt i sammenheng med utviklingen til verbet *быть*. Punkt 2.6 gjengir de viktigste punktene i debatten om hvorvidt tilstandskategorien bør regnes som en egen ordklasse. Videre, under punkt 2.7, følger en gjennomgang av hvordan kategorien blir behandlet hos et utvalg russiske språkforskere.

2.1 Om upersonlig-predikative ord og tilstandskategorien

I russisk finnes en liten gruppe ord som i form er identiske med adverb, pronomer og substantiv, som har det syntaktiske fellestrekk at de kan fungere som predikat i upersonlige setninger,¹ og tidsbøyes ved hjelp av kopulaverbet *быть*. De betegner da hovedsakelig ulike former for tilstand, i motsetning til verbalsetninger som typisk beskriver handling. På norsk kalles de gjerne *predikative ord* eller *predikative adverb*, på russisk *предикативы* eller *предикативные наречия*. I tillegg går de ofte under navnet *tilstandskategori*, *категория состояния*. Termen predikative adverb kan virke misvisende, for selv om den klart største delen av gruppen utgjøres av ord som i sin form sammenfaller med adverb, er det jo her også snakk om substantiv og pronomer. Videre kan man heller ikke uten videre si at de ordene som i form sammenfaller med adverb, faktisk *er* adverb i denne funksjonen. Noen forfattere unngår derfor helt å bruke merkelappen adverb, både for ord som er formlike med substantiv, pronomer og adverbene selv. Disse ordene er jo skilt ut som egen gruppe nettopp av den grunn at de skiller seg fra andre etablerte kategorier. Ščerba mener ord som brukes predikativt i upersonlige setninger ikke kan kalles adverb, da de ikke står til verb, men derimot kopula: ”Подобные слова тоже не могут считаться наречиями, так как эти последние относятся

---

¹ Enkelte forfattere, bl.a. Vinogradov og Isačenko, regner i tillegg visse personlige konstruksjoner inn under tilstandskategorien/predikativer, av typen *Я рад, я намерен, я прав* etc. Se Isačenko 1965: 292-293 og Vinogradov 1972: 322-323, i tillegg til avsnitt 2.7 i dette kapitlet. Fokuset i denne oppgaven vil dog være på upersonlige konstruksjoner med ord som er formlike med adverb og substantiv, og konstruksjoner med kortform av adjektiv blir derfor ikke behandlet her.

к глаголам (или прилагательным), здесь же мы имеем дело со связками” (Ščerba 1957: 74). Termen adverb må derfor kunne sies å være lite dekkende, ikke bare for hele kategorien som sådan, men også for de ordene som har form som adverb. Både av denne årsak og på grunn av at oppgaven fokuserer på de substantivformlike ordene som inngår i tilstandskategorien, blir derfor den mer nøytrale termen *upersonlig-predikative ord* benyttet her. Det dreier seg da om den gruppen av ord som kan opptre som predikat i upersonlige setninger og tidsbøyes ved hjelp av *быть* eller andre uselvstendige verb som uttrykker tilstand eller tilstandsending, som for eksempel *быва́ть, становиться/стать* m.fl. (Isačenko 1962: 194-195, 201; Mathiassen 1996: 130; Semeonoff 1962: 77).

2.2 Syntaks

Upersonlige setninger med predikative adverb, substantiv eller pronomen er en form for enleddede setninger. Enleddede setninger har kun ett hovedledd, som på russisk kalles *сказуемое*, og her oversettes til *predikat*. Dette predikatet uttrykker ifølge Valgina (1973: 147) gjenstand, hendelse eller tilstand, samtidig som det peker på gjenstandens, hendelsens eller tilstandens eksistens i virkeligheten, og formidler gjenstandens, hendelsens eller tilstandens forhold til virkeligheten. Predikatet former dermed både predikativitet (*предикативность*) og modalitet (*модальность*)² i setningen, og som hovedledd i en enleddet setning utgjør det setningens eneste ”organisatoriske senter”. En upersonlig setning med et upersonlig-predikativt ord som predikat vil tilhøre det man på russisk kaller *именные безличные предложения*, altså upersonlige setninger der eneste hovedledd utgjøres av et nomen fremfor et verb. Predikative ord opptre her som nominaldelen – *именная часть сказуемого* – i et nominalpredikat (*именное сказуемое*) (Mathiassen 1996: 577). Merk at det i denne sammenheng er snakk om nominalpredikatet i *upersonlige* setninger, og ikke toleddede personlige setninger av typen ”Иван – инженер”.

Vinogradov (1972: 320) sier at ord tilhørende tilstandskategorien har som et av sine grammatiske kjennetegn at de har former for tid, ”имеют формы времени”. Tidsformene dannes ved hjelp av kopulaverb eller halvkopula. Som regel er dette *быть*, enten uttrykt i preteritum, futurum og kondisjonalis, eller som nullform i presens. Setningsleddet kalles

---

² *Предикативность* er ifølge Rozentals *Современный русский язык* (1976: 14) ”важнейший грамматический признак предложения, указывающий на общую соотнесенность сообщения с действительностью”. Dette forholdet til virkeligheten uttrykkes ved hjelp av språklige virkemidler som forteller oss hvorvidt det som formidles i utsagnet faktisk finner sted (eller har funnet sted, eller skal gjøre det), eller om det kun fremstilles som mulig, ønskelig, nødvendig eller påkrevd. Dette systemet kalles *модальность*.

derfor også *связочно-именное сказуемое* (Lekant 1974: 32; Vinogradov og Istrina 1960: 27). I tilfeller med *быть* er verbet her en analytisk form, da det kun har grammatisk funksjon, nemlig å formidle tid og modus. Utover dette har verbet ingen egen betydning. I tillegg til *быть* vil også enkelte andre uselvstendige verb som *стать*, *становиться* kunne fungere som halvkopula, for eksempel i konstruksjoner som *стало пора* (Vinogradov 1972: 320). I og med at verbet i en slik setning kun vil være et analytisk hjelpeverb, vil ikke setningen kunne beskrive handling, slik en verbalsetning kan. I stedet beskriver den en eller annen form for tilstand, overgang til ny tilstand eller modal vurdering. I og med at de ikke inneholder noe handlingsverb, får disse setningene en mer statisk karakter. Som upersonlig setning kan den heller ikke ha grammatisk subjekt, og et eventuelt logisk subjekt står i dativ.

2.3 Undergrupper av upersonlig-predikative ord

2.3.1 Upersonlig-predikative adverb

Den klart største gruppen upersonlig-predikative ord utgjøres av ord som slutter på *-o*. De har gjerne sitt etymologiske opphav i kortformer av adjektiv i nøytrum, og sammenfaller i form med adverb. Derfor kalles de også gjerne predikative adverb i enkelte arbeider, for eksempel hos Šachmatov (1941: 114-115) og Vinogradov og Istrina i *Грамматика русского языка* (1960: 28). Der et adjektivs oppgave er å beskrive et kjennetegn ved et objekt eller en gjenstand, vil et ord på *-o* dannet over samme rot i stedet gå over til å formidle en tilstand, da det jo ikke står til noe bestemt objekt. Mens den toleddede personlige setningen "Вагон пуст и темен" beskriver *selve* vognen, forteller den enleddede upersonlige setningen "В вагоне пусто и темно" om *tilstanden inne i vognen* (Babajceva 1968: 60-61). Slik sett kan termen predikative adverb være misvisende, siden disse ordene i upersonlig-predikativ funksjon ikke modifierer en handling, slik adverb gjør. De står jo ikke til et verb, men betegner heller en tilstand ved eller vurdering av en situasjon eller handling (Ščerba 1957: 74-75).

Grovt sett kan man dele de upersonlig-predikative adverbene inn i to grupper: De som betegner ulike former for *tilstand*, og de som har *modal* betydning, som for eksempel plikt, nødvendighet, mulighet og umulighet. Tilstandsadverbene kan betegne fysisk og psykisk tilstand, omgivelsenes tilstand, og vurderinger av typen *рано* og *поздно*. De kan stå sammen med infinitiver, men de kan også opptre kun sammen med for eksempel steds- eller tidsadverbialer: "Мне холодно", "Здесь жарко", "Трудно было дышать". Selv om disse upersonlig-predikative leddene i betydning ligger nært adverb, er det ikke alle som kan opptre

som adverb på vanlig måte. Dette gjelder blant annet ord som *совестно, грешно, стыдно*: Man kan ikke si *”Он стыдно пошёл домой” (Peškovskij 2001: 354). Modalitetsadverbene betegner ulike typer mulighet og umulighet (for eksempel tillatelse og forbud), plikt og nødvendighet. De står alltid i kombinasjon med en infinitiv, med mindre en infinitiv eller en handling er underforstått av konteksten. Infinitiven, enten uttrykt eller underforstått, er det som modalitetsadverbet ”vurderer” (Vinogradov og Istrina 1960: 27-29). I tillegg kommer det som man gjerne kaller predikative sanseord, nemlig *видно* og *слышно*, som er spesielle på den måten at de kan styre kasus på samme måte som transitive verb og får objekt i akkusativ: ”Видно дорогу” (Mathiassen 1996: 131).

2.3.2 Upersonlig-predikative pronomen

Det finnes også en liten gruppe pronomen som kan brukes predikativt i upersonlige setninger, såkalte *né*-pronomen, som *нечего, некого, незначем, не к кому* etc. De opptrer i kombinasjon med en infinitiv, og i likhet med resten av de upersonlig-predikative ordene tidsbøyes de ved hjelp av *быть* i nøytrum singular. Eventuelt logisk subjekt står i dativ: ”Мне негде было спать”. I Vinogradov og Istrinas *Грамматика русского языка* (1960: 27-28) beskrives de som predikative ord av adverbisk³ opphav: ”[К] этой же группе [tilstandsord som i form sammenfaller med substantiv i nominativ] по значению (но не по форме) относятся предикативные слова наречного происхождения”. Peškovskij (2001: 361) omtaler dem som upersonlig-predikative ledd med utspring i pronominal adverb.

2.3.3 Upersonlig-predikative substantiv

Også upersonlig-predikative ord som er formlike med substantiv utgjør en relativt liten gruppe, sammenlignet med adverbformlike ord. Trolig er det derfor upersonlig-predikative substantiv generelt vies mindre plass i grammatikker og lærebøker enn upersonlig-predikative adverb. De blir også hos enkelte, som for eksempel i *Грамматика русского языка* (Vinogradov og Istrina 1960: 27), regnet nettopp som predikative *adverb* og behandlet sammen med dem. I likhet med upersonlig-predikative pronomen og modale upersonlig-predikative adverb, brukes substantivene sammen med infinitiver, selv om man i talespråk også kan høre dem brukt uten infinitiv: ”Охота домой”. Det vil da i konteksten eller i teksten rundt ligge en underforstått infinitiv som det predikative ordet forholder seg og viser til (Valgina 1973: 164-165; Vinogradov og Istrina 1960: 28).

---

³ Det russiske adjektivet *наречный* vil i denne oppgaven bli oversatt med ”adverbisk”, for å unngå sammenblanding med de norske syntaktiske termene adverbial og adverbielle ledd.

En av de grundigste beskrivelsene av setninger med upersonlig-predikative substantiv finnes hos Galkina-Fedoruk (1958: 317-324), i hennes bok *Безличные предложения в современном русском языке*. Setninger med eneste hovedledd i form av upersonlig-predikative substantiv beskrives hos henne som setninger ”выражающие модальную оценку действия”. Handlingen uttrykkes av infinitiven, og den modale vurderingen av handlingen uttrykkes av det upersonlig-predikative substantivet. Disse modale vurderingene kan være av ulik art. Galkina-Fedoruk deler upersonlig-predikative substantiv-setninger inn i fem grupper, etter hva slags type vurdering substantivet gir. Den første gruppen er modal-etiske vurderinger, som er knyttet til menneskelig vilje, moral og følelser, og her finner vi bl.a. *грех, стыд, срам*. Modal-emosjonelle karakteristikk skiller seg fra den første gruppen ved at det her dreier seg kun om følelser. Her finner vi kun ett substantiv, nemlig *жаль*, som gjerne regnes som et mer emosjonelt ord i forhold til den moralske vurderingen *грех*. Den tredje gruppen er vurderinger av nødvendigheten av en handling i forhold til tid (*пора, время, досуг, недосуг*), og den fjerde er uttrykk for modal-viljesmessige impulser, altså ulike typer ønsker, lyst eller mangel på sådan (*лень, охота, неволя*). Til slutt kommer setninger som uttrykker modalitet i forhold til plikt eller nødvendighet, som *след, не след, нужда, долг*.

Et substantiv brukt predikativt i en upersonlig setning vil alltid ha nominativsform. Men det er ikke subjekt i setningen – et eventuelt logisk subjekt, altså agens, som utfører handlingen som infinitiven beskriver, vil stå i dativ. Det predikative substantivet vil heller ikke kongruere med et eventuelt kopulaverb. *Быть* i slike setninger vil alltid stå i nøytrum singular, noe som kommer til uttrykk i preteritumssetninger: ”Грех *было* ругать”, ”Пора *стало* идти домой”. Ifølge *Русская грамматика 1980* (РГ) (§ 2425) forekommer det dog veksling mellom kongruens og nøytrumsform hos hjelpeverbet, i tilfeller der hjelpeverbet står etter det predikative ordet og foran infinitiven. I setninger med ordstilling av typen ”Охота *было/была* остаться”, ”Лень *было/была* подумать”, ”Пора *было/была* ехать” er begge alternativer, både personlig setning med kongruens og upersonlig med nøytrum, ifølge РГ riktige. Men de bemerker at det i moderne russisk er vanligst å velge hjelpeverb i nøytrum. Et annet viktig syntaktisk trekk ved den upersonlig-predikative gruppen substantiv er at man ikke kan sette et attributivt adjektiv til dem (Isačenko 1962: 200). Mangelen på typiske substantiviske trekk og en syntaks som er nær identisk med upersonlig-predikative adverb er trolig noe av bakgrunnen for at både upersonlig-predikative substantiv og pronomen hos enkelte forfattere sorterer under begrepet ”predikative adverb”, enten helt eller delvis.

Siden upersonlig-predikative substantivsetninger er upersonlige og enleddede, kan de ikke ha grammatisk subjekt verken i form av substantiv eller ord av andre ordklasser. Valgina (1973: 86-87) understreker at ordstilling kan være sentralt for å avgjøre hvorvidt en setning har grammatisk subjekt eller ei. Setninger der infinitiven står foran substantivet kan ikke regnes som upersonlig-predikative, da slike med nøytral intonasjon er toleddede og personlige. Setningene ”Верблюды в бесте, выгнать его оттуда большой грех!” (Murav’ev, *Письма русского из Персии*) og ”Грех выгнать верблюда из беста” er i utgangspunktet like, men på grunn av ordstillingen er setningsstrukturene forskjellige. Den første er en toleddet, personlig setning med infinitiven som grammatisk subjekt og (–) *большой грех* som predikat, og vil på norsk kunne oversettes til ”[Å jage ham ut] er en stor synd!”. Den andre er derimot en upersonlig setning der infinitiven står som avhengig ledd til det upersonlig-predikative ordet *грех* – ”Det er [synd å jage ham ut]”.

2.4 Upersonlige setninger med predikative ord i gammeløstslavisk

Ifølge Georgieva (1968: 13-14) fantes de grunnleggende typene upersonlige setninger som man kjenner i moderne russisk, allerede i starten av den skriftlige perioden for gammeløstslavisk. Blant disse typene var setninger med det hun kaller upersonlig-predikative adverb, både med og uten infinitiv. Upersonlige setninger med predikat i form av adverb ser dermed ut til å være et fenomen av relativt gammelt opphav. Man kan ifølge Borkovskij's bøker om sammenlignende historisk syntaks i de østslaviske språk (1968: 179-180) se en tydelig økning i bruken av denne setningstypen både i gammelrussisk, -hviterussisk og -ukrainsk, men også i gammeløstslavisk ble den brukt relativt hyppig. Det vanligste var predikat i form av adverb som uttrykte plikt, nødvendighet, mulighet, umulighet eller begrunnelse for handlingen, og da særlig adverbene *льзть*⁴, *не льзть*, *надобъ*⁵, *не надобъ* i kombinasjon med infinitiv. Slike setninger opptrådte hovedsakelig uten kopula i presens, og en eventuell handlende stod i dativ. I gammeløstslaviske kilder finner man også eksempler på adverbene *надо*, *мощно*, *не мощно/мочно*, *не възможно* og *подобно* brukt som predikat, eksemplene som oppgis hos Borkovskij er blant annet fra 1136, 1229, 1264 og 1375. Videre presenterer han en rekke eksempler på hvordan upersonlige setninger med adverb som predikat ble brukt til å uttrykke moralsk eller ønskelig/ikke-ønskelig vurdering av en

⁴ Ifølge Isačenko (1976: 110) stivnet lokativ sg. av **lbdža* ”letthet, mulighet”. Står hos Sreznevskij (1955) oppført med betydningen ”можно, слѣдует”.

⁵ Stivnet form av preposisjon *на* + det gamle substantivet **doba*, som skal ha betydd ”passende/gunstig tidspunkt”(Isačenko 1976: 110). Står hos Sreznevskij (1955) oppført med betydningen ”быть нужнымъ, должнымъ”.

handling, først og fremst ved hjelp av adverbene *любо*, *лѣно*, *годѣ* og *годно*⁶. Ifølge Vinogradov (1972: 331) var mulighetene for å bruke adverb som predikat betydelig større i gammeløstslavisk. Han viser her til Potebnja (1958: 114-115) og hans analyse av ordtak av typen ”грѣхъ сладко, а человекъ падко”, hvor kvalitative adverb fungerer som predikat, en egenskap de ikke lenger har i moderne russisk.

2.4.1 Upersonlige setninger med predikative substantiv i gammeløstslavisk

Det finnes også eksempler på at plikt og nødvendighet har blitt uttrykt i upersonlige setninger ved hjelp av et substantiv. Blant de hyppigste opptrer *невола*⁷, som ble brukt sammen med en infinitiv på samme måte som de semantisk beslektede adverbene *надо*, *мощно* o.l. (Borkovskij 1968: 181). Ett eksempel viser til og med *невола* brukt med hjelpeverb bøydd i nøytrum, selv om *невола* tilhører den feminine ja-stammen: ”такоже *невола* ми было пристати в свѣтъ ходаче в руку” (fra Nestorkrøniken, *Лаврентская летопись*). Man har også funnet eksempler på at nødvendighet i liknende setninger har blitt uttrykt ved hjelp av substantivene *потреба* og *нужда* (ibid.: 182-183).

2.5 Utviklingen av tilstandskategorien i russisk

Utviklingen av tilstandskategorien er tett knyttet opp til skjebnen til verbet *быть*. Vinogradov (1972: 331) knytter det opp mot det han kaller ”[п]реврашение же глагола *быть* в отвлеченную связку”. Sannsynligvis mener han med dette ikke at *быть* mistet sine fullverbegenskaper og sin eksistensbetydning fullstendig, det kan jo fortsatt fungere som eksistensmarkør. Trolig sikter han heller til en form for *splittelse* av verbet *быть*, siden det kan fungere både som eksistensverb og som kopulaverb, avhengig av kontekst. Tilstandskategoriens vekst var ifølge Vinogradov knyttet til de indre grammatiske motsetninger som fremtrådte når man brukte adverb i kombinasjon med hjelpeverb, og da særlig med kopulaverbet *быть*. Adverb i slike sammensetninger kunne inneha adverbets syntaktiske funksjoner ”лишь до тех пор, пока глагол *быть* еще не превратился в связку, в морфему времени и наклонения” (ibid.: 331). Da denne forvandlingen skjedde ble det Vinogradov kaller adverbets *predikativitet* forsterket: I konstruksjonen *совестно было* kan man ikke oppfatte *совестно* som adverb til verbet *было*. I stedet har ordet *совестно* smeltet

---

⁶ Sreznevskij (1955): *любо* ”нравится, хорошо, угодно”; *лѣно* ”прилично, годится, слѣдует”; *годѣ* ”угодно, приятно”; *годно* ”приятно, угодно”.

⁷ Substantivet *невола* betyr ifølge Isačenko (1976: 110) ”slaveri, trelldom”, men brukes predikativt med betydningen ”å måtte, være nødt til”. Det står hos Sreznevskij (1955) i tillegg oppført med betydningen ”tvang”.

sammen med kopulamorfemet *было* og dannet én sammensatt grammatisk form, nemlig preteritumsformen av ordet *совестно*. Kort sagt kan man si at i de kontekster der *быть* mistet verbegenskaper, måtte nødvendigvis det syntaktiske forholdet mellom *быть* og de adverb det stod i kombinasjon med, endres. Samtidig ble det ikke lenger mulig for adverb i en slik funksjon å formidle kvalitative og adverbiale forhold⁸ på samme måte som før. Svekkelsen av leksikalske verbbetydninger i kopula *быть* førte slik, ifølge Vinogradov, til de ”predikative adverbenes” overgang til tilstandskategorien. På samme måte har enkelte substantiv gjennomgått det Vinogradov betegner som *обеспредмечивание* – de har blitt ”utingliggjort”. På grunnlag av de grammatiske forandringer som substantiv i kombinasjon med *быть* utsettes for, har en ny type ord og ordformer blitt dannet innenfor tilstandskategorien: Tidligere substantivformer, som har mistet de grunnleggende egenskaper som tilhører substantivkategorien, og som gjennom sin funksjon beveger seg i retning av upersonlig-predikative ord (ibid.: 333-335).

Georgieva (1968: 14-15) omtaler toleddede setninger som utgangspunkt for upersonlig-predikative setninger, og legger vekt på kopulas rolle i denne sammenheng. Merk imidlertid at hennes fokus er på adverb. Som omtalt under punkt 2.4, eksisterte det ifølge henne upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner allerede i begynnelsen av den slaviske skriftkultur. Samtidig påpeker hun at man i gammelkirkeslaviske og enkelte gammeløstslaviske kilder kan finne eksempler på setninger med former på *-o* i sammensetning med uttrykt kopula i presens, bl.a. ”Добро есть уповати на Господа” fra *Печерский патерик*. Frem mot perioden for starten av den slaviske skriftkultur kan man ifølge Georgieva anta at disse konstruksjonene var toleddede, også i østslavisk. I tillegg mener hun at enkelte av disse formene på *-o* hadde en annen semantikk, nemlig betydning som adjektiv, siden man parallelt med *o*-formene fortsatt benyttet adverb på *-ть*, som *нелътъ*, *добръ*. Dette ser for Georgieva ut til å være en indikasjon på en ennå ikke helt fullført prosess: ”Таким образом, формирование главного члена безличного предложения, представляющего собою предикативное наречие на *o* (с инфинитивом или без него), было завершено только в письменный период” (ibid.: 14-15). Men hun påpeker videre at man i kilder der originalene er datert så langt tilbake som det 12. århundre, også kan finne leksikalsk varierte former på *-o uten* kopula i presens, noe hun sier gir grunnlag for å snakke om disse konstruksjonene som enleddede: ”Ту достойно снятися и порядъ положити” (fra

---

⁸ ”Качественные и обстоятельственные отношения”; i teksten min oversettelse.

Nestørkrøniken). Slik jeg leser Georgieva, mener hun altså at de enleddede upersonlige konstruksjonene allerede eksisterte på det tidspunkt da den slaviske skriftkultur oppstod, men at dannelsesprosessen ennå ikke var fullstendig fullført. Kanskje er det på grunnlag av dette hun unnlater å bruke termen tilstandskategori, da hun mener man ikke berettiget kan anvende dette begrepet om den russisk som ble brukt i de eldste periodene (ibid.: 13).

De fleste forskere ser ut til å være enige om at også tilstandssetninger med predikative substantiv opprinnelig har vært personlige toleddede setninger, med uttrykt *быть* i presens og kongruens mellom substantiv og verb: *Грех есть пойти, грех был пойти* (Galkina-Fedoruk 1958: 318). Derimot er ikke alle samstemte om veien substantivene har tatt videre, eller hva man skal karakterisere dem som underveis i prosessen. Ifølge Potebnja (1968: 364) gikk nominativene fra å bli oppfattet som subjekt til å bli oppfattet ”как определения безличного сказуемого, как наречия”. Galkina-Fedoruk mener Potebnja tar feil når han sier at veien har gått fra substantiv til modifierende adverb, da ord som *смех, грех, досада* i upersonlige setninger ikke er adverb, og heller ikke modifierer noe verb, men derimot uttrykker *tilstand*. Hun presenterer derfor en annen mulig utviklingsprosess for predikative substantiv. Personlige setninger der ordene *грех, срам, стыд* m.fl. inngikk som subjekt, som *срам был, грех есть* med tilhørende infinitiv, har blitt grammatisk transformert og i denne prosessen gått over til å uttrykke tilstand.⁹ Med denne nye funksjonen trengte de ikke lenger et verbalt predikat for å betegne handling, siden det ikke var noen handling inne i bildet. Derfor begynte verbet – som nå tydeligvis kun fungerte som analytisk tidsmarkør – å miste kongruensen med substantivet. Man fikk en ny konstruksjon: Ikke *стыд был смотреть*, men *стыд было смотреть*. Infinitiven, som jo mangler alle markører som person og tall, virket på det kongruerende *был* og ”gjorde det mer ubestemt og mer til et hjelpeverb”,¹⁰ i form av nøytrumsbøyning. Slik fikk man ifølge Galkina-Fedoruk en upersonlig setning som uttrykte tilstand. Og substantivet, som tidligere hadde vært subjekt i en personlig setning, gikk nå over til å uttrykke en modal vurdering av denne tilstanden (Galkina-Fedoruk 1958: 318-319).

Peškovskij (2001: 360-361) mener derimot at upersonlig-predikative substantiv mistet sin substantivitet som følge av at de stod sammen med upersonlige verb. I gammeløstslavisk

---

⁹ Hun sier imidlertid ingenting om hvordan og hvorfor denne overgangen fra personlige setninger til tilstandsbetydning skjedde. En tilstandsbetydning kan stemme overens med Vinogradov og hvordan *быть* ikke lenger fungerte som verb, men som tidsmarkør for det som uttrykkes av adverbet. Men om Galkina-Fedoruk her legger en endring i *быть*s egenskaper til grunn, sier hun ikke noe eksplisitt om dette.

¹⁰ ”[Д]елал его более неопределенным и служебным”; i teksten min oversettelse.

forekom slike sammensetninger ifølge ham relativt ofte: ”Стало на крестьянский род великий глад”, ”Пришло трус на землю”, ”Ухватило его некая сила”, og flere andre eksempler. Når et substantiv stod sammen med upersonlig verb, ville verbet virke på substantivet, som ville bevege seg i retning adverb-delen av de upersonlig-predikative leddene. Peškovskij og Galkina-Fedoruk har altså ulik oppfatning om hvor den ”upersonlige påvirkningen” på substantivet kommer fra. Hos Peškovskij er det fra upersonlig verb, mens Galkina-Fedoruk ser ut til å mene at prosessen starter med en endring i hele konstruksjonens betydning. Verbets upersonlige påvirkning på substantivet fører i neste omgang til endringer i verbet selv, ifølge Peškovskij. *Было* i slike konstruksjoner var i utgangspunktet ikke kopula, men fullverdig upersonlig verb. *Охота была* og *охота было* ble oppfattet likt, som *охота существовала*, så lenge man anså sammensetningen av substantiv i nominativ og upersonlig verb som mulig. Så vil det avkonkretiserte substantivet begynne å virke på verbet: ”По мере же того как именительный падеж переходил в безлично предикативный член, глагол превратился в связку” (ibid.: 361).

Isačenko (1976: 112) omtaler også fremveksten av det han kaller en særskilt leksikalsk-grammatisk ordklasse, dog i noe kortere ordelag. Han ser ut til å legge mer vekt på bortfallet av presenskopula, og kan slik kanskje anses som å fortsette i Vinogradovs spor ved å følge svekkelsen av *быть* videre til et senere steg. På bakgrunn av at kopulaverbet ble utelatt i presens i setninger som *мнѣ надобе*, *мнѣ жаль*, begynte konstruksjoner av typen *бѣ надобе*, *бѣ жаль* ifølge Isačenko å bli oppfattet som ”beskrivende, analytiske former”¹¹ av disse ordene. Isačenko utdyper ikke nærmere hva overgangen til beskrivende og analytiske former innebærer. Men han påpeker at de ordene som først og lettest av alle gjennomgikk en slik revurdering, ”naturlig nok” var ord som allerede hadde løsrevet seg fra nomenparadigmet. Som eksempler nevner han *лѣзь*, *надобе*, *жаль*, i tillegg til kortformer av adjektiv som ikke har attributiv form, som *рад*, *противен*, *горазд*, eller som semantisk er mer eller mindre løsrevet fra den attributive formen, som *любо*, *лѣно*, *должен*. Bemerkningen om at dette ”naturlig nok” skjedde først for de nevnte ordene, kan antyde at det her dreier seg om en slags avkonkretisering, der *бѣ* ble et analytisk morfem som kun uttrykker tid fremfor eksistens.

---

¹¹ ”[О]писательные, аналитические формы соответствующих слов”; i teksten min oversettelse.

2.6 Om tilstandskategorien som ordklasse i russisk

Det hersker ingen bred enighet blant forskere om hvorvidt tilstandskategorien kan kalles en egen ordklasse. Debatten kompliseres videre ved at ulike termer for kategorien brukes av ulike forskere, som gjerne også regner ulike ting inn under disse termene. Spørsmålet om hvorvidt tilstandskategorien er en egen ordklasse eller ei krever en lengre innledende diskusjon om hva en ordklasse faktisk er, og hva som skal til for å utgjøre en. Da jeg ikke anser dette spørsmålet som svært relevant for min problemstilling, vil jeg derfor i denne oppgaven omtale tilstandskategorien som en syntaktisk kategori, uten selv å ta videre stilling til spørsmålet. Jeg nøyer meg i stedet med å presentere en kort oppsummering av hvordan spørsmålet har blitt behandlet i faglitteraturen, deriblant utvalgte forskeres syn på saken.

Spørsmålet om hvorvidt tilstandskategorien i russisk kan regnes som en egen ordklasse har versert og blitt behandlet på ulikt vis av russiske språkforskere i snart 200 år. Ifølge Vinogradov (1972: 319) har man siden første tredjedel av 1800-tallet i russiske grammatikker skilt ut en gruppe ord som befinner seg i en mellomposisjon mellom verb og nomen, og som i hovedsak uttrykker *tilstand*. Som grammatiske kjennetegn på disse ordene har man trukket frem at de hovedsakelig eller utelukkende brukes som predikat, at de mangler kasusbøyning – noe som er et viktig poeng, da dette jo er ord som ligger nært opp mot adjektiv og substantiv – og at de har en tidsbetydning som ikke kan skilles fra deres grammatiske form. I sin *Русская грамматика* fra 1859 regnet språkforskeren Vostokov hele gruppen ord som verb, og plasserte ord som *льзя*, *жаль* og *лень* i gruppen av upersonlige verb (ibid.: 319).

Den første som fremsatte ideen om en egen ordklasse for disse ordene var Ščerba, i sin artikkel ”О частях речи в русском языке” fra 1928. Som nevnt mener Ščerba at ingen av ordene som opptrer som predikat i upersonlige setninger kan kalles adverb, fordi de predikative ordene ikke står til verb, men derimot kopula. De kan heller ikke regnes som nøytrum singular av adjektiv, da de ikke står til noe substantiv, verken uttrykt eller underforstått. Kanskje, sier han, har man her å gjøre med en egen kategori, ”категория состояния”. Ščerba innrømmer at kategorien ikke hviler på et like bastant grunnlag som for eksempel substantiv og verb, og at forslaget om en egen ordklasse bygger mer på at de predikative ordene ikke passer inn i noen av de andre kategoriene, heller enn på et tydelig sett av felles kjennetegn. Formelle kjennetegn for en slik kategori ville i så fall være ordenes ubøyelighet, hvor de skiller seg fra adjektiv og verb, og det at de brukes sammen med kopula,

hvor de skiller seg fra adverb. Han uttaler seg altså relativt forsiktig på tilstandskategoriens vegne og sier han ikke anser den som en ”sterk og overbevisende” kategori i det russiske språk. Men om man ikke anerkjenner den som en egen kategori, kan man fortsatt ikke kalle ord som *пора*, *холодно* og *нельзя* for adverb, og disse ordene vil da bli stående utenfor kategorisystemet (Ščerba 1957: 74-76). Det kan her være verdt å merke seg at Ščerba inn under en eventuell tilstandskategori også regner ord som opptrer i personlige konstruksjoner og som i sin form sammenfaller med kortform av adjektiv, av typen *Я готов*, *рад*, *способен*, *доволен*, *сердит* etc.¹² Dette gjør senere også Vinogradov i sin behandling av tilstandskategorien i sin bok *Русский язык*.

Vinogradov (1972: 335) mener også, og uttrykker i noe tydeligere ordelag enn Ščerba, at det dreier seg om en egen ordklasse – ”часть речи”. Den er dannet og utvikler seg stadig på basis av et komplisert grammatisk flettverk av egenskaper og funksjoner fra nomen, verb og adverb, og kategoriens former har klare avtrykk av analytisme. Kategorien oppviser påvirkning fra verb, men siden alt i det språklige systemet er gjensidig sammenknyttet og gjensidig betinget, kan man ikke si at tilstandskategorien springer ut av verbsystemet alene. Tilstandskategorien er en nyskapning i det russiske språket, men den utvikler seg svært aktivt.

Også Isačenko (1962: 204; 1976: 114-115) mener predikativene utgjør en egen ordklasse. Den defineres ut fra et kompleks av kjennetegn, både morfologiske, syntaktiske og semantiske. De analytiske markørmorfemene som predikativene bruker for å uttrykke tid og modus karakteriserer denne klassen tilstrekkelig fra et morfologisk synspunkt, mener han. Videre har predikativene også syntaktiske kjennetegn ved at de kun opptrer i én bestemt syntaktisk funksjon, og semantiske kjennetegn siden de har en spesiell karakter hva angår leksikalsk betydning. Til sammen anser Isačenko dette som fullstendig tilstrekkelig for å kunne skille ut gruppen som en egen ordklasse. Imidlertid nevner han at den mulighet som mange tilstandspredikativer og sansepredikativer har til å opptre i kombinasjon med abstrakte verb som *бывать* og *становиться/стать*, til en viss grad utydeliggjør ordklassens morfologiske enhet. I slike sammensetninger finner man ikke lenger det analytiske *было/будет*, som jo utgjør en av predikativklassens viktigste formelle kjennetegn. Dette

---

¹² Galkina-Fedoruk (1958: 272) sier seg uenig i dette, da ord som *должен*, *намерен* etc. endres i kjønn og tall. Videre er hun uenig med Ščerba når han regner uttrykk som *без памяти* inn under tilstandskategorien, da disse kan kombineres med personlige verb: *быть* i en setning som *Я был без памяти* er ikke kopula, men et værenverb, og *без памяти* er utfylling til verbet.

mener han tyder på at dannelsen av denne nye ordklassen ennå ikke er fullstendig avsluttet (Isačenko 1976: 115).

Šapiro (1955: 42-43;47-49) er blant dem som mener at tilstandskategorien eller en predikativ-klasse *ikke* eksisterer som ordklasse i russisk. Etter hans syn karakteriseres ordene som man vanligvis regner til tilstandskategorien kun ved sin syntaktiske funksjon. De mangler tydelige morfologiske kjennetegn, noe han mener er nødvendig for å kunne regnes som en egen ordklasse. Han kritiserer Ščerba for kun å kunne finne ett formelt kjennetegn på ordklassen, nemlig at ordene opptrer med kopula i sammensatt predikat. Men dette er en egenskap som kjennetegner alle ordklasser som ikke er verb, sier Šapiro, så det holder ikke. Den tidsbetydning som Vinogradov ser hos ord i tilstandskategorien, gjør at ordene oppfattes som predikat – altså som et setningsledd, ikke som del av en ordklasse.

2.7 Tilstandskategorien og upersonlig-predikative substantiv hos et utvalg russiske språkforskere

2.7.1 Potebnja

I sitt verk *Из записок по русской грамматике*, som første gang ble utgitt i perioden 1889-1899, behandler Potebnja (1968: 361-364) upersonlig-predikative substantivsetninger i et delkapittel kalt "Бессубъектные обороты, состоящие из существительного глагола (быть, статья) и имени". Fokus hos Potebnja ligger først og fremst på setningstypens syntaks og dens opphav og fremvekst. Han knytter dette blant annet opp mot endringer i betydningen til verbet *быть*, men han utdyper dessverre ikke dette nærmere. Noe forsøk på å kategorisere selve de predikative substantivene gjør han ikke, utover å si at de på et tidspunkt har begynt å "bli oppfattet (...) som adverb" (se punkt 2.5).

2.7.2 Šachmatov

Også Šachmatov (1941: 113-116) anser upersonlig-predikative substantiv som en form for adverb, da han ser ut til å definere adverb som en betegnelse på egenskap eller omstendighet. Han behandler dem i delkapittelet for adverbiske upersonlige setninger, under overskriften "adverb som stammer fra substantiv i nominativ". Eksemplene han ramser opp inneholder blant annet *недосуг, невидаль, беда, жаль, стыд, смех, надо, пора, не след, неохота* og *грех*. Det er dog påfallende at ingen av eksemplene hans har uttrykt avhengig infinitiv.

2.7.3 Peškovskij

Peškovskij (2001: 352; 360-361) behandler setninger med upersonlig-predikative ord i kapitlet for *verbale* upersonlige setninger. Noen av disse ordene kan ha betydning som adverb, substantiv eller partisipp i tillegg til den upersonlig-predikative betydningen. For eksempel finnes ord av typen *пора*, *время* og *досада*, som er substantiver, men som samtidig skiller seg fra "ordentlige" substantiver da deres bruk er knyttet til upersonlige konstruksjoner. Andre ord har ikke noen annen betydning enn den upersonlig-predikative, og han nevner her *нельзя* og *жаль* som eksempler. Peškovskij presiserer derfor at han vil kalle alle predikative ord brukt med upersonlig kopula *было/будет* for *upersonlig-predikative ledd*. Dette er en betegnelse som kan tillegges alle disse ordene, selv om noen av dem også kan ha betydning som adverb, substantiv eller partisipp, mens andre ikke har det.

Upersonlig-predikative ledd som *жаль*, *пора*, *охота*, *неволя*, *лень* og *нельзя* har sitt opphav i substantiv i nominativ, og har ifølge Peškovskij (2001: 359-361) mistet sin "substantivitet" (*существительность*) på grunn av at de stod i kombinasjon med et upersonlig verb (se punkt 2.5). Peškovskij mener at de predikative leddene har nådd ulike stadier på sin vei bort fra substantivene i retning "adverbiske upersonlig-predikative ledd". I ord som *жаль*, *льзя* og *нельзя* må man ty til grundige analyser for å avdekke deres substantiviske opphav. Ved andre ord, som *пора*, er forbindelsen mellom substantivet *пора* og det upersonlig-predikative ordet *пора* ennå ikke fullstendig brutt og kan fortsatt merkes. Til slutt finnes ord som *лень*, *охота*, *время*, *смех* og *досада*, der prosessen på vei bort fra substantivene akkurat har begynt. Disse ordene er ifølge Peškovskij fortsatt nesten for substantiver å regne, selv i upersonlige konstruksjoner.

2.7.4 Vinogradov

Vinogradov (1972: 320-321) bruker gjennomgående termen tilstandskategori, og vier mye plass til kategorien i et eget kapittel. Inn under tilstandskategorien regner han ubøyelige nomenord og adverbiske ord som har former for tid (i fortid og fremtid er dette analytiske former som dannes ved å legge til former av *быть*), og som brukes kun i funksjon som predikat. I utseende skiller de seg fra adjektiv og substantiv da de mangler bøyingsformer og har former for tid. De er forskjellige fra adverb i det at de har former for tid og at de mangler evnen til å modifisere verb og adjektiv. Tilstandskategorien kan ifølge Vinogradov uttrykke

verken gjenstand, egenskap eller kvalitativt-adverbiale forhold.¹³ Ord i denne kategorien uttrykker ”ikke-handlingsrelatert” tilstand, som man enten kan tenke seg er upersonlig, av typen *досадно, стыдно*, eller som tilskrives en person som subjekt, som kan sies å oppleve denne tilstanden: *Я рад, ты должен*. I likhet med Ščerba regner altså Vinogradov enkelte typer ord som kan inngå i personlige konstruksjoner inn under tilstandskategorien, til tross for at han sier at ord i tilstandskategorien mangler bøyningsformer (ibid.: 322-324).

Grunnlaget for tilstandskategoriens utvikling og utbredelse ligger ifølge Vinogradov (1972: 323) i motsetningen mellom nomenets morfologiske og syntaktiske egenskaper. Morfologisk står nomen i motsetning til verbet, men syntaktisk kan nomenet i likhet med verbet være predikat. Likevel kan ikke nomen i russisk få verbets grunnleggende semantiske egenskaper, selv om nomenet benyttes kun som predikat. Slik oppstår det en dyp grammatisk forskjell mellom oppfatningen av handling, som utspiller seg i tid, og oppfatningen av kvalitativ tilstand, i hvilken det opptrer personer og gjenstander, eller som finnes hos personer og gjenstander. Like fullt har det kompliserte russiske verbsystemet hatt stor påvirkning på den nye kategorien.

2.7.5 Isačenko

Isačenko (1962: 194-195; 1965: 278-279) synes ikke uttrykket tilstandskategori er betegnende for innholdet i ordklassen. Tilstandskategori kommer først og fremst av disse ordenes semantiske kjennetegn, men man må legge en viss godvilje til for å regne ord som *можно, надо, нельзя* og *пора* inn under betydningen ”tilstand”. Han foreslår i stedet termen ”predikativer”, som får frem ordenes grammatiske og syntaktiske natur, noe som er felles for hele gruppen. Denne ordkategorien innbefatter alle ikke-verbale ord som utelukkende står som predikat, og blant dens mest vesentlige kjennetegn, som skiller den fra adverb, er dens evne til å danne former for tid og modus. Siden det er en såpass ny ordkategori, er tempus- og modusformene analytiske. Og at det her dreier seg om analytiske former, og ikke frie syntaktiske sammenføyninger, kan man se av at tidsmarkørene benyttes enklitisk og trykksvakt. Han skiller her mellom slike analytiske tidsmarkører og kopula, som ikke er enklitisk: I setningen ”Там было холодно” er *было* kopula, mens *было* i ”Там холодно было сидеть” kun er analytisk tidsmarkør (Isačenko 1976: 112-113).

---

¹³ ”Качественно-обстоятельственные отношения”; i teksten min oversettelse.

Isačenko deler predikativene inn i modalpredikativer, sanseinntrykkspredikativer, tilstandspredikativer og predikativer av substantivisk opphav. I tillegg er han enig med Vinogradov i at former som *рад* og *должен* tilhører predikativkategorien, og han sier seg dermed uenig med dem som mener at kategorien er avgrenset kun til upersonlige konstruksjoner (Isačenko 1965: 278-279; 297). Blant predikativer av substantivisk opphav nevner han blant annet *пора*, *лень*, *жаль*, *охота* og *грех* som eksempler. Selv om det i de fleste tilfellene er en betydningsmessig sammenheng mellom predikativene og deres tilsvarende substantiv, så er de likevel ikke lenger *grammatisk* identiske. Dette er fordi predikativene i preteritum ikke forbinder seg med genusbøyde former av *быть*, men med den nøytrale formen *было*. Det dreier seg altså om former som har mistet alle de grammatiske kjennetegn på substantiv: Kjønn, tall, kasus og evnen til å bli modifisert av et adjektiv (Isačenko 1962: 194-205).

2.7.6 Galkina-Fedoruk

Setninger med predikative substantiv betegnes hos Galkina-Fedoruk (1958: 319-321) som "[б]езличные предложения, образованные из сочетания имени существительного и инфинитива, выражающие модальную оценку действия" (mer om dette under punkt 2.3.3). De predikative substantivene omtaler hun som "ord" eller "substantiv". Hun er blant dem som er uenige med Ščerba, Vinogradov og Isačenko når de inkluderer personlige konstruksjoner som *я рад*, *ты должен* i tilstandskategorie, og hun innskrenker slik tilstandskategorien til kun å gjelde upersonlige konstruksjoner. Vinogradovs argument om at kortformer av adjektiv skal regnes inn under tilstandskategorien på grunn av at de har en tidsnyanse, mener hun ikke holder, da denne tidsnyansen uttrykkes i kopulaverbet og ikke selve kortformen. Enhver ordklasse som opptrer i predikativ funksjon kan jo få tidsbetydning hvis de får uttrykt eller nullform av kopula, som for eksempel "Отец музыкант", "Отец был музыкантом". Former som *рад*, *горазд*, *должен* uttrykker videre tilstand kun leksikalsk og ikke logisk-grammatisk, da de uttrykker et kjennetegn ved subjektet selv, og ikke subjektets tilstand – det er derfor disse ordene bøyes i kjønn og tall (ibid.: 273-276).

Kapittel 3 – Teoretisk rammeverk

I dette kapitlet presenteres det teoretiske grunnlaget for analysen i kapittel 6. Det dreier seg om ulike beskrivelser av og mekanismer for hvordan språklig endring kan skje, og er konsentrert rundt fire punkter: Abduksjon, reanalyse, aktualisering, og ekstensjon og leksikalsk spredning. Jeg har med dette bevisst valgt ut en liten del av det store feltet historisk syntaks, da jeg tror disse begrepene kan egne seg til å beskrive den endringen jeg undersøker. Materialet er i hovedsak hentet fra Andersen (1973 og 2001), Timberlake (1977) og Harris og Campbell (1995), i tillegg til enkelte andre forskere. Disse forskerne deler flere av oppfatningene som ligger til grunn for deres teorier, blant annet at språklig endring skjer gradvis, og at språkendring ikke bare springer ut av barns språktilegnelse, men også av voksne språkbrukeres stadige revisjon av eget språk (Andersen 2001: 228-229; 231-232; Harris og Campbell 1995: 48-49). Videre har de det til felles at de alle anser reanalyse som en av de sentrale mekanismene innen språkendring. Samtidig skiller de seg fra hverandre på andre punkter, kanskje gjelder dette særlig for hvordan Harris og Campbell ser på aktualisering og endringer i overflatestruktur. Til sammen vil disse bidragene danne grunnlaget for min analyse av hvordan jeg tror upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner har vokst frem i russisk. Grunnen til at flere ulike (dog ikke inkompatible) bidrag inngår i mitt teoretiske rammeverk, er at mitt tilfelle av språklig endring og det utviklingsforløpet jeg anser som sannsynlig, etter min mening ikke lar seg beskrive tilstrekkelig på grunnlag av bare ett av bidragene. Ingen av arbeidene jeg har funnet har gitt en komplett fremstilling som jeg mener kan beskrive ”hele” utviklingen av upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner i russisk.

Resultatet blir dermed en eklektisk anvendelse av mekanismer og begreper hentet fra de ulike forskerne. Som nevnt innledningsvis er noe av formålet med denne oppgaven å se på utviklingen av upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner fra en mer teoretisk synsvinkel. Dette vil jeg gjøre ved å betrakte prosessen ved hjelp av teorier om språklig endring som har blitt utviklet etter at de klassiske russiske språkforskerne behandlet temaet på midten av 1900-tallet. Men jeg prøver ikke å teste én bestemt teori opp mot mitt tilfelle. Jeg vil heller forsøke å bryte endringsprosessen ned i mindre deler, og se hvorvidt disse delene kan tilsvare beskrivelser og begreper hos forskere innen feltet språkendring. Jeg vil altså

beskrive ett konkret utviklingsforløp, og ikke på noen måte forsøke å sette sammen en teori for språklig endring generelt. For dette formålet anser jeg det som mest fruktbart å bruke flere teoretiske bidrag for best å kunne beskrive dette konkrete tilfellet av språkendring, med de steg og prosesser jeg mener har funnet sted nettopp her.

Andersen (2001: 228-229) påpeker at når man snakker om språkendringer, er det viktig å skille mellom endringer og *diakrone korrespondanser*. En diakron korrespondanse er forholdet mellom to elementer, for eksempel grammatiske former, som tilhører to kronologisk adskilte synkrone tilstander av et språk, altså forholdet mellom den ”gamle” og den ”nye” formen. Dette er ikke *endringen*, men heller *resultatet* av den – selve endringen er det som har skjedd på veien fra A til B, ”the historical events in a linguistic tradition by which practices of speaking vary over time” (ibid.: 228). Endringer viser seg ifølge Andersen alltid i synkron variasjon. Tidligere endringer kan reflekteres i veksling mellom varianter i det synkrone språket, eller man kan finne spor av dem i skriftlige kilder. På bakgrunn av dette kan man se diakrone korrespondanser, og prøve å resonnerer seg frem til hvilke endringer som har skjedd på veien mellom de to variantene. Når det gjelder å definere hva man skal regne som en endring, sier Andersen at dette ikke er en fast størrelse. Ofte vil en endring kunne oppfattes som en serie mindre endringer, som del av en større endring, eller som én enkelt endring. Videre påpeker han at enhver språklig endring kan deles inn i mindre deler, som han kaller *subchanges*. Ulike typer endringer består av ulike kombinasjoner av slike delendringer – de etterfølger hverandre, men vil også overlappe i tid. Blant de mest sentrale endringene regner Andersen adopsjon, reanalyse og aktualisering. Kombinasjoner av disse (og flere) delendringene kaller han *endringsscenarioer*. Forhåpentligvis vil utviklingen av upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner i russisk kunne fremstilles som et slikt endringsscenario, der prosessen er brutt ned i mindre deler som så kan identifiseres i henhold til de teoretiske bidragene.

3.1 Abduksjon

I sin artikkel ”Abductive and deductive change” fra 1973 viser Andersen hvorfor han mener resonnement ved *abduksjon* er viktig for å forstå språklig endring. Man opererer tradisjonelt med to typer logisk resonnement: Induksjon og deduksjon. Ved induksjon tar man utgangspunkt i et observert *tilfelle* (for eksempel ”Sokrates er en mann”) og et *resultat* (”Sokrates er dødelig”), og kommer på grunnlag av dette frem til en *lov* (”Alle menn er

dødelige”). Deduksjon setter en lov sammen med et tilfelle, og forutser slik et resultat: ”Siden alle menn er dødelige, og Sokrates er en mann, kan man slutte at Sokrates er dødelig”. En tredje form for resonnement, abduksjon, ble introdusert av filosofen og vitenskapsmannen Charles S. Peirce i 1931. Abduksjon kan sammenlignes med en form for gjetting, der man tar utgangspunkt i et observert resultat og kobler dette sammen med en lov, og man går slik ut fra at noe er tilfelle: Siden Sokrates er død, og vi vet at alle menn er dødelige, kan man ut fra dette slutte at Sokrates var en mann. Det som da kan skje, er at man kobler feil resultat sammen med loven, og dermed også kommer frem til feil tilfelle – Sokrates kan jo like gjerne ha vært en firfisle. Men dette betyr likevel ikke at de to premissene ikke er korrekte. Premissene er fortsatt kompatible med konklusjonen, men de er bare koblet sammen feil. Slik fremstår abduksjon som en svakere form for resonnement enn induksjon og deduksjon, ”[s]ince abductive inference goes beyond what is given to suggest that something may be the case” (Andersen 1973: 775). Likevel er abduksjon viktig, da den forklarer hvordan nye ideer kan oppstå – når man opplever noe, manes man til å finne en hypotese som kan forklare det man har opplevd. Dette kan være en etablert sannhet, men det kan også være en ny, tentativ generalisering, som man så må prøve å bevise at er holdbar. I motsetning til induksjon og deduksjon, som tester en hypoteses gyldighet, åpner abduksjon for dannelsen av nye hypoteser, og kan slik gi grunnlag for endring (Andersen 1973: 774-775; Hopper og Traugott 2003: 41-43).

Andersen (1973: 776) presenterer en modell for hvordan han mener abduksjon har betydning for språklig endring, nærmere bestemt innen fonologi. Han tar for seg en fonologisk endring i en tsjekkisk dialekt, og vil vise hvordan en språkendring kan oppstå innad i et homogent språksamfunn, uten påvirkning utenfra:

What is needed is a model of phonological change which recognizes, on the one hand, that the verbal output of any speaker is determined by the grammar he has internalized, and on the other, that any speaker’s internalized grammar is determined by the verbal output from which it has been inferred. (Andersen 1973: 767)

Når en person lærer språk, gjør han dette ved å observere hvordan andre, eldre språkbrukere snakker. Det han hører, altså det man i lingvistikken gjerne kaller *output*, anser han som ”resultatet” av en grammatikk, og han vil så forsøke å gjette hvordan denne grammatikken lyder. Han har i tillegg et sett “lover” som er felles for alle språkbrukere, universelle lingvistiske egenskaper som bestemmer språkstrukturen og setter grenser for hva som er mulig og umulig. Ved å lytte til andre språkbrukere og teste disses utsagn opp mot sin egen

grammatikk, vil han kontrollere om det han hører er forenelig med den lingvistiske strukturen han selv har formulert. I tillegg vil han teste grammatikken han har bygd opp ved selv å produsere ytringer som er forenelig med "lovene". Hvis analysen hans ikke har vært korrekt, vil dette kunne resultere i misforståelser og føre til at folk korrigerer ham. Når han blir oppmerksom på at hans tale avviker fra de han prøver å etterligne, kan han enten revidere sin analyse slik at hans grammatikk vil produsere ønsket *output*, eller han kan lage ekstra regler som dekker over en ufullstendig eller ukorrekt analyse. Det siste alternativet vil kunne gi en *output* som på overflaten ikke skiller seg fra resten av språksamfunnets, selv om analysen som ligger til grunn for denne *output* ikke nødvendigvis er den samme som den "korrekte" analysen. En slik ad hoc-regel kaller Andersen en *adaptiv regel*, og hvis språkbrukeren lykkes når han tester denne, vil ikke han ha noen grunn til å tro at denne nye analysen er "gal". I tilfellet av språklig endring som Andersen beskriver, førte tvetydigheter i den akustiske manifestasjonen av enkelte fonemkombinasjoner til at man mistet en fonemisk distinksjon, da tvetydigheten førte til at man analyserte kombinasjonene feil og slik fikk en serie strukturelle innovasjoner (ibid.: 767-774; 776-778). Tvetydigheten var altså et utgangspunkt for abduksjon, da man tildelte kombinasjonen man hørte ("resultatet") feil analyse ("tilfelle"). Dermed endte man opp med å konstruere en indre grammatikk som var "ny" på den måten at den skilte seg fra den opprinnelige analysen. Slik kan endring oppstå.

I sin artikkel "Reanalysis and actualization in syntactic change" fra 1977, bruker Timberlake blant annet Andersens prinsipper som basis for en mer utbrodert modell for syntaktisk endring. Til grunn for denne modellen ligger antagelsen om at hver språkbrukers grammatikk er bygd opp av to deler: *Systemet*, grammatikkens produktive prinsipper, og *normene*, regelmessighetene for hvordan språket faktisk brukes. I et slikt system vil grammatikken (som tilsvarende lovene) bestemme en språkbrukers *output* – dette er deduksjon. Når man lærer et språk, vil man ikke formulere sin grammatikk på direkte grunnlag av eldre språkbrukeres grammatikk, men på grunnlag av deres *output*. Idet han hører et gitt utsagn, må personen som er i ferd med å lære språket formulere en grammatikk som kan produsere det samme utsagnet, eller i det minste noe som er tilnærmet likt. De ytringer han hører vil han matche med andre konstruksjoner som finnes i språket, og på denne måten prøve å gjette hva slags regel som lå til grunn for hvordan ytringene ble dannet. Med andre ord vil han ved hjelp av gjetting konstruere et sett grammatiske regler på grunnlag av det språket han observerer. Slik bruker han abduksjon for å lære språk og formulere sin indre grammatikk. Denne grammatikken

behøver strengt tatt bare å kunne produsere en gitt, akseptabel *output* for å være tilstrekkelig. Den trenger ikke nødvendigvis å være identisk med den grammatikken som den eldre språkbrukeren har, og som ble brukt til å produsere det den yngre språkbrukeren hørte – det holder at den produserer en tilnærmet identisk *output* (Timberlake 1977: 141-142).

3.2 Reanalyse

Reanalyse er en form for restrukturering. I syntaks innebærer det at en form blir oppfattet og analysert som å tilhøre en annen kategori eller et annet ledd i setningen enn slik det opprinnelig var tenkt av den som kom med ytringen. Det skjer når mottakerens oppfatning av en forms struktur og betydning er annerledes enn den oppfatningen taleren hadde, og slik erstattes en ”gammel” struktur av en ”ny”. Reanalyse anerkjennes av de fleste forskere som en sentral mekanisme for språklig endring, og kanskje særlig innen morfosyntaks. Når en form blir reanalysert, innebærer dette endringer i dens grammatiske og semantiske egenskaper, altså i hvordan den tolkes. Men reanalysen det viser seg ikke i selve formen, synlig endring skjer via andre mekanismer. Ifølge Hopper og Traugott (2009: 39; 50-52) kan man anta at hvert tilfelle av reanalyse er et resultat av abduksjon: Taleren ytrer et budskap med én type struktur, men mottageren tildeler den en annen type struktur, etter å ha matchet det han hørte med andre mulige strukturer som også finnes i det gitte språket.

I sin modell for syntaktisk endring regner Harris og Campbell (1995: 50-51; 61-65) reanalyse som en av tre mekanismer for endring, og beskriver reanalyse som ”a mechanism which changes the underlying structure of a syntactic pattern and which does not involve any modification of its surface manifestation” (ibid.: 50). Underliggende struktur inkluderer hos dem setningsleddtilhørighet (constituency) og hierarkisk struktur (slike endringer innebærer typisk en omstrukturering av hvilke elementer som hører sammen og hvilke som styrer andre), kategoritilhørighet, grammatiske relasjoner (som for eksempel reanalyse fra objekt til subjekt) og kohesjon (cohesion, det vil si hvor avhengig eller uavhengig et lingvistisk element er i konstruksjonen der det opptrer). Overflatemanifestering inkluderer morfologisk markering og ordstilling. En reanalyse kan påvirke hvilket som helst av aspektene som utgjør underliggende struktur, i tillegg til at den ofte også innebærer semantiske endringer. Videre kan en reanalyse også involvere flere av aspektene samtidig.

For at reanalyse skal kunne skje, forutsettes det gjerne en form for tvetydighet i overflatestrukturen, slik at språkbrukere kan analysere strukturen på to eller flere måter. Harris og Campbell (1995:70-72) mener at tvetydighet i sin tradisjonelle betydning ikke er nødvendig. Tvetydighet innebærer jo nødvendigvis at begge de to mulige underliggende strukturene allerede finnes i det gitte språket. Man kjenner derimot eksempler der reanalyse har introdusert helt nye strukturer i et språk, og kontekstene som gjennomgikk reanalyse kan slik ikke anses som i utgangspunktet å ha vært tvetydige. Det som er nødvendig, er at ytringen inneholder muligheten for å bli analysert på to eller flere måter. Mønstre som potensielt kan analyseres med flere strukturer, kaller Harris og Campbell *basis for reanalyse*:

[T]he conditions necessary for reanalysis to take place are that a subset of the tokens of a particular construction type must be open to the possibility of multiple structural analyses, where one potential analysis is the old one (applicable to all tokens) and the other potential analysis is the new one (applicable to a subset). We understand that the new potential analysis may be entirely new to the language or only new to this context or environment. (Harris og Campbell 1995: 72)

I Timberlakes modell, der grammatikken består av system og normer, skjer reanalysen i systemet. I tilfeller der en gitt *output* inneholder muligheten for to eller flere ulike analyser, kan den være produsert på grunnlag av to eller flere ulike grammatikker, og dette betyr videre at den som hører utsagnet kan formulere to eller flere ulike grammatikker på basis av det han hører. Ifølge Timberlake er forholdet mellom normene og *output* direkte, da normene jo ganske enkelt er regelmessighetene for hvordan språket brukes. Det er derfor sannsynlig at forskjeller mellom grammatikker vil finnes i systemet, ikke normene:

If grammar I is substantively different from grammar II in system, and if successive generations of speakers maintain grammar II and eventually change their norms and output, one may speak of a reanalysis having taken place. (Timberlake 1977: 143)

Reanalysen skjer altså i språkbrukerens grammatikk, gjennom hvordan man har bygd opp et eget system som på noen måte skiller seg fra andre språkbrukeres system. De konkrete endringene i normene og hvordan dette (eventuelt) kommer til syne i ens *output* er aktualiseringen av denne reanalysen. Timberlake mener at tvetydighet i *output* er en nødvendig forutsetning for reanalyse, selv om det er vanskelig å si noe definitivt om hva som utgjør tilstrekkelig tvetydighet i en *outputs* overflatestruktur for at en reanalyse kan skje. Han påpeker videre at tvetydighet alene ikke kan anses som en tilstrekkelig *årsak* til reanalyse, det er kun en forutsetning (Timberlake 1977: 148-151). Timberlake utdyper imidlertid ikke hva

han legger i begrepet tvetydighet – hvorvidt begge analyser må eksistere i språket eller om det er tilstrekkelig med flere mulige tolkninger, som Harris og Campbell argumenterer for.

Andersen (2001: 231-232) mener man må skille mellom reanalyse og adopsjon, når en språkbruker tar til seg lingvistiske elementer som allerede finnes i hans eget språk. Mens reanalyse av basisgrammatikken skjer hos en person som er i ferd med å lære språket, idet han bygger opp sin grammatikk med en ny analyse, er adopsjon en sekundær prosess, der talere gjennom hele livet vil tilpasse språket sitt ved å rette opp svakheter og oppdatere det slik at det fyller de funksjoner man trenger. I motsetning til reanalyse er adopsjon altså en modifikasjon som skjer i bruksreglene, det Timberlake ville kalt normene. Adopsjon skiller seg videre fra reanalyse ved å være formålstjenlig, da det er en endring av ens grammatikk som gjøres med en hensikt. Reanalyse skjer ifølge Andersen gjennom primær språktilegnelse, som også er en formålstjenlig prosess, men selve reanalysen er ikke det: Siden den som lærer språket ikke har innsikt i grammatikken til den han lytter til, kan han heller ikke gå inn for å konstruere en grammatikk som skiller seg fra hans læremestres.

3.3 Aktualisering

Aktualisering beskrives av Andersen (2001: 225-226) som "the observable manifestation of grammar innovations in speech", altså at en innovasjon i konkret bruk er en manifestasjon eller et uttrykk for en tilsvarende innovasjon i grammatikken. Innen historisk lingvistik settes aktualisering først og fremst i sammenheng med reanalyse. En reanalyse følges gjerne, men ifølge Harris og Campbell (1995: 79) ikke alltid, av en aktualisering av den nye analysen. Mens reanalysen ligger skjult i den underliggende strukturen, på det mer abstrakte plan, er aktualiseringen synlig. Den består i endringer i overflatestrukturen, og reanalysen blir slik synlig indirekte, ved at overflatestrukturen blir *à jour* med den underliggende analysen. Slik kan man si at aktualiseringen gradvis fjerner den tvetydigheten eller grunnlaget for to analyser som dannet utgangspunktet for reanalysen. Timberlake (1977: 142) er kanskje blant de forskere som oftest forbindes med begrepet. Han beskriver aktualisering som "the gradual mapping out of the consequences of the reanalysis", og i hans modell av grammatikken består den i de konkrete endringer i normer og videre i *output*. Enkelte forskere som arbeidet innen et generativistisk rammeverk (Timberlake nevner King (1969) og Klima (1964) som eksempler) har ment at reanalyse kommer i *etterkant* av en serie tilsynelatende ubeslektede endringer, slik at en restrukturering må finne sted for å skape orden i kaoset. Timberlake

argumenterer derimot for at reanalyse går *forut for* og forårsaker aktualisering: Hvis man går ut fra at reanalysen skjer etter at endringer har skjedd i overflatestrukturen, må disse endringene ha oppstått av seg selv, helt umotivert. Hvis reanalysen derimot skjer først, kan man forklare endringene i overflaten med at de får overflaten til å stemme overens med den nye underliggende strukturen. Dette ser ut til å ha blitt den allment aksepterte oppfatningen (Andersen 2001: 233; Harris og Campbell 1995: 77; Timberlake 1977: 151).

Timberlake bruker en endring i finsk syntaks for å utdype dette. I gammelfinsk ble underliggende subjekter for partisipper uttrykt i partitiv, nominativ eller akkusativ, avhengig av egenskaper ved setningens hovedverb. Dette indikerer at det underliggende subjektet for partisippet ble oppfattet som hovedverbets overflateobjekt. I moderne finsk uttrykkes derimot underliggende subjekter for partisipper alltid i genitiv, og oppfører seg altså ikke lenger som objekt for hovedverbet hva kasus angår. Man antar at denne endringen hadde sitt utspring i at akkusativendelsen og genitivendelsen for substantiv i entall falt sammen i samme endelse, *-n*. I konstruksjoner der partisippets underliggende subjekt ble uttrykt ved et entallssubstantiv i akkusativ, ble det altså mulig å oppfatte dette substantivet som genitivsubjekt for partisippet, siden en av genitivs funksjoner i gammelfinsk var å uttrykke subjekt for infinitte verbformer, og akkusativ- og genitivsubstantiv nå kunne være formlike. Denne nye grammatikken, der man ser substantivet som genitivsubjekt for partisippet i stedet for objekt for hovedverbet, har man kunnet se gjennom ulike endringer som har blitt aktualisert gradvis. Blant annet blir alle nomen i slike kontekster, ikke bare substantiv i entall, uttrykt i genitiv, og partisippet bøyes ikke lenger som et adjektiv som kongruerer med det underliggende subjektet i tall og kasus (Timberlake 1977: 143-148).

Nye språkbrukere hadde dermed formulert den nye grammatikken der substantivet var reanalysert som underliggende subjekt for partisippet, mens de eldre språkbrukerne fortsatt anså substantivet som objekt for hovedverbet, og uttrykte følgelig substantivet i enten partitiv, akkusativ eller nominativ. For å få sin *output* til å stemme overens med de eldre språkbrukerne måtte nye språkbrukere derfor konstruere en rekke umotiverte ”underregler” og unntaksregler for de spesifikke kontekster der eldre språkbrukere, på grunnlag av sin gamle grammatikk, brukte andre kasus.¹⁴ De bruksnormene som tidligere hadde vært naturlige følger

---

¹⁴ Trolig korresponderer slike underregler på noe vis til Andersens uproductive og umotiverte *adaptive regler*, skriver Timberlake (1977: 172-173) i en note. De adaptive reglene står i kontrast til de motiverte og produktive *kjernereglene*, som generelt gjelder for alle tilfeller av en gitt konstruksjon, med mindre det i en spesifikk

av én analyse, ble under den nye analysen nå unntaksnormer som gjaldt i spesifikke kontekster. For å forenkle dette ville senere generasjoner av språkbrukere, som også hadde konstruert den nye grammatikken, forsøke å formulere sine normer med stadig færre slike underregler. I den grad de lyktes i dette uten å produsere uakseptable utsagn, ville de gjennom eliminasjon av slike underregler aktualisere reanalysen, og dette viste seg konkret i *ouput* som en spredning av genitiv i disse kontekstene. Et slikt resonnement forklarer også at endringen fulgte en bestemt retning, altså at genitiv ble brukt mer og mer konsekvent ettersom tiden gikk. Ifølge Timberlake var dette en konsekvens av reanalysen, via mekanismen som eliminerte unntaksnormer (Timberlake 1977: 143-148; 151-153).

Videre peker Timberlake på at aktualisering av en reanalyse typisk ser ut til å skje tidligere i noen kontekster, eller for noen elementer, enn for andre. Han bruker nok et eksempel fra finsk, beslektet med det forrige, til å vise hvordan han mener aktualisering av syntaktisk endring er gradvis og i tillegg systematisk på det vis at den styres av lingvistiske hierarkier. Også i dette eksempelet dreier det seg om at et nominalledd som står som objekt til hoved verbet, har blitt reanalysert som det underliggende subjektet til infinitiven det har knyttet til seg, i setninger av typen ”Han lot oss gå”. Her ser endringen ut til å ha skjedd først med pronomen, og så med substantiv. Slike hierarkier ser i tillegg ut til å være motiverte, på det vis at aktualiseringen av endringen – altså elimineringen av umotiverte underregler – skjer først for kontekster der endringen er mer naturlig (umarkerte kontekster), og senere i kontekster der endringen er mindre naturlig (markerte kontekster). I det finske eksempelet viser dette seg ved at reanalysen, der man gikk over fra å se nomenet som objekt til å se det som subjekt, skjedde først med nomen som var mer ”subjekt-aktige”: Først pronomen, så animative agentive substantiv, så inanimata eller ikke-agentive substantiv. Jo mer naturlige de var som subjekter, jo høyere ble de rangert i hierarkiet, og følgelig ble reanalysen aktualisert tidligere for disse elementene (Timberlake 1977: 153-157).

Timberlake understreker at prinsippet om markerthet og umarkerthet i forhold til den rekkefølgen aktualisering skjer i, alltid må sees i sammenheng med den aktuelle endringen. For eksempel vil man i generell objektfunksjon anse animerthet som en markert egenskap. I et eksempel fra en språkendring i russisk som Timberlake presenterer, der akkusativ erstattet genitiv for objekter i visse kontekster, regnes animerthet hos objektet imidlertid som et

---

kontekst finnes en adaptiv unntaksregel som sier noe annet. Andersens kjerne- og adaptivtilnærming og Timberlakes tilnærming med system og normer kan slik se ut til å ha visse fellestrekk.

umarkert trekk. Dette begrunner han med at animerthet gjør objektet mer individualisert. Og et individualisert objekt vil ifølge Timberlake være umarkert for akkusativ og markert for genitiv, siden han regner genitiv som kvantifiserende, det motsatte av individualisert. Trekk som animerthet vs. inanimertthet og singular vs. plural får altså ingen verdi før de evalueres i forhold til en egenskap som for eksempel individualisering, og så satt i sammenheng med en konkret endring. Slike hierarkier er dermed alltid spesifikke for hver enkelt endring (Timberlake 1977: 162-163).

Harris og Campbell (1995: 77-80) følger Timberlakes syn om at reanalyse går forut for aktualisering, og legger til nok et argument som taler til fordel for dette, nemlig at det finnes en rekke eksempler på reanalyser som (ennå) ikke har blitt etterfulgt av aktualiseringer av den typen man ville forvente ut fra det gitte språkets grammatikk. De regner imidlertid ikke aktualisering som en av de tre grunnleggende mekanismene for språkendring som de bygger sin modell på. I stedet fokuserer de på *ekstensjon (extension)*¹⁵ som mekanismen som endrer overflatestrukturen, ved at den generaliserer regler uten å innebære endringer i den underliggende strukturen. For eksempel regner de aktualiseringene i Timberlakes første finske eksempel som ekstensjoner, da regelen som etter reanalyse satte entallssubstantivene i genitiv, nå ble utvidet til å gjelde alle nomen. Videre mener de at aktualiseringer av en reanalyse også kan være nye reanalyser. Så selv om aktualisering ofte består av ekstensjoner, er aktualisering og ekstensjon altså ikke det samme (ibid.: 51; 80-81; 97). Andersen (2001: 226-227) kritiserer Harris og Campbells behandling av aktualisering, da han mener de er inkonsekvente i bruken av begrepet og ofte i praksis blander det sammen med sin definisjon av ekstensjon. Dermed går de glipp av muligheten til å inkludere aktualisering, som den eneste synlige delen av språklig endring, i sin teori.

3.4 Hvordan forklare variasjon?

Ifølge Andersen (2001: 225; 234) forløper all endring gjennom synkron variasjon. Ved tilfeller av endringer gjennom reanalyse vil man typisk kunne se synkron bruk av både den gamle og den nye analysen, ikke bare i hele språksamfunnet, men også hos den enkelte språkbruker. Harris og Campbell (1995: 81-87) forklarer dette med at én enkelt *input*-struktur fortsetter å ha flere analyser i hver enkelt språkbrukers grammatikk også etter at reanalysen

---

¹⁵ Jeg velger her å oversette *extension* med den kanskje ikke svært gode norske termen *ekstensjon*. Dette er for å unngå sammenblanding mellom ekstensjon slik det defineres hos Harris og Campbell, og den mer generelle merkelappen *utvidelse*, som jeg vil benytte i kapittel 6.

har skjedd, mens aktualiseringen pågår. De avviser altså ideen om at en innovativ analyse hurtig vil erstatte den gamle, og mener begge analyser fortsetter å bli oppfattet som mulige av språkbrukeren. Men etter hvert som aktualiseringen av reanalysen gradvis viser seg mer og mer, og den innovative strukturen på denne måten vil skille seg mer og mer fra den opprinnelige også i overflatestrukturen, vil dette nødvendigvis avta – det er ikke lenger mulig å oppfatte begge analyser som potensielle når man hører den ”opprinnelige” varianten. Anerkjennelsen av at begge analyser fortsetter å eksistere i aktualiseringsperioden trekkes videre av Harris og Campbell frem som forklaring på hvorfor man ofte finner tilsynelatende motstridende data når man studerer endringer. Eksempler på manifestering av begge typer analyser – både ny og gammel – kan ofte finnes innen samme tidsrom. I tillegg har man funnet eksempler som indikerer sammenblanding av trekk fra de to typene konstruksjoner i én konstruksjon. Også sistnevnte kan ifølge Harris og Campbell forklares ut fra oppfatningen om at språkbrukeren har tilgang til og benytter seg av flere analyser, da enkelte trekk ved konstruksjonen er basert på den opprinnelige analysen, mens andre er basert på den innovative.

Andersen (2001: 234-238) mener Harris og Campbells teori om flere analyser er mangelfull. Den kan ikke forklare hvorfor et språksamfunn kollektivt over tid velger én analyse fremfor den andre. Og enda viktigere forklarer den heller ikke hvordan et innovativt og i starten statistisk ubetydelig bruksmønster kan utvikle seg til å bli det dominerende mønsteret, og til og med erstatte det gamle. Andersen viser heller til Timberlakes teori om evolutiv endring for å forklare dette. Timberlakes modell med en grammatikk bygd opp av system og normer, som omtalt under punkt 3.1, antar at enhver reanalyse av basisgrammatikken medfører dannelsen av utfyllende bruksregler. Ved hjelp av bruksreglene kan språkbrukere med ulike basisgrammatikker fortsatt kan produsere *output* som er i overensstemmelse med språksamfunnets normer for hva som er akseptabelt. Teorien antar videre at når det er snakk om evolutiv endring (se punkt 3.6), vil de varianter som er konstruert på grunnlag av basisgrammatikken være umarkerte, og mer naturlige, i forhold til variantene som er definert ut fra bruksreglene. Siden de nye variantene, som Andersen kaller I-variantene, for innovativ, *ingoing*, i henhold til hans teori om markerthet er mer inkluderende enn de gamle variantene (O-variantene, for *older*, *outgoing*), vil de umarkerte I-variantene ha større brukspotensial enn de markerte O-variantene. I-variantene vil derfor kunne bevege seg inn på O-variantenes bruksområde, gradvis erstatte dem og bli generalisert. Andersen kaller bruksområdene for

variantenes *privileges of occurrence*. Slik forklarer teorien om evolutiv endring ifølge Andersen hvordan en reanalyse i basisgrammatikken setter i gang en stegvis utvikling der reanalysen aktualiseres i bruk: Når en liten gruppe talere kommer frem til en reanalyse i basisgrammatikken (systemet) og aktualiserer denne reanalysen gjennom innovativ bruk av språket, vil stadig flere språkbrukere foreta den samme reanalysen, og forekomsten av I-varianten vil øke. Etter hvert som stadig flere språkbrukere og generasjoner av språkbrukere foretar den innovative reanalysen, vil I-variantene gradvis spre seg fra umarkerte til markerte kontekster, i henhold til et hierarki av grammatiske egenskaper, som omtalt i Timberlakes forklaring av hvordan aktualisering er systematisk. Denne endringen i hvordan I-variantene brukes kommer dels fra deres større brukspotensial, og dels fra en rekke reanalyser som gjøres i bruksreglene (normene), der nye språkbrukere benytter sine forgjengeres bruk av I-varianten som grunnlag for sin egen tendens til å gi I-variantene enda større spillerom. Slik vil de inkluderende I-variantenes *privileges of occurrence* øke på bekostning av de inkluderte O-variantenes. Tilfeller av synkron variasjon er et resultat av at disse privilegiene overlapper:

However, at any given time during the progression, the privileges of occurrence of the two variants overlap, and it is in the environments of this overlap that speakers make the pragmatically, stylistically and/or socially meaningful choices between the two variants that define the synchronic variation at that time. (Andersen 2001: 238)

Andersens teori om markerte og umarkerte varianter ser imidlertid ikke ut til å kunne forklare eksempler på tilsynelatende sammenblanding av trekk fra to analyser i én konstruksjon.

3.5 Ekstensjon og leksikalsk spredning

I Harris og Campbells (1995: 50-51; 97) modell regnes *ekstensjon* som den andre av de tre sentrale mekanismene for språklig endring. De definerer det som en endring i overflatemanifesteringen av et syntaktisk mønster, som ikke involverer umiddelbar eller iboende modifikasjon av den underliggende strukturen. Den endrer et språks syntaks ved å generalisere en regel, og kan, i tilfeller der den etterfølger en reanalyse, fjerne unntak og uregelmessigheter ved å få den nye analysen til å stemme med resten av grammatikken. Studier av tilfeller av ekstensjon har ifølge Harris og Campbell vist at ekstensjon er en systematisk prosess, og de kontekster en regel kan bli utvidet til er begrenset av de egenskaper regelen har i det gitte språket: "Observed extensions generalize to a natural class based on categories already relevant to the sphere in which the rule applied before it was extended" (ibid.: 101). Ekstensjon av en regel kan skje gjennom å fjerne en betingelse fra regelen. Dette

er enten betingelser som må være oppfylt for at regelen skal kunne gjelde, eller unntaksbetingelser.

Også Andersen (2001: 230) benytter seg av termen ekstensjon (*extension*), men ikke med samme innhold som Harris og Campbell. Hos Andersen er ekstensjon en form for endringsscenario, en kombinasjon av mindre endringer som til sammen utgjør en større endring (se også punkt 3.6). Ekstensjon skjer når én eller flere språkbrukere mer eller mindre bevisst utvider et leksem til et nytt referensielt innhold eller utvider bruken av etablert konstruksjon til en ny leksikalsk eller syntaktisk kontekst. Dette er en innovasjon som følgelig blir aktualisert i bruk med det samme. Og hvis innovasjonen blir akseptert av andre språkbrukere, kan den spre seg i språksamfunnet og med tiden bli generalisert.

Innen fonetikken har flere forskere i de senere tiår argumentert for at lydendringer kan spre seg gradvis gjennom leksikonet. Selv om de forutsetninger som trengs for at en lydendring skal kunne skje er tilstede i en gitt gruppe ord, betyr ikke dette at endringen skjer i alle ordene samtidig – den kan også spre seg gradvis, fra ord til ord. Denne prosessen har fått navnet leksikalsk spredning (*lexical diffusion*). Spredningen følger gjerne det man kaller en S-kurve. Når en endring finner sted i språket, skjer det først med et lite antall ord. Endringen vil så gradvis spre seg til flere ord, og så begynne å akselerere og bevege seg raskere gjennom et større antall ord, før tempoet slakker av og utviklingen flater ut. Fremstilt i en graf vil en slik utvikling gi en kurve formet som en slak s (Ogura 1993: 51). I den siste tiden ser det videre ut til å ha oppstått en viss enighet innen syntaksforskningen om at også syntaktiske endringer kan anses å foregå som leksikalsk spredning. Blant annet har Ogura (1993: 64; 78-79) vist hvordan mønsteret for spredningen av perifrastisk *do* i engelsk ser ut til å støtte opp under teorien om leksikalsk spredning, og Denison (2003: 56-57; 62-63) illustrerer S-kurven i leksikalsk spredning ved hjelp av eksempelet med utviklingen av engelsk progressiv passiv (som i "A road *was being built*"). Harris og Campbell (1995: 107; 113-115) peker på at man innen syntaks har en forståelse av at regler og mønstre kan være styrt av leksikalske faktorer. Det at en endring kan spre seg gjennom leksikonet fremstår dermed ikke som usannsynlig. De sier videre at leksikalsk spredning, slik de definerer det, er en form for ekstensjon, siden det består i endring av overflatestrukturen til et syntaktisk mønster uten at den underliggende strukturen blir påvirket. De velger derfor å kalle det *leksikalsk ekstensjon*. En syntaktisk regel som er leksikalsk styrt må inneholde en referanse til hvilket leksikalsk element som styrer prosessen, altså en forutsetning for når regelen kan gjelde. En slik forutsetning er å regne som

en betingelse for en regel, på den måten at betingelsen fastsetter en situasjon som er nødvendig, dog ikke tilstrekkelig, for at en regel skal kunne gjelde. En leksikalsk ekstensjon vil altså fjerne en slik betingelse, ved at regelen nå vil kunne gjelde for en ny leksikalsk enhet.

3.6 Endringer og deres forløp

Andersen (2001: 228-229) påpeker at når man snakker om en språklig endring, altså det som har skjedd mellom de to elementene i en diakron korrespondanse, har man som regel med en rekke mindre delendringer å gjøre. Man kan bryte prosessen ned i mindre elementer, og på denne måten identifisere ulike typer endringer som består av ulike kombinasjoner av delendringer, som følger etter hverandre, men som samtidig alltid overlapper i tid. Andersen kaller dette for *endringsscenarioer*. Hans beskrivelse av ekstensjon, som omtalt under punkt 3.5, er et eksempel på et slikt scenario. Språklige endringer som har sin opprinnelse i reanalyser, kaller Andersen for *evolutive endringer* (ibid.: 234). I et slikt scenario vil én eller flere språkbrukere tolke en gitt overflatekonstruksjon annerledes enn man tradisjonelt har gjort, altså reanalysere den. De aktualiserer reanalysen i sin tale, slik at denne skiller seg fra talen til de som ikke har foretatt reanalysen. Den nye bruksmåten kan så bli adoptert av andre språkbrukere og de kan aktualisere den, og ved gjentatte repetisjoner av disse endringssyklusene (reanalyse - aktualisering og adopsjon - aktualisering) kan den nye bruksmåten bli generalisert i språksamfunnet. En slik gjentakelse av sykluser kan sies å virke selvforsterkende: Jo flere som reanalyserer eller adopterer innovasjonen og aktualiserer den i bruk, jo flere vil følge. Språklig endring kan dermed skje gjennom en kombinasjon av barns primære språktilegnelse og gjennom voksnes stadige tilpasning av eget språk. Men som omtalt under punkt 3.2, understreker Andersen at det er kun når nye språkbrukere tilegner seg innovasjonen at den blir integrert i språkbrukerens basisgrammatikk, til forskjell fra adopsjon foretatt av voksne språkbrukere, som kun innebærer modifikasjon av bruksreglene (ibid.: 229; 231-232).

Kapittel 4 – Metode og materiell

I dette kapitlet presenteres først materialet for undersøkelsen – ordene som undersøkelsen skal se etter, og kort om tekstene som undersøkelsen skal gjennomføres i. Så følger en redegjørelse for metodiske hensyn og problemstillinger som var aktuelle i arbeidet med undersøkelsen, herunder spørsmål knyttet til ortografi i eldre tekster, fremgangsmåte for undersøkelsen, og en kort gjennomgang av de prinsipper jeg vil forholde meg til for å gjennomføre den syntaktiske analysen av eksemplene jeg finner.

4.1 Undersøkelsens objekter

Utgangspunktet for undersøkelsen er substantiv som opptrer i upersonlig-predikativ funksjon både i eldre og moderne russisk. Substantiv som kan brukes upersonlig-predikativt i russisk i dag inkluderer *грех, жаль, лень, охота, пора, срам, стыд* og *недосуг*, dog vil nok *срам* og kanskje særlig *недосуг* oppfattes som arkaiske former. Med unntak av *жаль*, som man i moderne russisk finner som vanlig substantiv nesten kun i en liten gruppe ordtak, kan alle disse opptre både som upersonlig-predikativt ord og som vanlig substantiv med kasusbøyning. Ingen av dem er ord av nyere dato i russisk, de står alle oppført i Sreznevskijs (1955) ordbok over gammeløstslavisk skriftspråk.¹⁶ Undersøkelsen vil se etter disse ordene i gammeløstslaviske tekster for å se hvorvidt de opptrer på et så tidlig tidspunkt, og i så fall om de også der opptrer med upersonlig-predikativ funksjon. Videre vil undersøkelsen se etter ord som man har sett forekomme i upersonlig-predikativ bruk i gammeløstslavisk, basert på faglitteraturen om emnet og egne funn i eldre tekster. Dette er *время/врѣмя, досугъ, невола, нужда/нужа, подоба* og *потрѣба*. Til sammen utgjør substantivene en gruppe på 14 ord, som kort presenteres under.

4.1.1 Substantiv

Грех betyr ”synd”, først og fremst i betydningen *moralsk* vurdering, i motsetning til følelsesmessig. Ordet hadde i gammeløstslavisk *ѣ* som stammevokal, og ble stavet *грѣхъ*. I

---

¹⁶ Alle henvisninger til Sreznevskij viser til hans ordbok ”Материалы для словаря древне-русского языка” (1955) i tre bind, som oppført i litteraturlisten. Ordbøkene er basert på materiale fra perioden 1000-1600, så betegnelsen ”gammeløstslavisk” i tittelen sammenfaller ikke helt med det verken Sreznevskij (1955: ii-viii) eller andre vanligvis legger i begrepet.

Sreznevskijs ordbok står det oppført med betydningene ”ошибка, грѣхъ”, og i alle eksemplene som oppgis brukes det som vanlig substantiv, som subjekt eller bøyd i kasus.

Жаль betyr også ”synd”, men uttrykker i forhold til *грѣхъ* en mer følelsesmessig vurdering, som i ”å synes synd på”. Det skiller seg fra de øvrige upersonlig-predikative substantivene ved sin argumentstruktur, da det kan ta direkte objekt i akkusativ, uten å ha underforstått infinitiv: ”Мне жаль было сестру”. Ifølge oppføringen i Sreznevskij kan det også staves *жалъ*, det har betydningen ”жалко”, og det brukes ”с дательным падежом лица”. Eksemplene oppført hos Sreznevskij er alle upersonlige og ingen har infinitiv. Det tidligste av dem er hentet fra *Повесть временных лет* under året 6577/1069.

Generelt kan *жалъ* sies å stå i en særstilling blant ordene i utvalget. I tillegg til å være det eneste som kan ta direkte objekt i akkusativ, ser det ut til å være det ordet som sjeldnest dukker opp som vanlig substantiv, noe også oppføringen i Sreznevskij kan tyde på. Vi vet at *жалъ* er av substantivisk opphav, da vi kjenner flere ordtak der ordet opptrer som substantiv, blant annet ”Человек жалю живёт”, ”Не передавайся жали” (Galkina-Fedoruk 1958: 320). I sin *Российская грамматика* fra 1755 ramser Lomonosov opp *жалъ* som et substantiv, riktignok tilhørende hankjønn. Likevel, ifølge Borkovskijs bøker om sammenlignende historiske syntaks (1968: 187) har han i sitt undersøkelsesmateriale (som dekker tekster fra 1000-tallet frem til første halvdel av 1600-tallet) funnet *жалъ* brukt utelukkende i upersonlige setninger. *Жаль* står heller ikke oppført som substantiv i Berkovs russisk-norske ordbok fra 1994, men kun som upersonlig ord.

Лень som fullsemantisk substantiv betyr ifølge Berkov ”latskap, dovenskap”, og i upersonlig-predikativ bruk ”å ikke gidde, ikke ha lyst til”. Det ble før 1918 stavet *лѣнь*, og står oppført både hos Sreznevskij og Akademija Nauks ordbøker over det russiske språk i perioden 1000-1600-tallet (1975-) med betydningen ”dovenskap, uvillighet” og konstruksjonen *лѣнь юсть*. Begge ordbøkene oppgir det samme eksempelet, der *лѣнь* opptrer i noe som kan ligne upersonlig-predikativ funksjon, men med infinitiven foranstilt substantivet: ”Си же глаголати ми не лѣнь” fra 1100-tallet. *Лѣнь* finnes også, igjen ifølge både Sreznevskij og Akademija Nauks ordbøker, som adverb, med betydningen ”лѣниво”.

Недосуг står hos Berkov oppført som vanlig substantiv med betydningen ”mangel på tid”, mens det i upersonlig-predikativ funksjon betyr ”å ikke ha tid”. Sreznevskijs artikkel oppgir

betydningene ”fravær av ledig tid, mangel på fritid” og bruksmåten ”недосугъ есть: некогда”, eksemplifisert med setningen ”Нынѣ князю местеру недосугъ, на създѣ не быти” fra den første Pskov-krøniken, under år 6981. I Akademija Nauks ordbok står ordet i tillegg oppført med betydningen ”неудобно, невозможно”, og de oppgir eksempler fra 1600-tallet.

Охота betyr som substantiv ”lyst”, og ordet kan i upersonlig-predikativ funksjon ha to betydninger. I vanlige fortellende setninger betyr det ”å ha lyst til”: ”Ему охота читать – Han har lyst til å lese”. I utropssatninger uttrykker *охота* derimot forbauselse eller indignasjon over at noen gidder å gjøre noe: ”Охота ему читать! Что ему за охота читать! – At han gidder å lese!”. *Охота* kan ifølge Sreznevskij også staves *охвота*, og står oppført med betydningen ”glede, lystighet, fornøyelse”, uten henvisning til noen upersonlig-predikativ funksjon. I alle tre eksemplene hos Sreznevskij står ordet brukt som vanlig substantiv, og alle er fra samme kilde, nedtegnet på 1300-tallet. I Akademija Nauks ordbok står det i tillegg oppført med upersonlig-predikativ funksjon, med et eksempel fra *Житие протопона Аввакума*. I tillegg til dette kan *охота* bety ”jakt”, men ordet opptrer i denne betydningen ikke i upersonlig-predikativ funksjon. I min undersøkelse forekom *охота* i en slik betydning ganske riktig kun som vanlig, fullsemantisk substantiv, og disse eksemplene er følgelig ikke regnet som treff. Det samme gjaldt for de andre ordene i undersøkelsen som kan ha flere ulike betydninger.

Пора som substantiv betyr ”tid”, mens det i upersonlig-predikativ funksjon betyr ”det er på tide, tiden er inne”. Hos Sreznevskij står det kun oppført som vanlig substantiv, med betydningen ”время”. Ifølge Isačenko (1976: 111) opptrer *пора* i skriftlige kilder for første gang på 1600-tallet, blant annet i et av Avvakums brev fra 1699 (”пора прощатца”) og i Ludolfs grammatikk fra 1696 (”ныне пора домой”). I Akademija Nauks ordbok, der *пора* står oppført også som upersonlig-predikativt ledd, presenteres imidlertid et eksempel fra 1573: ”Крымцы так не спят, как вы... да так не говорят, дошедши до чюжеи земли, да пора домов [=домой].”

Срам betyr ”skam, vanære”, og i upersonlig-predikativ funksjon uttrykker det ”det er (synd og) skam”. Det tilhørte kirkeslavisk o-stamme og ble skrevet *срамъ*, mens den østslaviske varianten med fullyd var *соромъ*. Hos Sreznevskij står *срамъ* oppført med betydningene ”skam, vanære, krenkelse”, og han oppgir flere eksempler på vanlig, kasusbøyd bruk av ordet.

Det står ikke oppført med upersonlig-predikativ funksjon, men under en av substantivbetydningene fører Sreznevskij opp et eksempel av samme type som Galkina-Fedoruk beskriver som forløperen til upersonlige konstruksjoner med predikativt substantiv: ”Срамъ бо юсть рещи”. Eksempelet er fra 1000-tallet. *Срам* ble også brukt i betydningen ”genitalier”.

Стыд betyr i likhet med *срам* ”skam”. Det står hos Berkov ikke oppført med upersonlig-predikativ betydning, men som talespråklig variant oppgis ”Стыд и позор!” – ”Det er (både) synd og skam!”. I gammeløstslavisk hadde *стыд* bakre nasal eller *y* som stammevokal, og står oppført i Sreznevskijs ordbok under artikkelen ”студъ = стждъ”, med betydningene ”skam, krenkelse”. Ordet har ingen oppføring for upersonlig-predikativ funksjon, men sammen med eksempler på vanlig substantivbruk finner vi også flere eksempler på *студъ* brukt med dativledd, både med og uten kopula i presens: ”Стждъ емоу бываетъ и поношение” (1000-tallet), ”Стоудъ оцю о ненаказании рожденааго отъ него” (1076).

Врема/врѣма betyr ”tid”. Hos Sreznevskij står ordet oppført både med substantivbetydning og to upersonlig-predikative betydninger, begge med negativ form: *не время* kan bety både ”å ikke ha tid” og ”å ikke egne seg, å ikke passe”. Eksemplene på upersonlig-predikativ bruk er hentet fra manuskripter skrevet på 1400-tallet. Det ene av eksemplene har upersonlig kopulaverb, men siden substantivet *время* er et nøytrumssubstantiv, trenger dette strengt tatt ikke være uttrykk for aktualisering.

Досузь betyr ifølge både Berkov og Akademija Nauks ordbok ”fritid; ledig eller gunstig tid”. Hos Sreznevskij består oppføringen kun av ett eksempel, som er kasusbøyd, og ikke utstyrt med noen betydning. De eldste eksemplene som står oppført i de historiske ordbøkene stammer fra 1400-tallet. *Досузь* står ikke oppført med upersonlig-predikativ betydning i noen av ordbøkene, men tas likevel med i undersøkelsen siden den negative formen *недосуз* i moderne russisk kan opptre som upersonlig-predikativt ledd, i tillegg til at ordet nevnes som upersonlig-predikativt ord hos Galkina-Fedoruk (1958: 321).

Неволя som substantiv kan bety ”tvang; nødvendighet; trelldom, slaveri”. I upersonlig-predikativ funksjon uttrykker det ”å være nødt til, å måtte”. Hos Berkov står det oppført kun som vanlig substantiv, mens Sreznevskij og Akademija Nauks ordbøker begge har

oppføringer for upersonlig-predikativ betydning. De eldste oppførte eksemplene på dette stammer fra 1300-tallet.

Нужда/нужа kan ifølge Sreznevskij og Akademija Nauks ordbøker bety ”nødvendighet; vold, tvang; nød; fattigdom”. Begge fører opp *нужда* med upersonlig-predikativ betydning, ”nødvendig, uunngåelig, sømmelig” (sistnevnte betydning kun hos Sreznevskij). Eksemplene på denne typen bruk går tilbake til 1000-tallet. Akademija Nauk har i tillegg en andre oppføring av upersonlig-predikativt *нужда*, med betydningen ”vanskelig”.

Подоба som vanlig substantiv kan ifølge Sreznevskij og Akademija Nauks ordbøker bety ”likhet; egenskap”, i tillegg til ”anstendighet, sømmelighet, noe som passer seg”, der sistnevnte betydning er den som inngår i den upersonlig-predikative funksjonen ”det sømmer seg”. Begge ordbøkene ramser opp en rekke eksempler på upersonlig-predikativ bruk, der de eldste går tilbake til midten av 1000-tallet. Med samme betydning finnes også verbet *подобати*, som vanligvis brukes upersonlig. Akademija Nauks ordbok fører i tillegg opp adverbet *подобнь*. Mens både *подобать* og *подобно* står oppført, finner man ikke *подоба* hos Berkov.

Потрѣба står hos Sreznevskij oppført med betydningene ”nødvendighet; en nødvendig ting; tjeneste”, kun omtalt som vanlig substantiv. Ifølge Borkovskijs sammenlignende syntaks (1968: 182) har man imidlertid funnet eksempler på *потрѣба* brukt predikativt i kilder fra 1500-tallet.

4.1.2 Adverb

Adverb i upersonlig-predikativ funksjon fungerer i min oppgave først og fremst som et sammenligningsgrunnlag for substantivene, og ikke som undersøkelsens hovedobjekt. De adverb som inngikk i undersøkelsen presenteres derfor ikke i like stor detalj som substantivene.

I likhet med substantivene, tar undersøkelsen utgangspunkt i adverb som kan opptre som upersonlig-predikativt ledd i moderne russisk, i tillegg til eksempler presentert i litteraturen som finnes om gammeløstslavisk språk. Utvalget består av totalt 18 predikative adverb når man ser positive og negative former av et ord under ett, for eksempel blir *льзѣ* og *нелъзѣ* regnet som ett ord, da nektelsespartikkelen *не* noen ganger står alene, mens den andre ganger

er del av ordet. Ni av adverbene tilhører det jeg har definert som modalpredikativer – predikativer som betegner vurdering knyttet til nødvendighet, mulighet og umulighet, og, kanskje noe utradisjonelt i forhold til modalitetsbegrepet, anstendighet og sømmelighet. Predikativer som betegner de to sistnevnte vurderinger inngår i min gruppe over modalpredikativer fordi jeg mener de sorterer under mulighet og nødvendighet, på det vis at det er mulig eller nødvendig i forhold til en moralsk eller etisk standard, og på denne måten kan oppfattes med betydningen ”å burde”. Mine modalpredikativer er dermed *възможно* (”det er mulig”), *достойно* (”det passer/sømmet seg”), *льзя/нельзя/нельзя* (”å (ikke) kunne, (ikke) få lov til”), *лжно* (”det sømmet seg”), *мощно/немощно* (”å (ikke) kunne, (ikke) få lov til”), *надобно* (”å måtte, det er nødvendig”), *надобъ* (”å måtte, det er nødvendig”), *нужно* (”det er nødvendig”), *требъ* (”det trengs, det er nødvendig”). De resterende ni har jeg valgt å gruppere som tilstandspredikativer, og de inkluderer i tillegg én komparativform, *луче*. Disse er *бѣдно* (”vanskelig, skadelig”), *годно* (”nyttig, ønskelig, behagelig”), *добро* (”bra”), *лихо* (”dårlig”), *луче* (”bedre”), *любо* (”godt, behagende”), *тяжко/тяжко* (”tungt”), *удобъ/неудобъ* (”(ikke) lett, (ikke) enkelt”) og *чудьно* (”utrolig”).

4.2 Tekstgrunnlag

Kildene som utgjør grunnlaget for undersøkelsen ble valgt ut først og fremst på grunn av sin tilgjengelighet. For at undersøkelsen skulle være gjennomførbar på den tiden jeg hadde til rådighet, valgte jeg å benytte ressurser som var elektronisk søkbare eller som hadde indeks over ordene de inneholdt. Tekstgrunnlaget for undersøkelsen utgjøres derfor av *Успенский сборник XII-XIII вв.* og Universitetet i Regensburgs diakroniske korpus av eldre slaviske tekster, Regensburg Russian Diachronic Corpus.

4.2.1 *Успенский сборник XII-XIII вв.*

Успенский сборник XII-XIII вв. er blant de eldste østslaviske skriftlige kilder man kjenner til. Den ble funnet på midten av 1800-tallet i bokkammeret til Uspenskij-katedralen i Kreml, og fikk sitt navn herfra. Boken består av en samling tekster av ulikt opphav: Både oversatte tekster innen den religiøse oppbyggende litteratur, fortellinger fra det sydslaviske området (blant annet beretningen om Kyrill og Methodius), og originale gammeløstslaviske verk – blant de mest kjente av sistnevnte er fortellingen om Boris og Gleb. Den inneholder en rekke legender om kristne helgener, og Ioann Zlatousts prekener for påskeuken (Kotkova 1971: 3-4;

8-9). På grunnlag av to ulike typer håndskrift mener man at manuskriptet ble skrevet av to personer.

Manuskriptet inneholder ingen bemerkninger om hvor og når det ble skrevet, men det er en utbredt oppfatning at håndskriftet ble til i Rus' rundt slutten av 1100-tallet eller begynnelsen av 1200-tallet. At opphavet antas å være i det østslaviske området, baserer man blant annet på språklige kjennetegn som fullyd, at man finner bokstaven *o* i framlyd der man i eldre sydslavisk ville forventet *ѣ*, at man finner *ч* i stedet for *щ*, m.fl. Dateringen bygger blant annet på at nasalene *ѣ*, *ѣ̄* og *ѣ̅* nesten er fraværende, og en i all hovedsak etymologisk korrekt bruk av jerene, da man finner relativt få eksempler på bortfall av jerer i redusert posisjon (Kotkova 1971: 24-25).

Håndskriftet består av 304 blad pergament. Teksten er på hver side inndelt i to kolonner à 32 linjer, der hver linje har mellom 17-23 bokstaver (Kotkova 1971: 12). Slik den foreligger i Kotkovas redaksjon, dekker selve teksten 460 sider à to kolonner. Et nøyaktig antall ord i boken har jeg ikke vært i stand til å finne, men en gjennomtelling av fire tilfeldig utvalgte kolonner gav et gjennomsnitt på rundt 145 ord i hver kolonne, det vil si ca. 290 ord per side, og et meget grovt overslag vil da gi om lag 133 000 ord for hele teksten.

Utgaven som benyttes i min undersøkelse er utarbeidet ved Institutt for russisk språk ved Det russiske vitenskapsakademi, under S. I. Kotkovas redaksjon, utgitt i 1971. I denne utgaven har man forsøkt å gjengi teksten så nært originalen som mulig, og teksten fra *Успенский сборник* presenteres derfor ifølge redaktørene ”’буква в букву, строка в строку’ в том виде, в каком он вышел из-под пера его писцов, т. е. текст конца XII - начала XIII в.” (Kotkova 1971: 26-27). Utgaven er utstyrt med en indeks over alle ord og ordformer som forekommer i teksten, med henvisninger til hvor disse står. Denne indeksen ble brukt til å finne frem til ordene som inngikk i undersøkelsen.

4.2.2 Regensburg Russian Diachronic Corpus

Regensburg Russian Diachronic Corpus (RRuDi) er et elektronisk søkbart korpus som er samlet, bearbeidet og publisert ved Universitetet i Regensburg. Korpuset er statisk – det inneholder en fast tekstmengde, slik at undersøkelser vil gi samme resultat hver gang man søker. I løpet av våren 2012 har korpuset blitt utvidet med flere tekster, men det har fortsatt vært mulig å søke kun i den gamle versjonen av korpuset, som prosjektet på sine nettsider

betegner som 2011-versjonen.¹⁷ Siden mine undersøkelser ble påbegynt høsten 2011, har jeg hele veien benyttet den gamle versjonen, slik at alle søkene er gjort på samme tekstgrunnlag.

Regensburg-korpuset er et forholdsvis lite korpus, som består av 10 tekster og tekstutdrag. De fleste av disse er skrevet i tidsrommet 1050-1300, men tre av tekstene er av noe nyere dato: Kjøpmannen Nikitins reiseskildring *Хождение за три моря*, som man mener ble skrevet mellom 1468-1475, det selvbiografiske verket *Житие протопопа Аввакума*, skrevet 1672-1673, og fortellingen *Повесть о Фроле Скобееве*, skrevet en gang mellom 1690 og 1720. Tekstene varierer i lengde, fra drøyt 3000 ord for den korteste til 106 000 for den lengste. Til sammen utgjør de 334 775 ord (*tokens*) inkludert tegnsetting.¹⁸ Fire av tekstene er oversettelser fra gresk, mens de resterende seks er av slavisk opprinnelse. Fire er av religiøs karakter, enten i form av prosa, biografier, fortellinger eller prekener og lovprisninger. Videre finner vi en krønike, en krigsberetning, en reiseberetning, et selvbiografisk skrift, et bønneskrift, taler og skjønnlitterær prosa.

Шестоднев Иоанна экзарха болгарского (SD) er en fortelling om verden, planter, dyr og mennesker – en form for kommentar til Bibelens skapelsesberetning, som samler antikke og middelalderske oppfatninger og kunnskap om naturvitenskap og naturfilosofi. Tekstene som inngår i verket ble oversatt fra gresk til sydslavisk tidlig på 900-tallet, og den russiske redaksjonen av den sydslaviske teksten stammer formodentlig fra 1000-tallet. Den gjengis på grunnlag av et russisk håndskrift fra det 15. århundre. Teksten som foreligger i Regensburg-korpuset utgjør 95 038 ord og er hentet fra G.S. Barankova: *Šestodnev Ioanna ekzarcha bolgarskogo*, utgitt i Moskva i 1998.¹⁹

История иудейской войны Иосифа Флавия (FJ) er et verdslig, historiografisk verk som beskriver romernes ødeleggelse av Jerusalem i år 70 e.Kr. Den ble opprinnelig skrevet på gresk og sannsynligvis oversatt på 1000-1100-tallet. Den russiske teksten som i dag foreligger er trolig en redaksjon av et gammelkirkeslavisk utkast, og ble sannsynligvis oversatt en gang på 1100-tallet. Med 106 551 ord utgjør teksten det mest omfangsrrike bidraget i Regensburg-

---

¹⁷ <http://rhssl1.uni-regensburg.de/SlavKo/news/rrudi-new-version-going-online> [Lesedato: 24.08.2012].

¹⁸ Informasjon om antall ord i tekstutdragene er hentet fra epost-korrespondanse med dr. Roland Meyer ved Universitetet i Regensburg.

¹⁹ Informasjon om hvilke utgaver som ligger til grunn for Regensburg-korpuset, er hentet fra korpusets egne nettsider, <http://www-korpus.uni-r.de/diakorp/diakorp/works.php> [Lesedato 24.07.12]. Opplysninger om tekstene og deres opprinnelse er hentet fra samme sted, i tillegg til nettsidene til Det russiske vitenskapsakademis Institutt for russisk litteratur, <http://lib.pushkinskijdom.ru> [Lesedato 25.07.12].

korpuset, og den er hentet fra N. A. Meščerskij: *Istorija iudejskoj vojny Iosifa Flavija v drevnerusskom perevode*, utgitt i Moskva/Leningrad i 1958.

Повесть временных лет (PVL), eller Nestor-krøniken, er kanskje den mest kjente av de gammeløstslaviske skriftlige kildene. Det er et verdslig, historiografisk verk som forteller om Kiev-riket og dets herskere, og ble fullført slik vi kjenner det av munken Nestor i år 1113. Nestor-krøniken finnes i flere ulike håndskrifter, der Codex Laurentianus (skrevet i 1377) og Codex Hypatianus (skrevet omkring 1425) regnes som de to viktigste (Bjørnflaten 2005: 35-36). I Regensburg-korpuset foreligger Hypatianus-håndskriftet, basert på html-sider fra izbornyk.org.ua med disses tillatelse. izbornyk.org.ua baserer seg videre på utgivelsen *Pol'noe sobranie russkich letopisej. Tom II: Ipat'evskaja lětopis'*, andre utgave, utgitt i St.Petersburg i 1908. Teksten som inngår i Regensburg-korpuset er et utdrag, som starter ved håndskriftets begynnelse. Utdraget utgjør 33 124 ord.

Слово и моление Даниила Заточника (DZ) regnes vanligvis som to separate verker, da *Слово* og *Моление* skiller seg fra hverandre i såpass stor grad. Det er en verdslig tekst i form av bønneskrifter til fyrsten, der Daniil ber om å få bli tatt opp i fyrstens tjeneste. Stilen er vidløftig, og ifølge Meyer (2011: 35) er språket i all hovedsak kirkeslavisk. Tekstene skal være skrevet på 1100-1200-tallet, dog er det uenighet rundt hvem av dem som ble skrevet først. Slik den foreligger i Regensburg-korpuset utgjør teksten 10 613 ord.²⁰

Хождение Богородицы по мукам (XB) tilhører de apokryfe skriftene og er en oversettelse av en gresk tekst som opprinnelig ble skrevet på 300-400-tallet. Den ble trolig oversatt på 1000-tallet, og det eldste håndskriftet stammer fra det 12. århundre. Det er en religiøs fortelling som omhandler gudsmoderen som menneskenes hjelper overfor Gud. Teksten som foreligger i Regensburg-korpuset utgjør til sammen 3180 ord og er basert på A. N. Pypin: *Pamjatniki starinnoj russkoj literatury, vyp. 3*, utgitt i St.Petersburg i 1862.

Слово и притчи Кирилла Туровского (KT) er geistlige, oppbyggelige tekster i form av en samling lignelser og prekener til kirkeårets festdager. De stammer fra andre halvdel av 1100-

---

²⁰ Ifølge epost-korrespondanse med Roland Meyer er teksten slik den foreligger i korpuset basert på en scannet utgave. Verken Meyer eller korpusets nettsider oppgir dog hvilken utgave av teksten dette dreier seg om, så jeg må her nøye meg med å henviser til selve korpuset om man skulle ønske å studere teksten nærmere. Dette gjelder også KT, XM og ZPA.

tallet og ble skrevet av Kirill Turovskij, biskop i byen Turov. Teksten slik den foreligger i korpuset er delt inn i tre *Слова* og én *Притча*, som til sammen utgjør 19 397 ord.

Синаийский патерик (SP) er en samling fortellinger fra Palestina, Egypt og Syria, nedtegnet av den palestinske munken Johannes Moschos på 600-tallet. Den forteller om kristne asketer og klosterliv, og inngår i sjangeren oppbyggende religiøs litteratur. Ifølge korpusets tekstliste stammer den slaviske oversettelsen fra 1200-tallet, mens Institutt for russisk litteratur ved Det russiske vitenskapsakademiet på sine nettsider opplyser at det eldste slaviske manuskriptet ble forfattet i det gamle Rus' mot slutten av det 11. århundre. I Regensburg-korpuset utgjør teksten 33 793 ord, og er hentet fra *Sinaijskij Paterik*, utgitt i Moskva i 1967.

Хождение за три моря Афанасия Никитина (XM) er en reiseskildring skrevet av Afanasij Nikitin, en kjøpmann fra Tver. Han forteller om en reise til India, tidvis med dagboklignende nedtegnelser. Fortellingen stammer fra Moskva-perioden og ble skrevet en gang mellom 1468 og 1475. Språket i teksten er ifølge Meyer (2011: 35) i hovedsak å regne som østslavisk. Teksten består av 8714 ord.

Житие протопопа Аввакума, им самим написанное (ZPA) er som tittelen antyder en selvbiografisk tekst, skrevet av forstander Avvakum Petrov i årene 1672-73. Avvakum var gammeltroende, og *Житие...* ble skrevet mens han satt i fangenskap. Her beskriver han sitt elendige liv, samtidig som han tar for seg spørsmål knyttet til kirkens situasjon. Teksten slik den foreligger i Regensburg-korpuset utgjør 19 500 ord.

Повесть о Фроле Скобееве (FS) ble trolig skrevet en gang mellom 1690 og 1720. Det er en oppdiktet eller delvis oppdiktet historie om en fattig adelsmann som svindler og bedrar, men som så arver penger. Språklig nærmer den seg ifølge Regensburg-korpusets tekstoversikt allerede den petrinske epoken. I korpuset utgjør teksten 4865 ord.²¹

4.2.3 Svakheter ved tekstgrunnlaget

Tekstgrunnlaget består til sammen altså av 10 tekster og en tekstsamling, som, på grunnlag av Regensburg-korpusets egne tall og et (meget grovt) overslag jeg selv har gjort for *Успенский сборник*, til sammen utgjør i overkant av 460 000 ord. Til sammenligning ville dette i et

---

²¹ Versjonen som inngår i Regensburg-korpuset er ifølge epost-korrespondanse med Roland Meyer basert på en publisert html-side, men verken Meyer eller korpusets nettsider oppgir hvilken side dette er, eller hvilken utgave som ligger til grunn. Jeg må her nøye meg med å henvise til teksten slik den foreligger i korpuset.

vanlig Word-dokument utgjort i overkant av 1000 A4-sider. Tekstgrunlaget kan derfor ikke sies å være spesielt stort. Undersøkelsen er imidlertid ikke ment som noen nøyaktig statistisk undersøkelse av forekomsten av upersonlig-predikative konstruksjoner – den fungerer like mye som en illustrasjon av *hvordan* og i hvilke varianter konstruksjonen opptrer, for å se om jeg kan finne eksempler på de endringer som man ifølge faglitteraturen kunne forvente. Tallmaterialet som undersøkelsen resulterer i vil først og fremst bli brukt som en indikasjon på frekvensen for bruk av upersonlig-predikative substantiv sammenlignet med upersonlig-predikative adverb, og hvilke substantiv som ser ut til å opptre hyppig eller mindre hyppig i upersonlig-predikativ posisjon. Utover dette vil ikke tallene bli tildelt noen videre statistisk betydning.

En annen svakhet ved tekstgrunlaget er at tekstene som inngår i undersøkelsen, ikke kan sies å være representative for perioden hva gjelder sjanger. De omfatter hovedsakelig historiske og religiøse tekster av ulik art, og inkluderer ikke mer dagligdagse sjangre for skrift, som avtaler, traktater, forretningsbrev, neverbrev og lignende. En tekstsammensetning som er fullstendig representativ for et språk er vanskelig å oppnå i ethvert korpus, spesielt når man jobber med gamle kilder og teksttilgangen er liten. Svakheten dette kan sies å utgjøre i mitt tilfelle, er at ved ikke å inkludere det språket som ble brukt i mer hverdagslig skrift, mangler jeg språk av mindre høytidelig art. Denne typen språk var mindre fiksert, slik at det sannsynligvis lettere tok opp i seg nyvinninger fra talespråket. Språket som ble brukt i religiøse tekster og krøniker var derimot noe man lærte gjennom undervisning, og det var dermed mer fiksert og statisk. Man kan derfor forvente at det tok lenger tid før talespråklig utvikling ble reflektert i slike kilder.

Til tross for en ufullstendig sjangerspredning, kan imidlertid ikke språket i tekstgrunlaget sies å være ensartet. Selv om alle tekstene skal ha blitt forfattet eller oversatt i det østslaviske området, betyr ikke dette at de er språklig uniforme. Noen har et større innslag av kirkeslavismer enn andre, og noen oppviser en mer boklig stil med komplisert og kronglete setningsoppbygning. Jeg mener likevel ikke en slik språklig diversitet er til hinder for at alle tekstene skal kunne inngå i samme datagrunnlag. De reflekterer nettopp det at tekster fra denne perioden, slik det også er for tekster fra omtrent alle andre perioder, *var* stilistisk og språklig varierte. Denne oppgaven tar ikke mål av seg å være noen studie av bruken av upersonlig-predikative konstruksjoner innen en utvalgt sjanger, men heller et avgrenset utvalg tekster. Jeg anser derfor ikke den språklige variasjonen på tvers av tekstene som en alvorlig

metodisk innvending. Alle tekstene må kunne sies å tilhøre den østslaviske skriftkultur, som var kjennetegnet nettopp av både kirkeslavisk skriftspråk og det østslaviske talespråks innflytelse på dette skriftspråket, i varierende styrkeforhold avhengig av stil og sjanger. En nærmere gjennomgang av samspillet mellom disse to variantene i historien til det russiske standardspråk er det ikke rom for her, og jeg må derfor nøye meg med å henvise til arbeider av forfattere som Vinokur (1971) og Uspenskij (1994). Men kort oppsummert mener jeg mitt tekstgrunnlag må kunne anses som relevant for en slik undersøkelse, i den forstand at det inngår som en etappe på veien mot det russiske standardspråk slik vi kjenner det i dag.

Til sammen understreker disse punktene at materialet som kommer ut av undersøkelsen ikke utgir seg for å være representativt for det gammeløstslaviske skriftspråk for denne perioden – det sier kun noe om forekomsten av upersonlig-predikative konstruksjoner i de spesifikke tekstene som inngår i mitt datagrunnlag.

4.3 Fremgangsmåte

4.3.1 Undersøkelser av tekstgrunnlaget

Undersøkelsene i *Успенский сборник* ble foretatt ved å slå opp de aktuelle ordene i bokens indeks, og så analysere hvert eksempel der de forekom. I indeksen er hvert ord videre kategorisert etter form, slik at man for substantivenes del kunne slå opp kun på de stedene hvor substantivet forekom i nominativ singular. For substantiv andre enn hunkjønn på *-а/-я* valgte jeg i tillegg å slå opp også på akkusativ singular, siden substantiv som del av sammensatt predikat ikke så ut til å være en egen kategori i indeksen. Ord som opptrer med ulike stavemåter (dette gjelder først og fremst plassering av jerer, nasaler og *ѣ*) er i indeksen kategorisert under én oppføring, dvs. at man under *връма* også finner henvisninger til hvor *время* står, og man trenger følgelig bare å slå opp ett sted for hvert ord. Både sikre og mulige tilfeller av upersonlig-predikativ bruk ble translitterert og ført inn i et kartotek i form av et Excel-dokument. Hvert eksempel ble merket med funnsted i tillegg til syntaktiske trekk ved setningen, for videre å kunne kategorisere funnene.

Søk i Regensburg-korpuset var en noe mer omstendelig prosess. Siden størsteparten av korpuset ikke er lemmatisk tagget, måtte jeg her søke på hver enkelt tenkelig form av ordet i nominativ singular – det vil si separate søk for *възможно*, *возможно*, *възможьно*, *возможно*, *възможно*, for *грѣхъ*, *грехъ*, *грѣх* etc. Bokstavene *ou* og *y*, og *o* og *w* er

imidlertid listet som ekvivalenter, og ved å huke av for "use equivalences" vil søket lete etter former med begge tegnene. Søker man på *неудобъ* vil den dermed også se etter *неоудобъ*. Korpusets søkefunksjon skiller mellom store og små bokstaver, så hvert av disse søkene måtte gjennomføres både med stor og liten forbokstav. Videre oppviste korpuset flere eksempler på at en apostrof stod på steder der man kunne forvente en fremre jer, og jeg gjennomførte derfor også søk med denne alternative stavemåten. Siden man i studiet av eldre slaviske tekster kan støte på mye ulik ortografi, forsøkte jeg etter beste evne å se for meg alternative måter å stave ordene på, etter hvilke tegn som kunne tenkes å variere og veksle. Dette gjaldt blant annet bruk av nasaler, *e* vs. *ь*, *c* vs. *з*, *ш* vs. *щ* vs. *ч*, *ж* vs. *ш*, i tillegg til plassering av jerene. Men selv om en lang rekke ulike søk ble foretatt for hvert ord, kan jeg altså ikke garantere at alle mulige former er dekket i søket. Siden korpuset ikke er tagget vil heller ikke ord som er direkte feilstavet eller oppdelt dukke opp i søkene – undersøkelsen viste at orddeling forekommer i korpuset, og disse vil altså ikke gi treff når man søker etter hele ordet. Et forbehold må altså tas for hvorvidt undersøkelsen har greid å frembringe alle relevante eksempler.

Listen med treff ble så bearbeidet. Hvert eksempel ble analysert, og sikre og mulige tilfeller av upersonlig-predikative konstruksjoner ble ført inn i kartoteket. For å sikre størst mulig nøyaktighet ble eksemplene kopiert fra nettsiden og limt inn i Excel-dokumentet, slik at de beholdt sin "originale" form. Ved å huke av for "rendered form" under søket, ble resultatene vist med alle bokstaver på én linje – dette i motsetning til å velge "original forms", der bokstaver som i originalmanuskriptet skrives over resten av ordet, blir vist nettopp slik. Dette ble gjort for å sikre at kopieringen over i Excel ble så nøyaktig og ryddig som mulig, og at ingenting forsvant på veien. Hvert eksempel ble merket med opprinnelsestekst og plassering, i tillegg til syntaktiske trekk ved setningen. Eksempler kunne i Excel-dokumentet fremstå slik:

2 / PVL / p. 237, r. 1 / невола / Nom.sg / Pred. / Kopula null / Infinitiv / Dat.subj. / а невола ми главы своя блюсти . и не язъ его слѣпиль но Дѣдъ .

3 / PVL / p. 241, r. 1 / невола / Nom.sg / Pred. u/kongr / Kopula 1-part. / Infinitiv / Dat.subj. / аще быша и мене не яли . и створиши то же . невола ми было пристати свѣту # ихъ .

4 / PVL / p. 242, r. 1 / невола / Nom.sg / Pred. / Kopula aor. / Infinitiv / Null subj. / аще ли то ѿворимъ ворота городу . а самъ промышлаи в собѣ # . и невола бы^с выдати я .

En måte å vurdere forekomsten av den upersonlig-predikative varianten til et substantiv på, ville være å se på antallet eksempler på ordet i upersonlig-predikativ funksjon opp mot antall forekomster som vanlig substantiv. En slik sammenligning ville kunne gi en indikasjon på hvor mye ordet ble brukt i sin ”opprinnelige” funksjon, og om det var en sammenheng mellom frekvensen til de to funksjonene. I og med at Regensburg-korpuset ikke er lemmatisk tagget, fremstod det imidlertid som en for omstendelig oppgave å skulle søke på (alle tenkelige stavemåter av) alle kasusformer av hvert ord, i forhold til det som var tidsrammen for oppgaven. Jeg valgte derfor å utelate slike søk, og dermed en frekvenssammenligning, i min undersøkelse.

4.3.2 Syntaktisk analyse

Analysen av eksemplene jeg finner, vil basere seg på grammatikker og lærebøker om setningstypen, som presentert i kapittel 2. De eldre eksemplene vil altså bli analysert i henhold til kriterier som gjelder for upersonlige setninger i moderne russisk, for å kunne sammenligne dem med strukturen slik den brukes i dag. Et unntak gjøres for eksempler med uttrykt *ecmь* i presens. I moderne russisk vil dette ikke forekomme, men i perioden undersøkelsene ser på var *ecmь* i presens fortsatt en mer nøytral markør, og jeg velger derfor å kategorisere slike eksempler som treff for upersonlig-predikative setninger. Eksempler som skiller seg fra den moderne malen kun på enkelte punkter vil bli registrert og presentert som et tillegg til de sikre funnene. Dette er for å illustrere variasjon og videre se hvorvidt eksemplene kan være en indikasjon på at konstruksjonen var i en aktualiseringsfase.

Selve grunnstrukturen for upersonlig-predikative konstruksjoner med substantivformlike ord er forholdsvis uomstridt, og baserer seg i all hovedsak på tre punkter hva gjelder form: i) setningen må være enleddet og upersonlig, og kan følgelig ikke inneholde et grammatisk subjekt; ii) verbet må være i form av kopula eller halvkopula, og må, såfremt formen viser det, være upersonlig – dvs. ha form som 3. person nøytrum; og iii) eventuelt logisk subjekt må stå i dativ. Som følge av at de substantivformlike ordene fungerer som upersonlige ord, kan de ikke modifieres av adjektiv eller pronomen. Setninger som innehar disse egenskapene, vil følgelig i denne oppgaven kategoriseres som upersonlig-predikative. De vil bli delt inn i kategorier etter hvilke uttrykte ledd de inneholder: Setninger med avhengig infinitiv og dativledd; setninger med kun avhengig infinitiv; setninger med kun dativledd; og setninger uten noen av disse, men der det likevel er tydelig at substantivet opptrer upersonlig-

predikativt. Kun uttrykte ledd lå til grunn for denne kategoriseringen, men samtidig lå gjerne andre, ”manglende” ledd underforstått.

I tråd med Valgina (se punkt 2.3.3) har setninger der infinitiven står foran substantivet, som dermed utgjør toleddede, personlige konstruksjoner, ikke blitt regnet som treff. En annen problemstilling som angår ordstilling er ikke like enkel: Setninger der substantivet står foran infinitiven, men etter kopulaverbet. Undersøkelsen frembrakte flere slike tilfeller, og hvilken betydning dette har for syntaks og kanskje først og fremst semantikk, er ikke en entydig sak. En grundigere redegjørelse for disse problemstillingene presenteres i avsnitt 5.2.1, da jeg mener de best illustreres ved hjelp av eksemplene som undersøkelsen frembrakte. Her nøyer jeg meg med å si at slike setninger er kategorisert som mellomtilfeller, som fungerer som illustrasjon av tvetydighet og variasjon, men som ikke teller som upersonlig-predikative setninger og dermed heller ikke er medregnet i det totale antallet slike.

For upersonlig-predikative konstruksjoner der predikatet er formlikt med adverb, er kriteriene for upersonlig struktur de samme som for substantivkonstruksjonene. Setningen må være enleddet, den kan ikke ha grammatisk subjekt, kopula eller halvkopula må være upersonlig, og eventuelt logisk subjekt må stå i dativ. På samme måte som for substantiv, har ikke toleddede konstruksjoner med infinitiv, påpekende pronomen eller lignende som subjekt og adverb som predikat blitt regnet som treff. Setninger av typen *ježe priobščiti sja sīchъ namjati . vьsьde lěpo jestъ i polъzъno* (US, 143a25) er dermed ikke registrert som treff, i motsetning til enleddede konstruksjoner som *ne lěpo estъ deržati našee otčiny* (PVL, p. 776, r. 1). Selv om *lěpo* heller ikke i det første eksempelet fungerer som adverb i tradisjonell forstand, er det de enleddede konstruksjonene som er utgangspunkt for min undersøkelse, og som følgelig blir talt med. I motsetning til i substantivundersøkelsen har jeg i adverbenes tilfelle ikke skilt mellom setninger med foran- og etterstilt kopulaverb, da jeg mener dette ikke har noen innvirkning på adverbets semantiske innhold på samme måte som det kan ha for substantiv – adverbene har ikke muligheten til bli ”tingliggjort” på samme måte som substantiv med foranstilt kopulaverb har. Tilfeller der ordet fungerer som vanlig adverb blir ikke regnet som treff. Det blir heller ikke setninger der det predikative ordet ikke viser til en infinitiv, men derimot til et substantiv, av typen *ni psom ni svinijam ne nadobno zlato, ni bezumnymъ mudryja slovesa* (DZ p. 231, r. 29). Dette fordi det først og fremst er konstruksjoner der det predikative ordet forteller noe om en infinitiv som er utgangspunktet for min undersøkelse, og

jeg anser derfor konstruksjoner med direkte objekt som mindre relevant i forhold til de upersonlig-predikative substantivkonstruksjonene. Verbet trenger dog som sagt ikke være uttrykt. Setninger som *луče ны бјаše въ Егуптѣ* (PVL, p. 83, r. 1) regnes som treff, da jeg mener et verb av typen *быти, жити* her er underforstått.

4.3.3 Bearbeidelse av data

Hovedgruppen av tekster som inngår i Regensburg-korpuset stammer fra perioden 1000-1300, og inn i dette tidsrommet faller også *Успенский сборник*. Korpuset inneholder i tillegg tre tekster av nyere opprinnelse: *Хождение за три моря*, skrevet mellom 1468 og 1475, *Житие протопопа Аввакума* fra 1672-73, og *Повесть о Фроле Скобееве* fra århundreskiftet 1600-1700. Det ville vært svært unyansert å se hele denne perioden under ett, spesielt siden perioden 1400-1700 da ville vært representert av kun tre tekster, som utgjør omtrent 7 % av tekstgrunnlaget når man ser på antall ord. Jeg har likevel valgt å inkludere alle de ti tekstene i Regensburg-korpuset i mine undersøkelser. Fokus vil ligge på tekstene fra 1000-1300, og resultatene for disse sju tekstene vil bli presentert samlet, sammen med resultatene fra *Успенский сборник*. De tre nyere tekstene i korpuset vil fungere som en form for stikkprøver, for å se om man kan finne lignende eksempler der som i de eldre tekstene, eller om funnene skiller seg fra hverandre. Tallmaterialet herfra vil derfor bli presentert separat.

I og med at tekstgrunnlaget er såpass lite, har jeg ikke funnet det hensiktsmessig å bearbeide og kategorisere resultatene etter tekst og/eller sjanger. Skulle jeg gjort dette, ville én tekst kunne representere en hel sjanger, og dette ville i mine øyne ikke utgjøre relevant informasjon. Det vil dog bli bemerket hvis noen av tekstene skiller seg ut ved å oppvise en uforholdsmessig stor tendens til visse typer setninger, om enkelte ord kun forekommer i visse tekster, eller andre trekk ved resultatene jeg mener det kan være verdt å merke seg.

4.3.4 Eksempler

Ekseplene som undersøkelsen frembrakte er i denne oppgaven presentert i translitterert form. Translitterasjonen følger tabellen på side 5. Når det gjelder eksemplene fra Regensburg-tekstene, er de med unntak av translitterasjonen gjengitt i størst mulig grad slik de fremstår i korpuset. Åpenbare tilfeller av orddeling er ikke rettet opp, da det ofte har oppstått tvetydige konstruksjoner på grunn av tvil om hvorvidt to ord, slik de fremstår i korpuset, egentlig er ett. Det alternativet som for meg har fremstått som mest sannsynlig, er derfor markert med en tilde: *съ tvorilь* er gjengitt som *съ~твориль*. I tilfeller der apostrof ser ut til å ha erstattet fremre

jer, er apostrofen beholdt. Det er også punktum midt i setninger, og parenteser, som fra tid til annen dukker opp. Et unntak fra prinsippet om nøyaktig gjengivelse gjøres når samme ord opptrer to ganger etter hverandre og det virker tydelig at dette ikke har noen funksjon i teksten. Jeg anser her at risikoen for feiltolkning er betydelig mindre, og har derfor valgt å utelate dubletter fra gjengivelsen. Avstandsendrende tegn som ^ og # er også fjernet. Tegnet ^ er derimot beholdt, da det enkelte steder ser ut til å ha samme funksjon som ~ , nemlig å markere at ord er forkortet.

Eksemplene er utstyrt med henvisning til hvilken tekst de er hentet fra, og deres plassering i teksten. I *Успенский сборник* viser dette til avsnitt og linje i dette avsnittet. For eksempler fra Regensburg-korpuset viser bokstaven *p* til *page*, og *r* til *row number*, slik eksemplene er merket i korpusets liste over treff i søket.

4.4 Om talt språk, skriftspråk og språklig endring

Alle de tre teoretiske bidragene som er omtalt i kapittel 3 tar utgangspunkt i *taleren* som utgangspunktet for språklig endring. Det er i samtale med andre at språkbrukeren lærer og tilpasser sin grammatikk og sine bruksregler, både i ung og voksen alder. I studiet av historisk syntaks har man ikke mulighet til å studere talespråket direkte, man har kun skriftlige kilder å forholde seg til. De talerorienterte teoriene kan likevel ikke sies å være ubrukbare for å studere språket i skriftlige kilder, da det språket man finner i skrift i større eller mindre grad reflekterer hvordan folk snakket. Unntaket her er språk som kun ble brukt til skriftlige formål, og slik ikke reflekterte levende språkbruk. Ulike typer kilder må kunne sies å reflektere talespråket i ulik grad. Hverdagslige, mindre høytidelige sjangre som korte beskjeder, privat korrespondanse og verdslige fortellinger ble holdt i en mindre formell stil som følgelig trolig har vært mer åpen for påvirkning fra talespråket. Språket i religiøse tekster ville derimot være mer statisk, da dette var en type kodifisert språk man lærte gjennom studier og undervisning, og som derfor var mindre tilbøyelig til å ta opp i seg talespråklige nyvinninger. De skriftlige kildene som inngår i min undersøkelse har en viss sjangerspredning, imidlertid tilhører ingen av dem de mest "hverdagslige" sjangrene, som neverbrev og lignende. Slik sett utgjør de kanskje ikke et ideelt testgrunnlag for språklig endring, men jeg mener likevel de ikke er uegnet for formålet, spesielt tatt i betraktning at tilgangen på skriftlige kilder fra så langt tilbake ikke er ubegrenset.

Kapittel 5 – Funn i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник*

I dette kapittelet presenteres funnene som ble gjort i Regensburg Russian Diachronic Corpus (RRuDi) og *Успенский сборник* (US). Først gjengis funn av såkalt sikre eksempler på upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner, med tall og eksempler til illustrasjon. Videre presenteres funn av setninger jeg har regnet som mellomtilfeller med hensyn til upersonlig-predikativ bruk av substantiv. Denne typen setninger kan etter mitt syn illustrere hvordan tvetydighet og ulike tolkningsmuligheter kan oppstå som følge av små endringer i konstruksjonen. Så følger resultater fra søket etter upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner, og en sammenlikning av tallene for substantiv og adverb. Til slutt argumenterer jeg for hvordan frekvensforholdet mellom de to gruppene, sammen med konstruksjonens oppbygging og resonnementer fra eksisterende litteratur om emnet, kan utgjøre grunnlag for min hypotese: At upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner vokste frem senere enn, og kanskje også etter mønster av, upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner. Det påfølgende kapittelet vil forsøke å vise hvordan dette kan ha skjedd.

5.1 Substantiv – upersonlig-predikative tilfeller

I denne gruppen inngår de tilfellene av upersonlig-predikativ bruk av substantiv som jeg regner som såkalt sikre. Det vil si at konstruksjonene har egenskaper som i moderne russisk regnes som kjennetegn på upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner, i henhold til egenskaper spesifisert under punkt 4.3.2. De tilfeller som jeg i henhold til disse kriteriene har regnet som sikre, er så inndelt etter hvilke avhengige ledd substantivet har knyttet til seg: Infinitiv, dativledd eller begge deler.

I søket inngikk til sammen 14 substantiv som man vet har opptrådt upersonlig-predikativt, enten i eldre eller moderne russisk, eller begge deler. Tabell 5.1 oppsummerer tallene for sikre funn av upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner i de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник*:

	Infinitiv dativ	+	Kun infinitiv	Kun dativ	Uten avhengige ledd	Totalt
<i>Веремя, врѣмя</i>		2	4	3	1	10
<i>Грѣхъ</i>		0	0	1	0	1
<i>Досугъ</i>		0	0	0	0	0
<i>Жаль, жалъ</i>		1	0	7	0	8
<i>Лѣнь</i>		0	0	0	0	0
<i>Неволя, невола</i>		3	1	1	0	5
<i>Недосугъ</i>		0	0	0	0	0
<i>Нужда, нужа</i>		14	27	0	0	41
<i>Охота</i>		0	0	0	0	0
<i>Подоба</i>		7	12	0	0	19
<i>Пора</i>		0	0	0	0	0
<i>Потрѣба</i>		0	0	0	0	0
<i>Срамъ, соромъ</i>		2	0	3	0	5
<i>Стыдъ, стоудъ</i>		0	0	1	0	1
Sum		29	44	16	1	90

Tabell 5.1: Upersonlig-predikative substantiv i de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник*.

Som tabellen viser, resulterte undersøkelsen i et forholdsvis lite antall treff per substantiv. Tydelige unntak er *подоба* og *нужда/нужа*, som gav henholdsvis 19 og 36 funn av upersonlig-predikativ bruk. Det kan her være verdt å nevne at 18 av 19 upersonlig-predikative tilfeller av *подоба* og 29 av 36 upersonlig-predikative tilfeller av *нужда/нужа* kommer fra samme tekst, *Шестоднев Иоанна Эксарха Болгарского*. Tredje flest treff totalt fikk *веремя/врѣмя*, fulgt av *жалъ*. Undersøkelsen av de sju eldste tekstene i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник* gav ingen treff på upersonlig-predikativ bruk av *досугъ*, *недосугъ*, *лѣнь*, *охота* og *пора*.

Når det gjelder de tre nyere tekstene i Regensburg-korpuset gav disse totalt 13 treff. Ingen eksempler på upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner ble funnet i *Хождение за три*

моря. Повесть о Фроле Скобееве oppviste kun ett treff, nemlig én setning med *пора*, som hadde både infinitiv og dativledd knyttet til seg. *Житие протопопа Аввакума* gav til sammen 12 eksempler på upersonlig-predikative konstruksjoner: To med både dativ og infinitiv, med henholdsvis *охота* og *нужда*; én med kun infinitiv, med *пора*; sju med kun dativledd, alle med *жаль* som predikat; og to konstruksjoner der predikatet ikke hadde noen avhengige ledd knyttet til seg, der én setning hadde *соромъ* og den andre hadde *жаль*. I mitt undersøkelsesmateriale dukker altså *охота* og *пора* først opp i tekstene fra slutten av det 17. århundre. Med hensyn til *пора* er dette i tråd med Isačenko (1976: 111), når han sier at ordet først dukker opp i skriftlige kilder på 1600-tallet. Et annet trekk ved de nyere funnene er at ingen av de totalt 13 eksemplene herfra inneholder kopulaverb, verken i presens, fortidene eller futurum, med unntak av to eksempler med halvkopulaverbet *стать*.

I presentasjonen under er også eksempler fra de nyere tekstene tatt med, for å illustrere hvordan de ser ut og hvorvidt de skiller seg fra de eldre eksemplene. For å unngå forvirring vil de i den grad det er mulig bli presentert for seg, og deres opprinnelse vil bli påpekt. I den grad de oppviser særskilte trekk, blir eksemplenes nyere opprinnelse tatt med i vurderingen av disse trekkenes betydning.

5.1.1 Substantivkonstruksjoner med dativ og infinitiv

Undersøkelsen av de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник* gav til sammen 29 sikre tilfeller av upersonlig-predikativ bruk av substantiv, der substantivet har både infinitiv og logisk subjekt i dativ knyttet til seg. Av disse hadde 18 konstruksjoner kopulaverb, derav var ett uten kongruens. De øvrige 11 tilfellene hadde ikke kopula. De nyere tekstene gav til sammen tre slike treff. Konstruksjoner med både infinitiv og dativledd er kanskje de som er minst tvetydige når det gjelder å klassifisere dem som predikative eller ikke-predikative, siden de er lettere å tolke jo flere kjennetegn som er tilstede:

(1) *namъ же подоба, помышляјуще tvor'ca, i tvarъ kra~snuo siju, čjuditisja vsimъ vel'mi jei* (SD p. 197, r. 15)

”Det sømmer seg for oss, idet vi forestiller oss skaperen og denne vakre skapelse, å undre oss svært over alt.”²²

(2) *i mnogo zamysljanъ Izjaslavu Mъstislavičju nuža bys celovati krsť* (PVL p. 318, r. 1)

”Og etter å ha tenkt grundig, måtte Izjaslav Mъstislavič kysse korset.”

²² Alle oversettelser av eksemplene fra undersøkelsen er mine egne.

- (3) *po sichъ že množašči sja bratii i nuža bys̃ slavnomu očju našemu feodosiju . rasprostraniti manastyrъ na (sъ)postavlenije kelii* (US 46v11)
 ”Etter dette ble brødrene mange, og vår lovpriste fader Feodosij måtte utvide klosteret for å bygge kammers.”
- (4) *ne sramъ ti, Ioan, uklonitisja ot zla* (FJ p. 293, r. 14)
 ”Er det ikke skammelig for deg, Johan, å vike for det onde?”
- (5) *vremja ti estъ . na Ugry uže poiti* (PVL p. 786, r. 1)
 ”Det er på tide for deg å gå mot ugrerne.”
- (6) *pisannoe vremja prišlo po Evangeliju: ”nužda soblaznam priiti”*. (ZPA p. 2, r. 1009)
 ”Den omtalte tiden kom, som Evangeliet hadde sagt: ’Det er uunngåelig at fristelsene kommer’ [Lukas 17.1].”
- (7) *ne žalъ mi jestъ za svoju zlobu prijati nužbnaja vsja* (PVL p. 649, r. 1)
 ”Jeg er ikke lei for å få alt som er nødvendig for min synd/min last.”

Eksempel (7) er det eneste eksempelet i undersøkelsen der *жалъ* opptrer med infinitiv.

- (8) *Komu ochota venčatca, ne po što choditъ v Persidu* (ZPA p. 2, r. 1304)
 “Den som ønsker å krones/vies må ikke dra til Persia.
- (9) *Nu, sestrica, pora tebe ubiratsja i echatъ v gosti* (FS p. 2, r. 27)
 “Nå, søster, det er på tide for deg å gjøre deg i stand og dra på visitt.”

Eksempel (8) og (9) kommer fra de nyere tekstene, og er første gang *oxoma* og *nopa* dukker opp i mine undersøkelser.

- (10) *nevolja mi bylo pristati svētu ichъ* (PVL p. 241, r. 1)
 ”Jeg var nødt til å legge til bredden ved deres land.”

I (10) kongruerer ikke kopulaverbet med det predikative ordet *nevolja*, som opprinnelig er et hunkjønns substantiv. Dette er ett av de to tilfeller av manglende kongruens som mine undersøkelser av de eldre tekstene frembrakte. Ytterligere to eksempler ble funnet i ZPA. Her må det imidlertid nevnes at undersøkelsen i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник* heller ikke frembrakte resultater med *kongruerende былъ/была*, da dette ikke var en vanlig

måte å danne fortidsform på.²³ De former av kopula som opptrådte hyppigst i mitt materiale var presens 3.sg *есть* og nektende *нѣсть*, futurum 3.sg *будеть* og fortidsformene 3.sg *бѣаше/бѣше* (imperfektum), *бѣ* (imperfektum) og *бысть* (aorist). Ingen av disse bøyes i kjønn, og det blir slik ikke mulig å bruke manglende kongruens i kopulaverbet som en test på om en substantivkonstruksjon kan regnes som upersonlig-predikativ.

5.1.2 Substantivkonstruksjoner med infinitiv

Undersøkelsen gav 44 tilfeller av upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner der substantivet kun har en infinitiv knyttet til seg. De utgjør slik den største av de tre gruppene av sikre konstruksjoner. Som tabellen viser, var det store flertallet av disse tilfellene konstruksjoner med enten *нужда/нужа* (27 tilfeller) eller *подоба* (12 tilfeller). Begge disse ordene gav treff på konstruksjoner med både infinitiv og dativledd, med henholdsvis 15 og 7 tilfeller, mens ingen av dem opptrådte i mine undersøkelser med kun dativledd. 10 av de 44 tilfellene med kun infinitiv var uten kopulaverb, mens det blant de 34 tilfellene med kopula var ett tilfelle av manglende kongruens:

- (11) *ne podoba by bylo sice gl̃ati prrōkov* (SD p. 486, r. 1)
 ”Det hadde ikke vært sømmelig å tale slik.”²⁴

Andre eksempler:

- (12) *nuža jestь paki . vel'mi sja potrudjašče vьzyskati . česo dělja . ryby . i ptica*
 (SD p. 432, r. 24)
 ”Siden er det nødvendig, idet man arbeider hardt, å finne fisk og fugl, idet man deler dette.”
- (13) *oni že rekoša ne veremja nyně pogubiti smerьdy ot roly* (PVL p. 265, r. 1)
 ”De sa: Det passer ikke/egner seg ikke nå å jage bøndene fra åkrene.”
- (14) *ašče li to otvorimъ vorota gorodu . a samъ promyšljai o sobě . i nevolja bys̃ vydati ja* (PVL p. 242, r. 1)
 ”Hvis ikke åpner vi byportene, tenkte han for seg selv, og [de] blir nødt til å overgi dem [mennene sine]”.

²³ *Былъ, была, было* var perfektum partisipp aktiv av *быть*. L-partisippet ble som oftest brukt sammen med hjelpeverb for å danne perifrastiske preteritumsformer, som uttrykte perfektivitet: *копалъ есмь* – ”jeg har gravd”; *бяхъ видѣлъ* – ”jeg hadde sett” (Bjørnflaten 2010: 28-29; Vlasto 1988: 159).

²⁴ Gen.pl.-formens funksjon i setningen har jeg her ikke vært i stand til å tolke, og den utelates derfor fra oversettelsen.

- (15) *pora pokajatca, gosudarъ!* (ZPA p. 2, r. 696)
”Det er på tide å angre/bekjenne sine synder, herre!”

I gruppen for kun infinitiv inngår også konstruksjoner som inneholder et dativledd, men der leddets funksjon er såpass uklar at leddet ble tatt ut av beregningen da eksempelet skulle kategoriseres. I (16) kan man tenke seg *světilniku* både som logisk subjekt, altså den som bør vise seg, og som dativobjekt for infinitiven, altså den det sømmer seg å vise seg *for*. I og med at betydningen er såpass usikker, er eksempelet altså kategorisert som konstruksjon med kun infinitiv:

- (16) *no podoba běaše javitisja světilniku, jakože sъtvorenъ* (SD p. 349, r. 14)
”Men det sømmer seg å vise seg for en som opplyser.”

Et interessant eksempel fra *Шестоднев* viser hvordan *podoba* ser ut til å stå sidestilt med adverbet *lěpo* i upersonlig-predikativ posisjon, noe som forsterker inntrykket av substantivet som upersonlig-predikativt ord:

- (17) *da podoba ubo jestъ i lěpo, bes telese i razu-měvati sušči, i věrovati* (SD p. 270, r. 20)
”Thi det passer seg og sømmer seg, idet man er uten legeme, å tenke og tro.”

5.1.3 Substantivkonstruksjoner med dativledd

Undersøkelsene i de eldre tekstene gav til sammen 16 eksempler på upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner som hadde dativledd, men ikke infinitiv, knyttet til seg. Av disse hadde 10 eksempler kopula, mens de resterende 6 eksemplene var uten kopula.

- (18) *rěša že Kijane namъ nevolja knjazъ ubъnъ* (PVL)²⁵
”Kieverne sa: Vi er nødt. Vår fyrste er slått i hjel.”
- (19) *i posla v Ljachy ko knjazemъ . Ljadъskъmъ reka jako vremja estъ . christъjanomъ . na poganěě . jako sami imějutъ ratъ meži soboju* (PVL p. 815, r. 1)
”Og han sendte bud til ljacherne, til ljachernes fyrste, og sa at nå er det tid for de kristne [å gå] mot hedningene, som selv fører krig seg imellom.”

---

²⁵ Dette eksempelet er hentet fra ”Olgas hevn”, gjengitt i J.I. Bjørnflatens kompendium med eldre slaviske tekster (2005: 62), basert på Lavrentij-håndskriftet, skrevet i 1377. Dette eksempelet kom ikke opp under søket i Regensburg-korpuset, hvis versjon kun er et utdrag, basert på Hypatianus-håndskriftet, skrevet ca. 1425 (Bjørnflaten 2005: 35-36). Selv om denne versjonen ikke inngår i den tekstmassen som utgjør mitt datamateriale, tas eksempelet likevel med her, da jeg mener det er et interessant eksempel som ikke ligger utenfor den typen tekster og det tidsrommet jeg undersøker.

Trolig ligger det i (19) underforstått et verb av typen *iti*, *poiti*, slik at setningen får betydningen ”å gå til krig mot, angripe”. Men siden dette eventuelle verbet ikke er uttrykt, kategoriseres den som med kun dativledd.

(20) *grěchъ ti estъ cělovavši k nemu chrštъ deržiši v tolicě nuži a i ešče choščeši vydati na ubistvo* (PVL p. 488, r. 1)

”Hvilken synd det er for deg, idet du kysser korset for ham, korset som du holder kun i den ytterste nød, og likevel vil du overgi [ham] for å dø.”

(21) *vam že ne stud li budetъ , ne iduščim po mně , po svoem gemoně* (FJ p. 200, r. 35)

”Er det ikke skammelig for deg, idet du ikke følger meg, din fører?”

(22) *a Rimljanom sramъ , ašče popustjatъ Ijuděi na sja* (FJ p. 297, r. 8)

”Men det er skammelig for romerne dersom de slipper jødene innpå seg.”

Жаль utgjorde den største gruppen i denne kategorien, med sju eksempler fra de eldre tekstene, mens det til sammenligning bare fantes ett tilfelle der *жаль* opptrådte med avhengig infinitiv. Videre opptrådte *жаль* sju ganger også i den nyere teksten ZPA. Blant de nyere tilfellene av *жаль* fantes det to eksempler på manglende kongruens, begge med halvkopulaverbet *стало* (27-28). Legg videre merke til eksempel (25), hentet fra Nestorkrøniken, der *žalb* forsterkes av gradsadverbet *kako*, og (26) fra ZPA, der *žalb* modifieres av måtesadverbet *silьno*. Begge eksemplene er en indikasjon på at *žalb* ikke oppfattes som et substantiv:

(23) *da paky vьzmutъ . ašče ti ne žalb otъčiny svojeja* (PVL p. 55, r. 1)

”Og nok en gang tar de [det], om du ikke føler sorg over ditt fedreland/farsarv.”

(24) *i vsěmъ bo Iuděom žalb bystъ po bratu* (FJ p. 112, r. 18)

”Og alle jødene syntes synd på broren.”

(25) *volja Gsn̄ja da budetъ . o vsěmъ da kako žalb mi bjašetъ na Igorja* (PVL p. 645, r. 1)

”La Herrens vilje skje for alt, og hvor synd jeg synes på Igor.”

(26) *I ja po nem vseгда plačju ; žalb mne silьno evo* (ZPA p. 2, r. 1200)

”Og jeg gråter alltid over ham; jeg synes svært synd på ham.”

(27) *Žalb stalo Eremeja mne* (ZPA p. 2, r. 723)

”Jeg begynte å synes synd på Eremej.”

(28) *I mne evo stalo žalb* (ZPA p. 2, r. 686)

”Og jeg begynte å synes synd på ham.”

Som eksempel (23)-(28) viser, skiller *жалb* seg fra de andre upersonlig-predikative substantivene ved å ha en egen argumentstruktur. I tillegg til subjekt i dativ kan *жалб* også ta direkte objekt i akkusativ/genitiv, altså den man har medlidenhet med (om person) eller det man føler sorg for (om ting). Dette ser vi både i de eldre og nyere eksemplene. Denne argumentstrukturen har *жалб* bevart også i moderne russisk, fortsatt som det eneste av de upersonlig-predikative substantivene med denne evnen. I min undersøkelse opptrer *жалб* med direkte objekt i genitivsform i 11 av totalt 14 tilfeller, nyere eksempler inkludert. I to tilfeller, eksempel (24) og (25), opptrer det med preposisjon, henholdsvis *но* + dativ, og *на* + akkusativ. Utover dette ser *жалб* ut til å være blant de best etablerte upersonlig-predikative substantivene. Undersøkelsen frembrakte kun ett tilfelle der *жалб* er ut til å bli brukt som vanlig substantiv i nom./akk.sg. (eksempel 48). Ordet opptrer to ganger uten kongruens, dog er dette i en nyere tekst. Det modifiseres to ganger på en måte som ikke kjennetegner substantiv, og de to eneste uregelrette tilfellene utgjøres av objekter med preposisjon. Til sammen gjør dette at *жалб* fremstår som det substantivet som har kommet lengst på veien fra substantiv til upersonlig-predikativt ord.

Man sier gjerne at dativleddet i upersonlig-predikative setninger er å regne som logisk subjekt, også kalt agens. Upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner der det eneste avhengige leddet er et dativledd, kan i noen tilfeller få en betydningsnyanse der dativleddet ikke først og fremst synes som logisk subjekt for en vurdering, men heller som *mottager* av et substantiv. I og med at konstruksjonen ikke inneholder en infinitiv, kan ikke predikatet (formelt sett – det vil jo ofte ligge en handling underforstått) fungere som vurdering av noen handling, og kan derfor få en kraftigere nyanse av å være nettopp substantiv fremfor tilstandsvurdering. I forlengelsen av dette blir det vanskeligere å tenke seg dativleddet som logisk subjekt for denne vurderingen, og det kan i stedet nærme seg en rolle som mottager. Sammenlign disse to eksemplene:

(29) *nyně že my , ašče choščemь mira , a oni nebregutь , a namь sramь molitisja*
(FJ p. 221, r. 5)

”Nå er det vi som ønsker fred, mens de ringeakter [oss], og det er skammelig for oss å be.”

(30) *i mrt̃vy bo soroma nje imajety . aščje li poběgnjety to sramъ nam̃* (PVL p. 58, r. 1)²⁶

”De døde har ingen skam, men hvis vi flykter, er det skammelig for oss/er det en skam for oss.”

Mens (29) uten særlig diskusjon kan oversettes til ”Det er skammelig for oss å be”, mener jeg det er grunnlag for å vurdere både ”(...) er det skammelig for oss” og ”(...) så er det en skam for oss” som mulige betydninger for (30), i hvert fall hvis man går ut fra at upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner på dette tidspunktet var en relativt ny type konstruksjon som ennå hadde potensial for å bli oppfattet på to ulike måter. Denne formen for tvetydighet gjelder kanskje særlig for de substantiv som ikke nødvendigvis trenger en infinitiv, uttrykt eller underforstått, for å fungere som predikat i en setning av samme type som (30). For mens *пора*, *нужа/нужда* og *подо́ба* betegner ulike former for nødvendighet, og trenger et verb å knytte denne nødvendigheten til, ser det ut til at for eksempel *срамъ* og *стоудъ/стыдъ* også kan opptre som vanlig substantiv sammen med et dativledd. Selv om en slik konstruksjon fortsatt er enleddet, vil det imidlertid være tvilsomt om den kan kalles upersonlig. Også (21) og (22) kan regnes som tvilstilfeller i så måte. Men siden den ”manglende” infinitiven her uttrykkes gjennom andre verbformer, henholdsvis presens partisipp aktiv og finitt verb i leddsetning, blir de predikative ordene likevel knyttet opp mot en handling, og oppfattes derfor mer som en vurdering. Generelt kan man si at jo mindre det predikative ordet er knyttet opp mot et verb, jo mindre fremstår det som en vurdering og mer som et substantiv. De følgende eksemplene kan fungere som illustrasjon på hvor små betydningsnyansene i slike konstruksjoner kan være, og hvor lite som skal til for å skape dem:

(31) *ože ny budety ne bivšisja vozvorotitisja . to soromъ ny budety puščei sm̃rti*
(PVL p. 639, r. 1)

”Hvis vi må vende hjem uten å ha kriget, blir det for oss (en) skam verre enn døden.”

(32) *ože poběgnety ytečemy sami . a černyja ljudi ostavimъ . to ot Bā ny budety grěchъ* (PVL p. 641, r. 1)

”Hvis vi selv flykter, og lar de sorte bli igjen, så vil vi få synd fra Gud.”

Det er vanskelig å avgjøre hvorvidt personene i (31) har noen form for subjektfunksjon – om de er logiske subjekter som opplever *tilstanden* skam, eller mottagere som får skam over seg.

---

²⁶ Legg her merke til at *sramъ/soromъ* i én og samme setning opptre både med to ulike funksjoner, og i østslavisk og kirkeslavisk form.

Både manglende avhengig infinitiv og komparativleddet *puščej smrti* gjør konstruksjonen ”mindre upersonlig-predikativ”: *Soromъ* sammenstilles på denne måten med et annet substantiv, og får slik en kraftigere nyanse av å være nettopp substantiv. Dativleddet oppfattes derfor like mye, eller mer, som en mottager for substantivet ”skam” enn som et logisk subjekt som opplever tilstanden ”skam, skammelig”. Både (30) og (31) er likevel regnet som upersonlig-predikative med dativledd, rett og slett fordi jeg mener både personlig og upersonlig-predikativ konstruksjon er plausible tolkningsmuligheter. (32) er derimot ikke regnet med under sikre upersonlig-predikative tilfeller. Her står kopulaverbet foran substantivet, og det behandles derfor som en egen type mulige mellomtilfeller under punkt 5.2.1. Leddet *ot Boga* bidrar også til en oppfatning av *ny* som mottager fremfor subjekt. Trolig må det regnes som en personlig konstruksjon med fullsemantisk substantiv. Det tas med her for å illustrere den tvetydigheten jeg mener kan oppstå når enkelte substantiv opptrer som predikat i enleddede setninger og kun har dativledd knyttet til seg.

Eksemplene (30) og (31) viser hvordan det i tilfeller der man ikke umiddelbart kan tenke seg en infinitiv, kan være vanskelig å avgjøre hvilken syntaktisk rolle substantivet har. Videre viser slike konstruksjoner at det kan være vanskelig å sette en tydelig grense for hva som kan regnes som såkalt logisk subjekt i upersonlig-predikative konstruksjoner. Dette kommer kanskje av at ordet ”subjekt” gjerne impliserer en handlende, noe som ikke nødvendigvis inngår i konstruksjoner der en eventuell underliggende infinitiv er utydelig. Av samme grunn har jeg i denne oppgaven valgt å benytte uttrykket ”dativledd” fremfor ”dativsubjekt” når det er snakk om denne typen setningsledd.

5.1.4 Substantivkonstruksjoner uten avhengige ledd

Undersøkelsen har også frembrakt et lite antall eksempler som jeg mener må anses som upersonlig-predikative, der substantivet verken har uttrykt infinitiv eller dativledd knyttet til seg. To av dem stammer fra den nyere teksten *Жумие промонона Аввакума*, mens det tredje er fra Nestorkrøniken:

- (33) *Och, gore mne! Kak molytʹ? – i sorom, i ne smeju; no po starcevu Epifanievu povelenuju govorju* (ZPA p. 2, r. 1364)
”Akk, ve meg! Hvordan be? – og [for en] skam, og jeg våger ikke; men jeg taler på gamle Epifanievs befaling.”

Her mener jeg *sorom* må kunne anses som en fortsettelse av utropet, og har utropets dativledd underforstått knyttet til seg.

(34) *Kak-su mne carja tovo i bojar tech ne žaletb? Žalb, o-su! vidišb, kakovy byli dobry!* (ZPA p. 2, r. 895)

“Hvordan kunne jeg ikke føle medynk med denne tsaren og disse bojarene? [Hvor] synd!, ser du, hvor gode [de] var!”

(35) *Vjačeslavb že sb Izjaslavom b rekosta vidivša to na neju veremja nyně estb* (PVL p. 402, r. 1)

”Vjatsjeslav og Izjaslav sa, etter å ha sett dette, at det var på tide [å gå] mot den [Giorgs hird]”

5.2 Substantiv – mellomtilfeller og andre interessante eksempler

I denne kategorien presenteres eksempler som kan sies å ha noe til felles med upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner, men som samtidig ikke kan regnes som sistnevnte, da de har egenskaper som skiller seg fra de kriterier jeg har lagt til grunn for å bli klassifisert som upersonlig-predikative. Jeg har derfor valgt å klassifisere dem som mellomtilfeller. Noen av setningene ligger tett opp mot upersonlig-predikative konstruksjoner, og man kan i noen tilfeller argumentere for at de også bør kunne regnes som nettopp det. Grunnen til at jeg likevel velger å klassifisere dem som mellomtilfeller, er at graden av variasjon i de syntaktiske konstruksjonene kan ha betydning for å vurdere hvor langt man har kommet i prosessen der disse konstruksjonene etableres og befestes i språket. De presenteres her fordi jeg mener de kan fungere både som illustrasjon av mulighetene for tvetydighet i konstruksjoner med substantiv(-formlikt ord) som predikat og som en mulig indikasjon på at den upersonlig-predikative substantivkonstruksjonen i denne perioden var relativt ny og slik ikke alltid ble benyttet helt ”regelrett” slik vi kjenner konstruksjonen i dag. Sistnevnte kan ha vært resultat av at en ny analyse var inne i en aktualiseringsprosess, eller at to analyser har eksistert side om side, noe som blir omtalt nærmere under punkt 6.3. Mellomtilfellene utelukkes altså ikke fra materialet – tvert imot inngår de som en sentral del av analysen og diskusjonen, men er altså utskilt i egne grupper for best å få frem de ulike variasjonene.

5.2.1 Setninger med foranstilt kopula

Undersøkelsen resulterte i en rekke eksempler på setninger som på mange vis ligner upersonlig-predikative, men som skiller seg fra malen for upersonlig-predikative

substantivsetninger i moderne russisk ved at kopulaverbet står foran det upersonlig-predikative ordet, både i presens, futurum og fortidsformene. Dette utgjorde en stor gruppe på i alt 27 setninger. Merk at 26 av disse eksemplene var setninger med *подобa*, mens det siste var *прѣхъ*:

- (36) *bjaše že podoba pokazati, jako b̃ṽ ješ̃ s̃tvoril̃ vodu, da tẽm̃ pre~tvori vodu v kroṽ* (SD, p. 134, r. 5)
”Det var sømmelig/en sømmelig ting å vise/bevise/lære bort at Gud har skapt vannet og så skapte vannet om til blod.”
- (37) *jego že něst̃b podoba inom̃u jasti . razvě terjuě* (SD, p. 468, r. 6)
”Det [en type brød] sømmer det seg ikke/er det ikke en sømmelig handling for andre enn geistlige å spise.”
- (38) *něst̃b ich' podoba morja zvati , ni re~šči jako slana sut̃b* (SD, p. 235, r. 3)
”Det sømmer seg ikke/er ikke en sømmelig ting å kalle dem [innsjøene] hav, ei heller å si at de er salte.”
- (39) *tako že ny jest̃b podoba věrovati* (SD, p. 130, r. 18)
”Slik er det sømmelig/en sømmelig handling for oss å tro.”
- (40) *pače že ašče je podoba istiñnėje rešči* (US, 207g8-9)²⁷
”Særlig hvis det sømmer seg/er en sømmelig handling å si sannheten.”

Alle eksemplene (36)-(40) har kjennetegn på upersonlig-predikative setninger: Substantivet opptrer som predikat i setningen, det har dativledd, avhengig infinitiv eller begge disse. Likevel er disse eksemplene gruppert separat, da de har foranstilt kopulaverb. Når kopula står foran substantivet, kan det ifølge Isačenko (1965: 284-285) i moderne russisk ikke lenger kalles enklitisk og trykksvakt. Sistnevnte fremholder han som et kjennetegn ved upersonlig-predikative setninger med modalt adverb, og jeg anser det derfor som sannsynlig at det gjelder for substantivsetninger også. Merk dog at Isačenko her snakker om kopula i preteritum og futurum, da upersonlig-predikative setninger i moderne russisk aldri vil ha presenskopula.

Videre, fra et mindre formelt perspektiv, mener jeg at foranstilt kopulaverb gir en nyanse av ”tingliggjøring” (for å låne fra Vinogradov) av substantivet. Et foranstilt kopulaverb knyttes

---

²⁷ Det finnes i alt tre tilfeller av *подобa* i nom.sg.-form i US. De er i indeksen bak i boken kategorisert som hunkjønnsstavn i nom.sg., noe de for så vidt i to av eksemplene også kan tenkes å være, da de har foranstilt kopula. I det siste eksempelet er ordstillingen *подобa* + kopula + infinitiv, og det er vanskeligere å se for seg *подобa* som fullsemantisk stavn.

tettere opp mot substantivet fremfor infinitiven. Kopulaverbet fremstår videre med mer tyngde i konstruksjonen, noe som bidrar til å fremstille substantivet mer som en ”ting” og ikke en abstrakt vurdering. Sammenlign for eksempel setningene *podoba estъ rešči sice* og *jestъ podoba rešči si~ce* (SD, p. 384, r. 12). Slik jeg ser det kan det første setningen kun oversettes med ”Det sømmer seg/er sømmelig å tale slik”, mens den andre kan oversettes både som den første og med ”Det er en sømmelig/anstendig ting å tale slik”. Jeg har derfor utstyrt eksemplene over med to forslag til oversettelse, en upersonlig-predikativ og en personlig variant. I hvor stor grad slike konstruksjoner skiller seg fra ”fullstendig” upersonlig-predikative setninger er vanskelig å anslå nøyaktig, men i og med at det er en forskjell, velger jeg å skille dem ut som en egen gruppe. Denne gruppen inkluderer også setninger som (37) og (38), der kopula har form av nektet presens, *нѣсть*. En nektelsespartikkel *не* vil uansett forventes å stå foran det predikative ordet, og dette bidrar i mine øyne til at foranstilt *нѣсть* gir en svakere nyanse av subjekt enn det foranstilt positiv kopula gjør. Setninger med foranstilt *нѣсть* kategoriseres like fullt som mellomtilfeller, da *нѣсть* regnes som en form av *быти*. Tilfeller med kun nektelsespartikkel, eller der nektelse og kopula opptrer separat med foranstilt nektelse og etterstilt kopula, er derimot kategorisert som upersonlig-predikative, for eksempel *не веремја веснѣ воевати* (PVL, p. 252, r. 1).

Når det gjelder kategorisering på grunnlag av ordstilling, må det imidlertid bemerkes at ordstillingen i gammeløstslaviske tekster ofte fremstår som friere og ikke helt ”regelrett”. Setningsledd står ikke alltid i den rekkefølgen man ville forventet, verken ut fra moderne eller eldre syntaks, og setningsledd som består av flere ord er ofte brutt opp i flere deler og plassert på ulike steder i setningen. Men forskjeller i ordstilling kan like fullt skape ulike betydningsnyanser, i det minste når tekstene leses i dag. Disse betydningsnyansene er ofte små, men jeg mener likevel de er relevante, spesielt når man skal undersøke etableringen av en ny type konstruksjon der nettopp tvetydighet kan tenkes å ha spilt en viktig rolle. Setninger med foranstilt kopula og etterstilt infinitiv ligger svært nært opp mot upersonlig-predikative setninger, og det er vanskelig kategorisk å utvise dem fra de upersonlig-predikative eksemplene, særlig hvis man tar utgangspunkt i at *быти* her fungerer som et kopulaverb uten annet innhold enn å markere tid. Om det ikke har noe eget innhold, burde det strengt tatt ikke ha noe å si om det er foranstilt eller etterstilt. Det springende punktet ligger da i hva ordstillingen har å si for hvilken form av *быти* vi har med å gjøre – hvorvidt det fungerer kun som tidsmarkør, eller om det foranstilt vil fungere konkretiserende, med andre ord om det i

norsk ville tilsvare ”Det er synd” eller ”Det er *en* synd”. Jeg har derfor valgt å skille dem ut som mellomtilfeller på grunn av muligheten for betydningsnyanser som ordstillingen skaper, i tillegg til at de skiller seg fra konstruksjonen slik den ser ut i dag. Selv om man ikke uten videre kan overføre moderne syntaksregler til eldre eksempler, er det likevel den moderne ordstillingen jeg har som sammenligningsgrunnlag og utgangspunkt for min syntaktiske analyse, siden det er det punktet endringen har nådd på det nåværende tidspunkt. Ved å skille setningene ut kan man vurdere dem separat, for å se om de er å anse som en etappe på veien mot den upersonlig-predikative substantivkonstruksjonen i moderne russisk, i form av variasjon som følge av flere analyser eller pågående aktualisering.

5.2.2 Andre interessante tilfeller

Undersøkelsen gav flere eksempler som det ikke var lett å sette inn i noen bestemt kategori, da de kan sies å inneholde trekk fra ulike konstruksjoner, slik at hver enkelt setning er en miks av forskjellige kjennetegn. Ingen av dem kan kalles upersonlig-predikative, men de deler noen av den upersonlig-predikative konstruksjonens trekk, som kombineres med egenskaper som ikke passer inn, som for eksempel kongruerende relative ord, toleddehet og lignende:

- (41) *kaja běaše nuža pavlu . jestestvosloviti* (SD, p. 567, r. 9)
 ”Hvilket behov har (vel) Pavel for å tale om vitenskap?”, evt. ”Hva er (vel) Pavels behov for å tale om vitenskap?”
- (42) *kaa potreba jestь slavoslovĭa* (SD, p. 568, r. 2)
 ”Hvilket behov er det for lovprisning?”
- (43) *pače že i něš̄ potreba slovesъ ustomъ stojaščemъ těmъ* (US, 183g3)
 ”Særlig trengs det ikke ord for de lepper som her står”.
- (44) *jegda rasti imъ i množitisja podoba estь* (SD, p. 391, r. 23)
 ”Da å vokse og bli mange er sømmelig/naturlig for dem.”
- (45) *pače že rešči, ježe emu bystь vremja i na polьzu* (SD, p. 156, r. 5)
 ”Særlig å si at han hadde tid til nytte/til nyttige formål.”
- (46) *ratь s toboju mala . prijedutь Ljachově mnozii soromъ ti budetь velikъ* (PVL, p. 910, r. 1)
 ”Hæren du har med deg, er liten. Det kommer mange av Ljakhovs [menn], det blir en stor skam for deg.” Evt. ”Din skam blir stor.”

(47) *tako i velikъ sramъ jestъ i bečъstije mъnichu* (SP, p. 250, r. 12)

”Så stor er skammen og æreløsheten for en munk.” Evt. ”Slik er munkens skam og æreløshet stor.”

Setningen i (41) inneholder både logisk subjekt i dativ og infinitiv som er avhengig av substantivet i predikatet. Men foranstilt kopulaverb og kanskje først og fremst det kongruerende spørrepronomenet *kaja* gjør at *nuža* fremstår som et vanlig, fullsemantisk substantiv. Også i (42) finner vi kongruerende spørrepronomen, og det at setningen ikke har infinitiv, men genitivobjekt for substantivet, gjør at den plasserer seg lenger unna de upersonlig-predikative enn (41). Samtidig står kopulaverbet etter predikatet, noe som bidrar til å svekke *potrěbas* ”substantivitet”. (43) har i likhet med (42) genitivobjekt for predikatet, men den har i tillegg dativledd – den/de som ikke har behov for objektet – et trekk den deler med upersonlig-predikative konstruksjoner med ord som *прѣбѣ, надобѣ*. Genitivobjektet gjør at (42) og (43) i min undersøkelse ikke regnes som upersonlige og heller ikke er talt som mellomtilfeller. De presenteres likevel her for å illustrere at det fantes konstruksjoner med like strukturelle trekk der substantivet fortsatt må kunne sies å fungere som substantiv.

Når det gjelder dativledd, må man imidlertid være forsiktig med å knytte alle tilfeller av dette opp mot upersonlig-predikative konstruksjoner, siden dativ som logisk subjekt for infinitiv og etterstilte possessive dativpronomen var vanlig både i gammeløstslavisk og kirkeslavisk (Borkovskij og Kuznecov 1963: 392-393; 431; Vlasto 1988: 215). Dativleddene i både (41), (46) og (47) kan tolkes som eksempler på sistnevnte, noe jeg har prøvd å gjengi ved å utstyre eksemplene med to forslag til oversettelser. Man kan altså ikke uten videre si at alle dativledd er en indikasjon på upersonlige konstruksjoner. Men det at dativ i gammeløstslavisk hadde mange ulike bruksområder er et potensielt viktig trekk i seg selv, da det kan ha ført til at mulighetene for tvetydighet og mer enn én analyse ble flere. Jo flere ulike kontekster dativ opptrådte i, jo flere muligheter burde det gi for reanalyse gjennom abduksjon. Derfor er det her ikke nødvendigvis avgjørende hvilken funksjon disse dativleddene ”egentlig” har – poenget er at setningene over tilsynelatende blander trekk fra ulike konstruksjoner, som man i utgangspunktet ikke ville forvente å finne sammen.

Eksempel (48) er det eneste av i alt 17 tilfeller av *жаль* der ordet ser ut til å opptre som fullsemantisk, ikke-upersonlig-predikativt substantiv. Det var for øvrig det eneste tilfellet av *жаль* i nom./akk.sg. i den teksten det forekom i, *Шестоднев Иоанна экзарха болгарского*.

Formen *nymъ* har jeg ikke vært i stand til å tyde. Jeg vurderte om *žalb nymъ* kunne være et adjektiv som hadde blitt delt i to, men siden heller ikke dette gav noen mening i konteksten, velger jeg å anse *nymъ* som en uregelmessig form av personlig- eller eiendomspronomen og *žalb* som vanlig, fullsemantisk substantiv:

(48) *to skoro~ja kaja kaznъ po~stignety . jako strečemъ žalb nymъ . i sami tu abie umira~jutъ* (SD, p. 424, r. 17)

”Så en snarlig straff rammer, slik at vi vekker medynk (hos/for oss?), og selv dør [de] straks.”

5.2.3 Hvor stor vekt skal man tillegge mellomtilfellene?

Antallet eksempler jeg har kategorisert som mellomtilfeller, er til sammen 32: 27 eksempler med foranstilt kopulaverb, mens de resterende fem var ”blandingskonstruksjoner” som presentert i 5.2.2. Her må det nevnes at en stor andel av disse mellomtilfellene – 27 eksempler – var konstruksjoner med samme substantiv, *нодоба*, derav alle utenom to eksempler kommer fra én og samme tekst. Man kan altså ikke tillegge antallet mellomtilfeller all verdens vekt når man skal vurdere hvorvidt den upersonlig-predikative substantivkonstruksjonen ser ut til å være godt etablert i språket, om den er godt kjent og brukes regelrett, til det er mellomtilfellene etter mitt syn for ujevnt fordelt. Men det jeg mener mellomtilfellene *kan* si, er at det kan være svært små betydningsnyanser knyttet til å bruke disse substantivene som predikat i en setning, både enleddede og toleddede. De er eksempler på hvordan selv små endringer i ordstilling kan ha mye å si for substantivets syntaktiske rolle. I forlengelsen av dette kan man se hvordan syntaktisk funksjon påvirker hvilket semantisk innhold man oppfatter substantivet som å ha, alt etter i hvilken grad man oppfatter det enten som en ”ting” eller ”utingliggjort”, som en vurdering. Denne muligheten for tvetydighet gjør det også enklere å forstå hvordan substantiv kan bli reanalyisert som upersonlig-predikativt ord i utgangspunktet, da de fungerer godt som basis for reanalyse. Enkelte av mellomtilfellene kan videre, ifølge Harris og Campbells argumentasjon, være en indikasjon på at den upersonlig-predikative analysen (for visse substantiv) var i en aktualiseringsprosess, og at språkbrukere kombinerte trekk fra ny og gammel analyse. Dette vil bli diskutert nærmere under punkt 6.3.

5.2.4 Substantiv+infinitiv i ikke-upersonlig-predikativ funksjon

Enkelte av substantivene som inngår i undersøkelsen har på bakgrunn av sitt semantiske innhold mulighet til å knytte til seg en avhengig infinitiv, også når de brukes som vanlig substantiv. Undersøkelsen gav ni eksempler på slike konstruksjoner, i tillegg til eksempel (41). Disse eksemplene er ikke regnet som mellomtilfeller, da det ikke er noe ved setningenes syntaks som er felles med upersonlig-predikative konstruksjoner. De presenteres likevel her, da de er interessante i kraft av sammensetningen av substantiv og avhengig infinitiv, selv om substantivet ikke nødvendigvis opptrer som predikat:

(49) *približi že sja vrěmja pokoi prijati přěstomu i přěblžnomu očju našemu i učitelju kostjantinu filosofu* (US, 113G7)

”Tiden for å få ro [dø] nærmet seg for vår allhellige og salige/velsignede fader og lærer, filosofen Konstantin.”

(50) *velikъ bo jestъ grěchъ prestupati zapověď oca svoego* (PVL, p. 173, r. 1)

”Thi det er en stor synd å bryte sin fars påbud.”

(51) *ne mogu poslušati tebe . jako sramъ imamъ i grěchъ . ne ispolniti oběta* (PVL, p. 837, r. 1)

”Jeg kan ikke lytte til deg, jeg som har den synd og skam (ved) ikke å oppfylle løftet.”

I (49) er *vrěmja* subjekt for det finitte refleksive verbet *približi sja*; i (50) er *grěchъ* subjekt med adjektivet *velikъ* som predikat; i (51) er trolig både *sramъ* og *grěchъ* direkte objekt til det finitte verbet *imamъ*. Samtidig har alle en avhengig infinitiv knyttet til seg. Substantivet fungerer i (50) og (51) som en moralsk vurdering av disse infinitivene, og i (49) som en vurdering av tidspunktet for hendelsen infinitiven betegner, slik tilfellet også er i upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner.

Substantivets semantiske evne til å knytte til seg en avhengig infinitiv blir slik en egenskap som legger til rette for bruken av et gitt substantiv som predikat i en upersonlig setning med infinitiv. Dette gjelder for eksempel *врěмя* – ”tid for å + V”, *грѣхъ*, *стыдъ/стоудъ*, *срамъ* – ”synden/skammen det er å/ved å + V”, *охота* – ”lyst til å + V”, *досугъ/недосугъ* – ”(ikke) ledig tid til å + V”, etc. En slik egenskap kan ha bidratt til å danne grunnlag for to eller flere mulige analyser, og slik beredt grunnen for reanalyse.

5.3 Setninger med upersonlig-predikative adverb

Undersøkelsen har også lett etter upersonlig-predikative setninger med predikat i form av adverb. Dette ble gjort for å sammenligne antallet forekomster av adverbkonstruksjoner og substantivkonstruksjoner med bakgrunn i min hypotese om at substantivkonstruksjonen kan ha oppstått etter mønster av adverbkonstruksjonen. Som tilfellet var med substantivene, er også adverbene som inngår i undersøkelsen plukket ut på grunnlag av de adverb som fungerer upersonlig-predikativt i moderne russisk, i tillegg til eksempler på adverb fra gammeløstslavisk jeg har funnet i litteratur om emnet og i eldre tekster. Til sammen utgjorde dette en gruppe på 19 ord, både modale adverb og tilstandsadverb. Til sammenligning utførte jeg søk på 14 substantiv, derav seks gav null resultat under søk i de eldre tekstene, enten som upersonlig-predikativt ledd eller overhodet.

Tabell 5.2 viser resultatene for upersonlig-predikative konstruksjoner med adverb i de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник*. Adverb som har egen negativ form (som for eksempel *нemoцно*) grupperes sammen med sin positive form (*моцно*), da de negative formene opptrer både som ett sammensatt ord, og som positiv form med nektelsespartikkelen *не* foran. For enkelthets skyld regnes de altså alle formenes treff under ett.

Til sammen resulterte søk på 18 ulike adverb i 351 treff på upersonlig-predikativ bruk. Blant disse finnes både tilstandsadverb og modale adverb, i tillegg til *луче*, som er en komparativform. Som modale adverb og adverb som betegner modal vurdering, har jeg regnet *възможно*, *достоино*, *лъзть/нельзть/нельзя*, *лъпо*, *моцно/нemoцно*, *надобно*, *надобъ*, *нужно* og *трьбъ*, og disse står til sammen for 245 av 351 treff. Tilstandsadverbene *бъдно*, *годно*, *добро*, *лихо*, *луче*, *любо*, *тажко*, *оудобъ/неоудобъ* og *чюдно* utgjorde 106 treff. De modale adverbkonstruksjonene er trolig de som ligger de upersonlig-predikative substantivene nærmest i betydning. Tilstandsadverbene trenger ikke være like nært knyttet til en handling som de modale ordene, da de kan betegne kun tilstand, med det logiske subjektet som den som opplever tilstanden. I resultatene gjenspeiles dette i at de modale adverbene jevnt over opptrer oftere med infinitiv enn med kun dativledd, mens hos tilstandsadverbene er dette mer varierende. Alt i alt resulterte undersøkelsen i et betydelig antall adverbsetninger med avhengig infinitiv og med både dativledd og infinitiv, mens antallet setninger med kun dativledd var noe lavere.

	Infinitiv + dativ	Infinitiv	Dativ	Totalt
<i>Бъдно</i>	1	3	0	4
<i>Възможно</i>	11	9	0	20
<i>Годно</i>	2	0	6	8
<i>Добро</i>	8	7	1	16
<i>Достоино</i>	14	18	0	32
<i>Лихо</i>	0	0	2	2
<i>Луче</i>	16	5	2	23
<i>Любо</i>	3	1	30	34
<i>Лъзъ, нельзъ, нельзя</i>	17	25	2	44
<i>Лъпо</i>	57	29	8	94
<i>Мощно, немошно</i>	17	16	3	36
<i>Надобно</i>	0	0	0	0
<i>Надобъ</i>	2	0	1	3
<i>Нужно</i>	1	5	0	6
<i>Тръбъ</i>	3	3	4	10
<i>Тяжко, тѣжко</i>	0	0	4	4
<i>Оудобъ, неоудобъ</i>	8	6	0	14
<i>Чюдно</i>	0	1	0	1
Sum	160	128	63	351

Tabell 5.2: Upersonlig-predikative adverb i de eldste tekstene i Regensburg-korpuset og *Успенский сборник*.

Da adverbkonstruksjonene fungerer som sammenligningsgrunnlag, og videre fremstår som en mer likeartet konstruksjonstype, presenteres her betydelig færre eksempler enn i avsnittet om substantivkonstruksjoner. Eksempel (55)-(61) er setninger med modale adverb, mens (62)-(65) er tilstandsadverb:

(52) *Ne lěpo ti bě nyně odra svoego nositi* (KT2, p. 343, r. 49)
 ”Sømmer deg seg nå ikke for deg å bære din seng/ditt leie?”

(53) *i reče , jako nužno bystь , ne sьtvoriti uboi sь vь cьrkьvi* (FJ, p. 132, r. 22)
 ”Og han sa, at det var nødvendig å ikke begå dette drapet i kirken.”

- (54) *Titu že približivšjusja k' Giskalu, v̄zmožno byst̄ emu vnezaru v̄echati v̄ grad* (FJ, p. 211, r. 15)
 ”Idet Tito nærmet seg Giskal, var det mulig for ham å plutselig/raskt kjøre inn i byen.”
- (55) *trěbě že bjaše v̄ gradě karpasii . posaditi ep̄s̄pa na stolě* (US, 161v12)
 ”I byen Karpasi var det nødvendig å innsette en biskop.”
- (56) *i inii mnozii ichže ne moščno skazati i i ni pisati* (PVL, p. 724, r. 1)
 ”Og mye annet som det ikke er mulig/lov til verken å si eller skrive.”
- (57) *aščē li kto protivu poidet̄ , no nel̄zē minuti , no podobaet̄ edinomu stojati na edinoi noz̄ě* (FJ, p. 345, r. 28)
 ”Hvis noen går imot, kan man ikke rikke seg, men det sømmer seg alene å stå på ett ben.”
- (58) *ogradiv̄ vsē mēsto to , ob~rēte mēsto edino , na nem̄ že by l̄zē prispy dēlati* (FJ, p. 347, r. 2)
 ”Etter å ha gjerdet inn hele plassen fant han et sted der man kunne lage en jordvoll.”
- (59) *oni že bojačesja Polovec̄ . zane togdy tjažko . bjaše Kijanom̄* (PVL, p. 476, r. 1)
 ”De var redde for polovetserne, derfor hadde kieverne det tungt.”
- (60) *čjud̄bno bo bēaše i vidēti* (US, 278g24)
 ”Det var vidunderlig å se.”
- (61) *Luče by mi voda piti v domu tvoem neželi piti med* (DZ, p. 224, r. 13)
 ”Da var det bedre for meg å drikke vann i ditt hus, enn å drikke mjød/honning.”
- (62) *ne ljubo im̄ est̄ prebyvati c' neobyk'šimi inoplēmen'niky* (FJ, p. 294, r. 5)
 ”De liker ikke å være sammen med uvanlige mennesker fra andre folk/stammer.”

Søk etter adverb i de tre nyere tekstene i Regensburg-korpuset gav til sammen 23 treff. Heller ikke denne gang kom noen av dem fra *Хождение за три моря*. Fem eksempler kom fra *Повесть о Фроле Скобееве* (derav var fire eksempler med *надобно*), mens de resterende 18 kom fra *Житие протопопа Аввакума*. Disse funnene bestod i all hovedsak av modale adverb, med unntak av to tilfeller av tilstandsadverb: *луче* og *любо*. I ZPA kunne man videre finne eksempler på formen *нелзя*, der søk i de eldre tekstene bare hadde gitt resultater for

нелѣзь. Formen *надобѣ* finnes fortsatt i de nyere tekstene, med til sammen seks treff, alle fra ZPA.

Hvis man sammenligner tallene for de eldste tekstene gav søket på substantiv, med et utvalg på 14 ord (hvorav seks gav null treff), til sammen 90 treff på sikre upersonlig-predikative konstruksjoner. For de ordene jeg undersøkte var altså upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner i mitt datamateriale mer utbredt enn upersonlig-predikative konstruksjoner med substantiv. Riktignok var det fire flere adverb enn substantiv med i undersøkelsen, eventuelt syv hvis man regner de negative formene for seg. Det er likevel lite trolig at disse fire kan forklare differansen på drøyt 260 treff, ei heller hvis man regner med mellomtilfellene av substantivkonstruksjoner, noe som ville gitt 122 treff på substantiv og en differanse på 229 opp til adverbene.

At adverbkonstruksjonen ser ut til å ha blitt brukt hyppigere enn substantivkonstruksjonen leder ikke automatisk til den konklusjon at førstnevnte gikk forut for sistnevnte. Jeg mener likevel tallene kan bygge opp under en oppfatning om en slik rekkefølge, når de sees i sammenheng med hvordan konstruksjoner med upersonlig-predikativt ord er nettopp *upersonlige*. Konstruksjonen er bygd opp rundt et upersonlig predikat, slik adverb (eller ord på *-o*) jo er. Predikater i upersonlig-predikative setninger oppfører seg på en måte som i adverbenes tilfelle må kunne sies å samsvare med deres morfologiske natur, men som for substantivene går på tvers av de egenskaper som de vanligvis oppviser: De upersonlig-predikative substantivene opptrer ikke i flertall eller i andre kasus enn nominativsform. De står aldri sammen med kongruerende adjektiv eller pronomen, derimot har undersøkelsen frembrakt et eksempel på substantiv som modifiseres av adverb (*žalb mne silbno evo* (26), fra ZPA), slik også adverb gjør. Selv om undersøkelsen gav få tilfeller som kan fortelle noe om eventuell kongruens, siden de formene for *быти* som var vanligst i gammeløstslavisk ikke sier noe om kjønn, viser de få eksemplene vi har der kopula og halvkopula er bøyd etter kjønn at disse *ikke* kongruerer med substantivet. Disse tilfellene vil bli omtalt nærmere under punkt 6.3.

Dette munner ut i tre punkter: (i) hvordan konstruksjonen grammatisk ser ut til å passe bedre for adverb og at man lettere kan se for seg en slik konstruksjon vokse frem med utgangspunkt i et upersonlig ord som adverb fremfor et substantiv; (ii) det større antallet adverbkonstruksjoner undersøkelsen gav i forhold til substantivkonstruksjoner; og (iii) at det

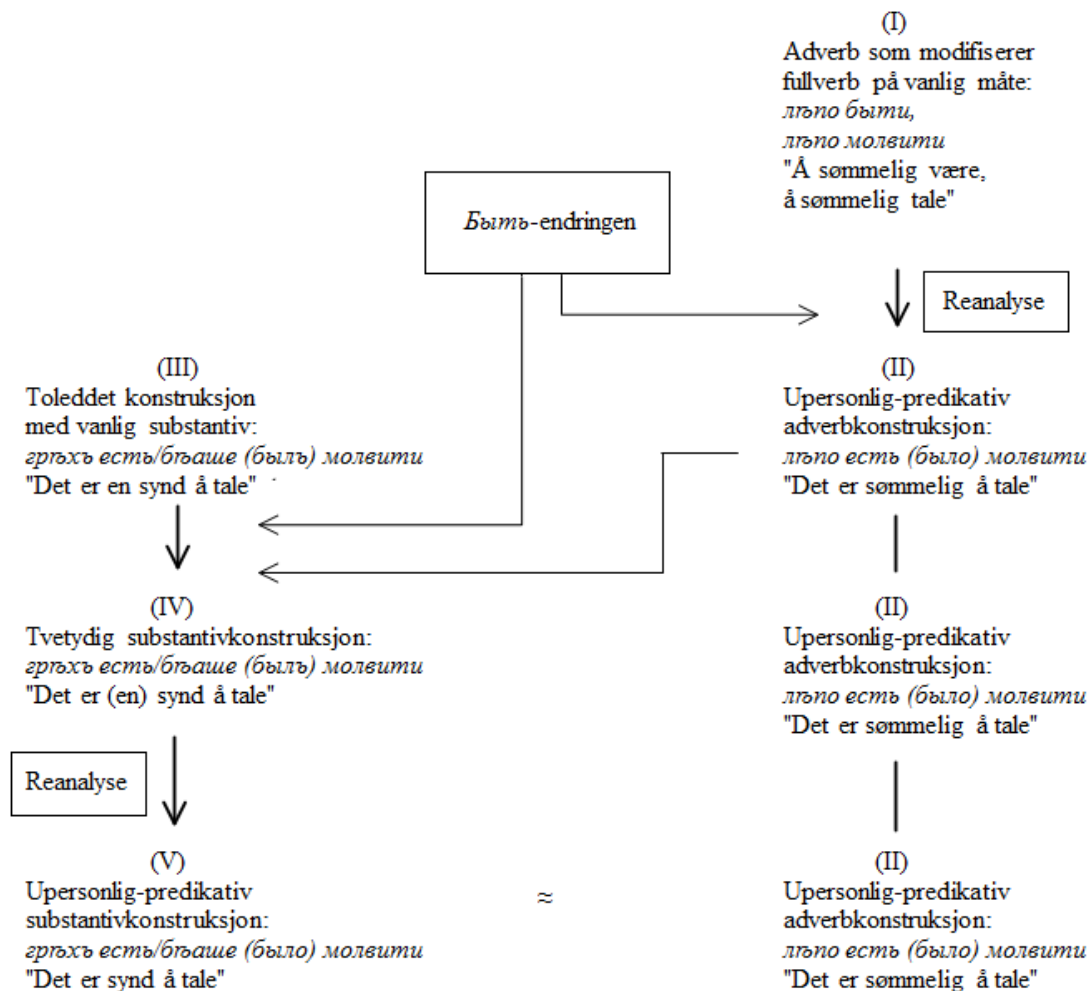
ser ut til å være en noe mer konsekvent og regelrett bruk av adverbkonstruksjonene enn substantivkonstruksjonene i undersøkelsesmaterialet. Med hensyn til punkt (iii) kan man ta det forbehold at man kanskje kan forvente en mer differensiert bruk av substantivkonstruksjonen siden konstruksjonen går mer på tvers av hvordan substantivet vanligvis opptrer. Imidlertid er dette noe som igjen underbygger det første punktet. Til sammen mener jeg de tre punktene gir grunnlag for en hypotese om at upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner oppstod senere enn upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner, og dermed kanskje også etter mønster av adverbkonstruksjonene. I kapittelets andre del vil jeg vise hvordan jeg mener dette kan ha skjedd, ved hjelp av en modell som tar utgangspunkt i mekanismer for språklig endring: Abduksjon, reanalyse og manifestasjon gjennom aktualisering og utstrekning.

Kapittel 6 – Forslag til forløp: Fra adverb- til substantivkonstruksjoner

Kapittel 5 ble avsluttet med en hypotese om at upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner vokste frem delvis etter mønster av upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner. I dette kapittelet vil jeg forsøke å vise hvordan dette kan ha skjedd. Med utgangspunkt i resultatene fra undersøkelsen og materiale fra russiske språkforskere, vil jeg ved hjelp av Andersen, Timberlake og Harris & Campbells teoretiske bidrag legge frem forslag til en modell for hvordan upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner i russisk kan ha vokst frem gjennom reanalyse og aktualisering. Materialet som benyttes i analysen kommer dels fra egne undersøkelser av korpora og originaltekster. I tillegg, i og med at min undersøkelse ikke er av stort nok omfang og ikke dekker et stort nok tidsrom, vil jeg i betydelig grad benytte meg av den litteratur som finnes om upersonlig-predikative konstruksjoner, som presentert i kapittel 2. De resonnementer og beskrivelser som presenteres hos Vinogradov, Isačenko og Galkina-Fedoruk m.fl. utgjør grunnlaget for analysen. De gir et bilde av hvilke konstruksjoner som eksisterte i gammeløstslavisk, og danner med dette utgangspunkt for hvordan jeg ser for meg utviklingen. Jeg vil på denne måten kombinere den eksisterende litteraturen og resultatene fra egne undersøkelser med teoriene til Andersen, Timberlake og Harris & Campbell for å forsøke å nå frem til en mer teoretisk forståelse av prosessen enn det man finner hos de russiske språkforskerne. De teoretiske bidragene vil dermed fungere som et rammeverk for å se for seg og forstå et mulig utviklingsløp. Først presenteres en modell for hvordan jeg mener endringen kan ha forløpt. Deretter følger en gjennomgang av de ulike prosessene jeg mener har funnet sted, og en redegjørelse for hvordan dette i mine øyne kan forsvares. Videre vil jeg diskutere hvordan den upersonlig-predikative substantivkonstruksjonen kan ha blitt utvidet til å inkludere stadig nye substantiv, gjennom en prosess som etter mitt syn kan ha fellestrekk med leksikalsk spredning.

6.1 Forslag til en modell for forløpet

Figur 6.1 viser en modell som illustrerer hvordan jeg mener endringsforløpet kan ha sett ut. Eksempelene som brukes i modellen er ikke hentet direkte fra min undersøkelse, men er konstruert på grunnlag av egenskaper ved de funn som ble gjort der, i tillegg til eksempler hentet fra litteratur om emnet: Kopulaverb med og uten kongruens, ordstilling og ordvalg.

Figur 6.1: Forslag til forløp for utviklingen fra adverb og substantiv til upersonlig-predikative ord

Punkt (I) viser hvordan adverb tradisjonelt opptrer: De modifierer verb og sier noe om hvordan en hendelse skjer. Punkt (II) gir et eksempel på hvordan en såkalt upersonlig-predikativ adverbkonstruksjon kan se ut. Men predikatet i (II), til forskjell fra (I), regnes ikke lenger som et adverb, til tross for at de to er formlike. Som omtalt i kapittel 2, ser det ut til at det blant russiske språkforskere har utviklet seg en viss enighet om at ord på *-o*, som i form er like adverb, når de opptrer i upersonlig-predikativ funksjon (II) ikke kan kalles adverb, da de verken modifierer et verb, et adjektiv eller et annet adverb. Den form av *быть* som opptrer i disse konstruksjonene regnes ikke som fullverdig, fullsemantisk verb, men som kopula, og dette vil nødvendigvis gi adverbpredikatet en annen syntaktisk funksjon enn å modifierere

verbet. Ulike semantiske og syntaktiske varianter av *быть* vil altså gi ulike kontekster, og adverbet kan som følge av dette anta ulike funksjoner. Som utgangspunkt for upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner ser jeg derfor for meg konstruksjoner i tidlig gammeløstslavisk, eller enda tidligere, der adverb har modifisert eksistensverbet *быти* (I). Dette har vært mulig på grunn av denne form av *быти* status som et mer fullverdig verb. Om derimot en annen form av *быти* har opptrådt i en slik konstruksjon, ville dette kunne føre til en endring av adverbets funksjon i konteksten. Dersom man legger Andersen, Timberlake og Harris & Campbells teorier om reanalyse til grunn, fremstår det som en mulig utvikling at adverb i en gitt kontekst har blitt reanalysert som et upersonlig-predikativt ord som betegner tilstand og/eller vurdering (II). Kanskje passer Galkina-Fedoruks foreslåtte forløp fra hendelses- til tilstandsbeskrivelse (se punkt 2.5) likeså bra for adverbenes utvikling og her antatte splittelse i to varianter, da man kan se for seg at de har gått fra å modifisere en handling (I) til i en ny type konstruksjon å beskrive tilstand eller vurdering (II). Ifølge Harris og Campbell (1995: 70-71) er det ikke en forutsetning for reanalyse at begge de mulige strukturene allerede må eksistere i språket, da man har eksempler på at reanalyse kan introdusere helt nye strukturer i et språk. Jeg mener det er sannsynlig at upersonlig-predikative ord som er formlike med adverb har gjennomgått en reanalyse fra adverb til upersonlig-predikative ord. Dette vil være et sentralt punkt for den videre analysen, men det vil av hensyn til oppgavens fokus og omfang ikke bli behandlet like grundig som substantivene.

6.2 Reanalyse

6.2.1 *Быть*-endringen som bakgrunn for reanalyse

Til grunn for en mulig reanalyse av både adverb og substantiv legger jeg altså en antagelse om at nye kontekster har skapt nye, ulike varianter av *быти*, og med dette frembrakt endringer i hvilken funksjon adverb og substantiv har fått i kontekster med disse nye variantene. Denne antagelsen er basert på materiale fra den russiske faglitteraturen. Både Vinogradov (1972: 321) og Isačenko (1976: 99) peker på utviklingen til verbet *быть* (*быти*) som en sentral faktor når de omtaler fremveksten av upersonlig-predikative konstruksjoner og tilstandskategorien. Dessverre utdyper de dette heller lite. Det de ser ut til å legge til grunn når de snakker om *быть*'s skjebne i denne sammenheng, er at *быть* i visse kontekster har mistet noe av sitt, eller ikke opptrer med hele sitt potensielle, leksikalske innhold – de leksikalske verbbetydningene har blitt svekket og forvitret: "Ослабление и выветривание в связке

быть лексических значений глагола” (Vinogradov 1972: 331). Eventuelt kan man si at *быть* har blitt splittet i to ulike verb. Det fungerer ikke alltid som eksistensverb med full grammatisk og leksikalsk tyngde, men stadig oftere som kopulaverb, en analytisk markør som uttrykker tid og modus. Og det er denne kopulavarianten av *быть* som ligger til grunn for den upersonlig-predikative konstruksjonen. Som omtalt under punkt 2.5 mente Vinogradov (1972: 331) at adverb i gammeløstslavisk hadde større muligheter til å opptre som predikat, og at adverb kunne opptre som nettopp adverb sammen med *быть* ”лишь до тех пор, пока глагол *быть* ещё не превратился в связку, в морфему времени и наклонения”.²⁸ Da det leksikalske innholdet i verbet i visse kontekster ble svekket, førte dette til en forsterkning av adverbets predikativitet – man kunne ikke lenger i disse kontekstene anse det som et adverb som modifiserte det leksikalske verbet *быть*, slik jeg har postulert i modellens punkt (I). Dermed kan adverbet ha blitt reanalysert til et upersonlig-predikativt ord som betegner tilstand, mens *быть* fungerte som tidsmarkør for det upersonlig-predikative ordet. Denne reanalysen kan så tenkes å ha blitt aktualisert gjennom å bli utvidet til en ny type kontekst (Andersen 2001: 230), ved å få en avhengig infinitiv og dativledd knyttet til seg, i en konstruksjon av typen (II).

Et problem ved å tillegge Vinogradov og Isačenkos korte passasjer om endringen i verbet *быть*s leksikalske innhold såpass stor betydning i denne prosessen, er at det har vært svært vanskelig å finne noe mer utfyllende om akkurat dette. Det finnes flere arbeider som tar for seg hvilke ulike semantiske betydninger *быть* kan ha i moderne russisk (bl.a. Chvany 1975, Pereltsvaig 2007), og hvilke former *быть* har hatt i eldre russisk og hvordan de har blitt brukt (Chaburgaev 1978, i tillegg til diverse historiske grammatikker som for eksempel Borkovskij og Kuznecov 1963). Derimot har det ikke lyktes meg å finne noe som tar for seg en eventuell semantisk og syntaktisk *endring* av *быть* – om verbet alltid har hatt alle de syntaktiske funksjoner og har kunnet uttrykke alle de semantiske relasjoner som det har og kan i dag, eller om det en gang var et mer spesifikt verb som over tid har blitt utvidet til stadig nye kontekster og på denne måten, i disse kontekstene, mistet deler av sitt semantiske innhold.

---

²⁸ Å si at *быть* ble ”forvandlet” til et kopulaverb er kanskje noe upresist. Det eksisterer jo fortsatt i moderne russisk også med eksistensbetydninger som ikke kan regnes som kopula eller hjelpeverb, deriblant eksistens-, lokativ og possessiv betydning, ifølge Pereltsvaigs (2007: 4) inndeling. Trolig snakker Vinogradov her spesifikt om *быть*s ”forvandling” kun i visse kontekster, blant dem kontekster med adverb som predikat for *быть*.

Når jeg likevel velger i såpass stor grad å basere modellen min på at en slik endring har funnet sted, gjør jeg det på grunnlag av alle de ulike betydningene *быть* kan ha i moderne russisk. Jeg mener det er lite sannsynlig at alle disse betydningene kan ha oppstått samtidig, i ett og samme verb. Chvany (1975: 1-2; 5-7) lister i sin bok *On the syntax of BE-sentences in Russian* opp tre ulike syn på *быть/be*'s natur: (i) at det alltid er et leksikalsk tomt verb, (ii) at det alltid er leksikalsk, og (iii) at det noen ganger er leksikalsk og andre ganger ikke. Hun mener selv at man bør skille mellom leksikalsk og ikke-leksikalsk *быть*. Dette begrunner hun med en rekke motstridende syntaktiske egenskaper hun finner hos de to typene og hvordan de opptrer i ulike typer kontekster. Slik finnes det ifølge Chvany to typer *быть*-setninger, enten med *быть* som leksikalsk eksistensverb, som i mine øyne må kunne sies å være et fullverb, eller med ikke-leksikalsk kopula *быть*, et grammatisk morfem og hjelpeord som uttrykker tid. Pereltsvaig (2007: 3-4) lister opp seks ulike funksjoner *быть* kan ha i moderne russisk: Eksistensiell, lokativ, possessiv, hjelpeverb, predikativ og sidestillende. Mens et eksistensielt *быть* har et semantisk innhold og har større egenvekt i setningen mht. trykk og intonasjon, uttrykker kopulaverbet *быть* grammatiske forhold som tid og modus, og har normalt ikke eget trykk. I en rekke språk finnes eksempler, som gjerne presenteres innenfor en ramme av grammatikaliseringsteori, på fullverb som i visse kontekster har mistet deler av sitt semantiske innhold og fått nye grammatiske egenskaper. Blant annet har verb som *want* og *go* i engelsk i visse kontekster utviklet funksjoner som å markere fremtid og intensjon, der de har mistet de delene av innholdet som omhandlet henholdsvis "ønske, vilje" og "bevegelse" (Hopper og Traugott 2003: 1-3; 48-49). Med dette i bakhodet, når vi vet at *быть* i moderne russisk kan ha en rekke funksjoner med til tider svært ulikt innhold, anser jeg det ikke som usannsynlig at disse variantene har opphav i et leksikalsk verb med eksistensbetydning, som gradvis har mistet deler av sitt semantiske innhold i ulike kontekster. Det er tvilsomt at alle de ulike betydningene fra dag én har vært innbakt i én og samme verbform. Jeg velger derfor å tillegge Vinogradovs oppfatning stor vekt, selv om jeg mangler ytterligere studier av en eventuell slik endring.

Idet jeg legger Vinogradovs syn på *быть*-endringens innvirkning på adverbkontekster til grunn, er det naturlig å anta at en endring i oppfatningen av *быть*'s leksikalske innhold har kunnet bidra til å endre oppfatningen av konstruksjonens hovedord også i substantivkontekster som (III) og (IV). Det vil ha innvirkning på hvorvidt man ser på substantivet som nettopp substantiv eller om man oppfatter det som et mer abstrakt uttrykk for

tilstand og/eller vurdering. På samme måte som i adverbkonstruksjonene vil et svekket verb kunne føre til større predikativitet hos substantivet, slik at substantivet i mindre grad fremstår som subjekt for verbet og mer som setningens eneste hovedledd. Hvordan man har oppfattet verbet i en gitt kontekst kan på denne måten ha hatt stor betydning for en eventuell reanalyse av substantivet i denne konteksten. Vinogradov (1972: 333-335) beskriver som nevnt dette som ”utingliggjøring” av substantiv og deres bevegelse i retning upersonlig-predikative ord, og setter dette i sammenheng med de grammatiske endringer substantiv i sammensetning med kopula *быть* gjennomgår. En endring i mulige tolkninger av *быть*s leksikalske innhold, kan slik ha vært med på å skape tvetydighet og slik tilrettelegge for en reanalyse av substantivet i kontekster av typen (IV). Jeg ser for meg (IV) som formlik med (III), men den kan nå tolkes på to ulike måter eller tildeles to ulike typer underliggende struktur. Slik jeg ser det må man dermed kunne regne toleddede, personlige substantivkonstruksjoner av typen (III) som det Harris og Campbell (1995: 70-71) kaller *basis for reanalyse*. En slik basis trenger ifølge forskerne selv ikke være en tvetydig konstruksjon i tradisjonell forstand, men den må inneholde muligheten for to eller flere analyser. Det er vanskelig å forestille seg en konstruksjon av typen *зрѣхъ есть/бѣаше/бѣ (быль) молвити* som tvetydig hvis *быти* på det tidspunktet kun har fungert som fullverdig eksistensverb. Men et svekket *быти* og en påfølgende styrket predikativitet hos substantivet, vil etter min mening gi en konstruksjon som kan kalles tvetydig,²⁹ som i (IV): *зрѣхъ есть/бѣаше/бѣ (быль) молвити*. Formen er den samme som i (III), men den inneholder nå grunnlaget for at språkbrukere kan analysere den på to ulike måter. En faktor som kan ha bidratt til denne tvetydigheten, er at de vanligste formene for hjelpeverb i 3.sg. på denne tiden var *есть* (presens), *будеть* (futurum), *бѣаше*, *бѣ* (imperfektum) og *бысть*, *бы* (aorist) (Vlasto 1988: 149-151), der ingen bøyes etter kjønn. Man ville altså sjelden treffe på et hjelpeverb som tydelig uttrykte at man hadde med et substantiv å gjøre, noe som kan ha økt sjansen for at språkbrukere foretok en innovativ analyse.

Her må imidlertid nevnes et problem med denne hypotesen. Hvis man anser en svekkelse av *быти* i disse kontekstene som bakgrunn for reanalysen av adverb og substantiv, så sier dette likevel ingenting om hvorfor *быти* i utgangspunktet ble svekket, og eventuelt reanalysert som kopulaverb i stedet for leksikalsk eksistensverb, akkurat i disse kontekstene. Isačenko (1976: 105) omtaler kort at nominale sammensatte predikater ble innført allerede i urslavisk,

²⁹ Med det forbehold at jeg leser slike setninger med kjennskap til den strukturen som faktisk eksisterer i moderne russisk, og at dette nødvendigvis påvirker hvilke strukturer jeg anser som mulige.

for eksempel som sammensatte tidsformer i kombinasjon med l-partisipper av typen *сътвориль есмь, сътвориль бѣахъ*. I slike sammensetninger gikk formene av *быти* over til å bli hjelpeverb: ”На фоне общего глагольного строя славянского предложения аналитические формы времени и сослагательного наклонения прочно вошли в систему глагольных форм” (Isačenko 1976: 105). Men han sier ikke noe om hvorvidt innføringen av en slik funksjon kan ha hatt en påvirkning på verbet *быти*s egenskaper også i andre konstruksjoner, eller om dette var en funksjon som allerede eksisterte i urslavisk, i andre kontekster.³⁰

6.2.2 Relativ kronologi for reanalysene

Om man går ut fra at både adverb og substantiv i konstruksjoner med *быть* og infinitiv har blitt reanalysert, og at *быть*-endringen fungerte som kime og tilrettelegger for begge reanalysene, kan man se for seg tre ulike muligheter til forløp: (i) at adverbene ble reanalysert først av de to; (ii) at substantivene ble reanalysert først; eller (iii) at de ble reanalysert samtidig. Om man velger å anse *быть*-endringen som en katalysator for endring, vil det gi en logisk neste slutning om at de to reanalysene skjedde samtidig, altså (iii). Dette ville imidlertid innebære at to nærmest identiske konstruksjoner dannes på grunnlag av to ulike typer ord, uavhengig av hverandre. Det er selvfølgelig ikke en umulighet – kanskje kan man til og med anse reanalysene av adverb og substantiv i disse kontekstene som en aktualisering av *быть*-endringen – men det gir grunnlag for å vurdere andre mulige forløp. Forløp (ii), hvor substantivene ble reanalysert først, anser jeg som mindre sannsynlig. Selv om dette heller ikke kan utelukkes, mener jeg det er en mindre endring når et adverb går over til å bli oppfattet som å beskrive en vurdering eller tilstand, enn når et substantiv gjør det. Et adverb er mer abstrakt og således mer egnet til å anta tilstandsbetydning enn et konkret substantiv. Adverb uttrykker videre en slags vurdering av handling ved å fortelle om hvordan en handling ble utført eller hvordan en hendelse skjedde. For adverbene var således veien til å beskrive vurdering og tilstand kortere og mer ”naturlig”. Man kan altså se hvordan tvetydighet kunne oppstå i visse konstruksjoner der adverb opptrådte i kombinasjon med *быть*, hvis *быть* jfr. Vinogradovs resonnement ble innholdsmessig blekere og adverbet slik fikk større

---

³⁰ J.I. Bjørnflaten har i en veiledningssamtale påpekt muligheten for at sammensatte partisippkonstruksjoner som *сътвориль есмь* kunne være opphavet til kopula. I en slik konstruksjon ligger det semantiske innholdet i *сътвориль*. Hjelpeverbet blir dermed tappet for innhold, og dets eneste funksjon blir å uttrykke person og tall. Et svekket *быть* fra denne konteksten kan så ha blitt utvidet til stadig nye kontekster, som for eksempel konstruksjoner som modellens (II) og (IV). Å bruke Isačenko og Bjørnflatens resonnementer som utgangspunkt for videre undersøkelser ville kunne kaste mer lys over *быть*s antatte rolle i utviklingen av upersonlig-predikative konstruksjoner, men det har jeg dessverre ikke funnet tid og plass for her.

predikativitet. Å introdusere en ny struktur i språket ved innovativt å reanalysere et adverb som upersonlig-predikativt tilstandsord, fremstår som et mindre sprang i forhold til innovativt å skulle reanalysere et substantiv på samme måte. Substantivreanalysen fremstår ikke som en like naturlig abduksjon for en språkbruker å gjøre, hvis utgangspunktet er at substantivene ble reanalysert først og dermed introduserte strukturen i språket. Veien fra substantiv til upersonlig-predikativt tilstandsord er lengre og muligheten for tvetydighet mindre så lenge språket ikke hadde en strukturelt lik konstruksjon som kunne fungere som mønster. Jeg mener det er større avstand mellom substantivet *нодоба* ”en sømmelig handling” og det upersonlig-predikative ordet *нодоба* ”det sømmer seg”, enn det er mellom adverbet *лѣно* ”sømmelig” og det upersonlig-predikative ordet *лѣно* ”det sømmer seg”. Om én av de to reanalysene har gått forut for den andre, er det dermed vanskelig å se for seg at det startet med substantivene.

Ut fra Timberlakes terminologi ville man kunne si at et adverb, et upersonlig og mindre konkret ord, ville være umarkert og mer naturlig i en tilstandskontekst enn et konkret substantiv, som i dette tilfellet ville være markert. Endringen ville følgelig forventes å skje med de umarkerte adverbene først. Timberlake bruker imidlertid denne argumentasjonen når han snakker om *aktualiseringer* av én og samme reanalyse, mens man i dette tilfellet heller snakker om beslektede reanalyser av enkelte ord og ordgrupper. Skulle man på samme måte som Timberlake anvende verdiene markert og umarkert i dette tilfellet, måtte man eventuelt anse hele prosessen med reanalyse av adverb og substantiv som aktualiseringer av en større endring: Reanalysen av *быть/быти*. I og med at jeg anser *быть*-endringen som utgangspunktet for utviklingen av den upersonlig-predikative konstruksjonen, er det i utgangspunktet ikke en unaturlig hypotese. I de kontekster der *быть* har opptrådt (eller blitt reanalysert) som kopula, har man følgelig reanalysert subjektet eller adverbet som et ord med større predikativitet, nemlig et upersonlig-predikativt ord. *Быть*s reanalyse har på denne måten blitt aktualisert gradvis ved at stadig nye adverb og substantiv har blitt reanalysert på samme måte. Aktualiseringen vil da ha skjedd ved at utfyllende unntaksregler for hvilke ord eller grupper av ord som *ikke* kan fungere som upersonlig-predikativt ledd har blitt fjernet. Dette har foregått gradvis og på grunnlag av et hierarki av markerte og umarkerte egenskaper, og slik har stadig nye ord og ordgrupper gått over til også å kunne opptre som upersonlig-predikative ledd. I en slik sammenheng ville adverb, av de semantiske og syntaktiske grunner som ble foreslått i det foregående avsnitt, kunne fremstå som naturlige og umarkerte i forhold til substantiv, og adverbene ville således gjennomgå aktualisering først. Såfremt man mener at

aktualisering kan bestå i nye reanalyser, vil denne beskrivelsen kunne holde vann. Den vanligste forståelsen av begrepet aktualisering er imidlertid at det består i endringer i overflatestrukturen. Slik blir det vanskelig å anse reanalysene av adverb og substantiv som (i det minste direkte) aktualiseringer av reanalysen av *обитъ*. Jeg velger derfor å vurdere de antatte reanalysene av henholdsvis adverb og substantiv som ”egne” reanalyser, som ble *muliggjort* av den antatte reanalysen av *обитъ*, men som ikke betraktes som aktualiseringer av denne.

På grunnlag av adverbenes mer abstrakte egenskaper og større nærhet til tilstandsbetydning, mener jeg altså at forløp (i), der adverbene ble reanalysert før substantivene, er det mest sannsynlige av de tre. Bakgrunnen for begge reanalysene dannes av *обитъ*-endringen, men siden det er lite sannsynlig at *обитъ*-endringen alene skal sette i gang to separate endringer på ulike tidspunkt, tror jeg ikke den andre reanalysen har skjedd uavhengig av den første. Derimot tror jeg konstruksjonen der adverb har blitt reanalysert til upersonlig-predikativt ord har bidratt til reanalysen av substantivene: Fremveksten og bruken av upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner kan ha fungert som en form for katalysator på det nye grunnlaget *обитъ*-endringen hadde skapt for substantivkonstruksjoner med *обитъ* og infinitiv. Adverbkonstruksjonen gav språkbrukerne en ny konstruksjon å matche sammensetningen substantiv+ *обитъ*+infinitiv med, jfr. det blant annet Andersen sier om abduksjon. Et svakere verb og større predikativitet hos substantivet, kombinert med at det nå fantes en alternativ analysemulighet i språket – en upersonlig-predikativ adverbkonstruksjon som også inneholdt *обитъ* og infinitiv og som man dermed kunne matche substantivkonstruksjonen med – dannet til sammen grunnlaget for reanalyse av substantivene som upersonlig-predikativt ord. (Se også punkt 6.2.2 for mer om påvirkning fra konstruksjoner med lignende strukturelle trekk.)

Et annet moment som kan sies å støtte opp under synet på at adverbene ble reanalysert først, er det faktum at min undersøkelse gav et større antall eksempler på upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner, sammenlignet med tilsvarende substantivkonstruksjoner. Her må man imidlertid ta det forbehold at mitt undersøkelsesmateriale er forholdsvis lite, i tillegg til at en konstruksjons bruksfrekvens og popularitet ikke nødvendigvis er proporsjonal med hvor lenge den har vært i bruk. Men i og med at en språkendring ifølge blant annet Andersen (2001: 229-230) ikke oppstår hos alle brukere av et språk på én dag, men derimot sprer seg gradvis blant språkbrukerne, kan et større antall adverbkonstruksjoner kan altså tolkes som en indikasjon på at adverbkonstruksjonen har eksistert i språket lenger enn substantivkonstruksjonen. Jeg

mener derfor at man ikke kan se helt bort fra forskjellene i antall eksempler undersøkelsen frembrakte når man vurderer den relative kronologien for de to endringene

6.2.2 *Tvetydighet og reanalyse*

Modellen ser altså for seg at konstruksjonen med adverbformlikt ord på –o (II) på grunnlag av *быть*-endringen har oppstått på et tidligere tidspunkt, og eksistert parallelt med toleddede konstruksjoner med vanlig substantiv, kopulaverb og infinitiv (III). Men så har man begynt å oppfatte substantivkonstruksjonen som om også den kan ha en mulig andre analyse, der substantivet ikke lenger oppfattes som subjekt for en toleddet setning, men som predikat i en upersonlig-predikativ enleddet setning som uttrykker vurdering eller tilstand. Dette steget i prosessen er i modellen representert ved (IV), *грѣхъ есть/бѣаше (быль) молвити*. (IV) er i form samme konstruksjon som (III), men den oppfattes altså nå som å kunne ha to mulige analyser. I denne overgangen mener jeg det er sannsynlig at en form for påvirkning fra upersonlig-predikative adverbkonstruksjoner har bidratt til at en ny analyse, der substantivet oppfattes som upersonlig-predikativt ord, ble ansett som mulig.

Om fremveksten av upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner sier Galkina-Fedoruk, som omtalt i kapittel 2, at substantivene opprinnelig inngikk i personlige konstruksjoner av typen *срамъ быль, грѣхъ есть* + infinitiv, som i modellens (III): *грѣхъ есть/бѣаше/бѣ (быль) молвити*. Slik jeg ser det, vil (III) kunne oversettes til ”En synd er/var [det å tale], Det er/var en synd å tale”. Konstruksjonen sammenstiller altså en handling og et substantiv som vurderer denne handlingen. Hvis man går ut fra at substantivet her fortsatt er et *substantiv*, altså et uttrykk for noe forholdsvis konkret, vil en slik sammenstilling også kunne gjøre infinitiven mer konkret, ved at infinitiven navngir handlingen i seg selv, mer enn å uttrykke at noe faktisk skjer. På et gitt tidspunkt, etter min mening trolig parallelt med (III), har det også eksistert en upersonlig-predikativ konstruksjon med predikativt ord som i form er identisk med adverb, som i modellens (II): *лѣно есть/бѣаше/бѣ (было) молвити*. (II) kan etter mitt syn oversettes til ”Sømmelig er/var [det å tale]”. Denne setningen uttrykker også en vurdering av handlingen som beskrives i infinitiven, men siden vurderingen her uttrykkes gjennom et *adverb*, fremstår vurderingen som mindre konkret enn om den var uttrykt ved hjelp av et substantiv, selv om det gitte substantivet ikke nødvendigvis er å regne som en gjenstand. Jeg vil heller si at adverbkonstruksjonen uttrykker en tilstand *ved* handlingen enn, som

substantivkonstruksjonen, å sammenligne handlingen med et substantiv og slik på et vis se den som *et substantiv*.

Formen på de postulerte konstruksjonstypene (III) og (II) er meget lik. Hvis man ser på den modale gruppen av adverb, som er den gruppen som i slike konstruksjoner er tettest knyttet til avhengig infinitiv (uttrykt eller underforstått) og slik kan sies å ligge nærmest substantivkonstruksjonen, ligger i tillegg de substantivene og adverbene som opptrer i disse konstruksjonene forholdsvis nært hverandre semantisk. De uttrykker forhold knyttet til ulike former for nødvendighet og u/mulighet: Tvang om å gjøre noe, tidsmessig nødvendighet, den moralske nødvendighet eller forbud ved en handling, eller mulighet og umulighet knyttet til anstendigheten ved en handling. Noen av adverbene og substantivene er også dannet over samme rot, som for eksempel *нужа/нужда* og *нужно*, samt *потрѣба* og *трѣба*. Disse likhetstrekkene gir grunnlag for å se på utviklingen av de to typene upersonlig-predikative konstruksjoner i sammenheng. Og hvis man går ut fra min hypotese om at adverbkonstruksjonen gjennomgikk reanalyse først, kan likhetstrekkene videre sies å gi grunnlag for tvetydighet knyttet til substantivets rolle i en toleddet personlig konstruksjon som (III). Dette kan igjen ha lagt til rette for en reanalyse av substantivet i denne konteksten, med det utfall at substantivet har blitt oppfattet som et upersonlig-predikativt ord som uttrykker *tilstand* i stedet for et substantiv i sin opprinnelige, mer konkrete betydning.

Tvetydighet kan altså ha blitt fremkalt av likhetstrekk mellom to i utgangspunktet ulike konstruksjoner. Harris og Campbell (1995: 51) omtaler kort noe de kaller *analoger*, ”a condition where a structural similarity exists between two (or more) items, or classes, or constructions, etc”. Tilstedeværelsen av analoger kan fremkalle endring gjennom ekstensjon, lån eller reanalyse. Jeg mener at en upersonlig konstruksjon med adverbformlikt ord som predikat kan ha fungert som en slik analog, og bidratt til reanalyse av substantiv som stod i en strukturelt lik konstruksjon, nemlig med kopulaverb og infinitiv. Dessverre utdyper ikke Harris og Campbell konseptet om analoger utover dette, noe som gjør en mer inngående diskusjon av fenomenet vanskelig. Men jeg ser for meg at slike analoger og språkbrukeres kjennskap til dem gjør veien til reanalyse kortere. Hvis man går ut fra abduksjon som bakgrunnen for reanalyse, må nødvendigvis tilstedeværelsen av analoger øke muligheten for at en konstruksjon kan oppfattes som å ha flere mulige analyser. Også det endringsscenarioet som Andersen (2001: 230) kaller ekstensjon kan se ut til å være relevant for å beskrive en slik eventuell påvirkning fra adverb til substantiv. Ved ekstensjon blir bruken av en etablert

konstruksjon utvidet til en ny leksikalsk eller syntaktisk kontekst, og endringen aktualiseres således i bruk umiddelbart. Andersen nevner imidlertid ikke eksplisitt hvorvidt han mener modifikasjon av den underliggende strukturen inngår i dette scenarioet. Derimot må hans utgangspunkt om at man utvider en konstruksjon til nye kontekster kunne sies å være et sannsynlig scenario i tilfellet med upersonlig-predikative adverb- og substantivkonstruksjoner: Den upersonlige strukturen der adverbformlike ord har inngått, kan ha blitt utvidet til visse substantiv, altså til en ny leksikalsk kontekst, og substantivene har dermed blitt reanalysert.

6.3 Aktualisering

Aktualiseringen av en reanalyse gjør, som omtalt i kapittel 3, at overflatestrukturen blir *à jour* med den underliggende strukturen, ved at den nye analysen manifesteres og viser seg konkret i overflatestrukturen. I tilfellet med upersonlig-predikative substantiv vil det være naturlig å regne morfosyntaktiske markører som tap av kongruens i kopulaverbet som et uttrykk for aktualisering av reanalysen av substantivet som upersonlig-predikativt ord.

En ny analyse blir ifølge Timberlake komplettert av utfyllende bruksregler eller unntaksregler, som sikrer at den nye analysen ikke gir en output som er uakseptabel for eldre språkbrukere. I henhold til Timberlakes syn på aktualisering vil tap av kongruens i kopulaverbet fremstå som at man har fjernet en av disse bruksreglene. I dette tilfellet ville det bety å fjerne en regel som tilsa at et upersonlig-predikativt ord som var formlikt med substantiv i nominativ entall, skulle gi kopulaverb som var bøydd i samme kjønn som dette substantivet. Kongruens i kopulaverbet var en naturlig følge av en analyse av substantivet som subjekt, mens den nye analysen som upersonlig-predikativt ord i utgangspunktet krevde upersonlig hjelpeverb. Gradvis, etter hvert som stadig flere kom frem til den nye analysen, ville det bli mer akseptabelt å fjerne bruksregler som gav en *ouput* som var forenelig med den gamle analysen. Den nye analysen ble slik aktualisert og kom til syne i overflatestrukturen. Innovative, reanalyserte varianter som stammer fra basisgrammatikken kaller Andersen I-varianter, og I-variantene vil ifølge ham være mer inklusive og dermed ha større brukspotensial (Andersen 2001: 237). I dette tilfellet kan man tolke upersonlig hjelpeverb som mer inklusivt og med større brukspotensial enn kongruerende hjelpeverb, siden upersonlig hjelpeverb passet med forhenværende substantiv i alle kjønn, i tillegg til forhenværende adverb. Kongruerende hjelpeverb passet derimot kun i kontekster med

substantiv i samme kjønn. Slik kunne de upersonlige hjelpeverbene, etter hvert som stadig flere språkbrukere kom frem til den innovative analysen som upersonlig-predikativt ord, spise seg inn på kongruerende hjelpeverbs *privileges of occurrence* og gradvis erstatte dem og bli generalisert.

I motsetning til reanalyse, som i seg selv ikke er observerbar i overflaten, kan man finne tilfeller av aktualisering ved å undersøke tekstmateriale. Min undersøkelse viste relativt få eksempler som kan tolkes som aktualisering av en upersonlig-predikativ analyse, noe som tilsvarer (V) i modellen. Undersøkelsen gav kun fire eksempler på manglende kongruens, derav to (begge med *жаль*) kom fra ZPA, en av de nyere tekstene i korpuset (eksempel 27 og 28). De to andre eksemplene var med *неволя* (fra PVL, eksempel 10) og *подоба* (fra SD, eksempel 11). Det lille antallet eksempler på tap av kongruens kan kanskje forklares med at de vanligste formene for kopulaverb i 3.sg. i det tidsrommet undersøkelsen dekker, ikke ble bøydd i kjønn, mens det genusbøyde *быль/а/о* var mindre vanlig. Frem til de enkle fortidsformene forsvant, var det derfor praktisk vanskelig for denne formen for aktualisering å finne sted, i og med at et eventuelt tap av grammatiske markører hos substantivet ikke ville kunne vise seg gjennom tap av kongruens med hjelpeverbet. Videre frembrakte undersøkelsen to eksempler der det upersonlig-predikative ordet, i begge tilfeller *жаль*, fra henholdsvis PVL (25) og ZPA (26), modifieres på en måte som ikke stemmer overens med substantivets syntaktiske oppførsel. I stedet blir *жаль* modifisert på en måte som minner mer om adverb eller andre upersonlige ord. I eksempel (25) forsterkes det upersonlig-predikative ordet av gradsadverbet *kako*: *da kako žalb mi bjašetъ na Igorja*. I (26) modifieres *žalb* av et måtesadverb: *žalb mne silъno evo*.

De modifierende adverbene kan anses som en aktualisering av reanalysen i og med at substantiv ikke kan modifieres av adverb på denne måten. Substantiv modifieres av kongruerende adjektiv eller pronomener. Dersom den underliggende analysen hadde sagt at *жаль* var et substantiv, ville man i disse tilfellene kunne forvente *силъна/силъная жаль* og *какая/каа жаль*. Adverb fungerer derimot som modifikator blant annet for upersonlige ord som verb og andre adverb. Når adverb i disse tilfellene opptrer sammen med *жаль*, tyder det på at den underliggende analysen sier at *жаль* er et upersonlig-predikativt ord, noe vi nå kan se ved at denne analysen har blitt aktualisert i overflatestrukturen. Ut fra Andersen og Timberlakes syn på aktualisering kan man se for seg at man har fjernet en bruksregel som sa

at disse upersonlig-predikative ordene ikke kunne modifieres av adverb. Modifierende adverb ville jo gitt en *output* som var inkompatibel med den gamle analysen, og som ikke ville bli akseptert av eldre språkbrukere. Adverbene kan på samme måte som upersonlig verb anses som mer inkluderende enn adjektiv, siden et adverb som ikke bøyes etter kjønn dermed har større brukspotensial enn kongruerende adjektiver.

Her kan man videre merke seg at undersøkelsen også frembrakte setninger som på én side lignet upersonlig-predikative konstruksjoner, men på den annen side hadde kongruerende ledd. Om det skulle ligge en innovativ analyse til grunn for disse konstruksjonene, ville denne analysen i så fall her ennå ikke vært aktualisert. I eksempel (47), *tako i velikъ sramъ jestъ i bečъstije mъnichu* (SP), har det kongruerende adjektivet *velikъ* bidratt til at jeg har tolket *sramъ* som et fullsemantisk substantiv. (47) står slik i motsetning til (26), der det predikative leddet ble modifisert av et adverb. Et annet tilfelle er eksempel (41), hvor *nuža* står med kongruerende spørrepronomen: *kaja běaše nuža pavlu estestvosloviti* (SD), et tilfelle som på et vis er det motsatte av det vi finner i (25). Eksempel (41) og (47), sammen med de andre eksemplene som ble presentert under punkt 5.2.2, er i mine øyne interessante. I og med at disse setningene kan anses som å blande trekk fra ulike typer konstruksjoner, mener jeg de kan tolkes som tegn på en setningskonstruksjon som ennå ikke har festet seg fullstendig og fortsatt er i en aktualiseringsfase, slik Harris og Campbell (1995: 83-86) argumenterer for. Som nevnt i kapittel 3, mener de at variasjon og motstridende eksempler i undersøkelser av reelle endringer kan forklares ved at taleren i en overgangsperiode kan ha tilgang til to eller flere analyser i sin grammatikk. I denne perioden eksisterer både den gamle og den nye analysen side om side. Dette kan føre til at man finner motstridende eksempler innenfor samme periode, og eksempler der trekk ved de to grunnkonstruksjonene har blitt blandet sammen, ved at språkbrukeren har kombinert trekk fra begge analyser for å lage én konstruksjon. Videre, uansett om man anser Harris og Campbells forklaring som plausibel eller ikke, er slike "blandingskonstruksjoner" i et tegn på at utgangspunktet, konstruksjonen med substantiv(-formlikt ord), hjelpeverb og infinitiv, kan være tvetydig: Substantivet kan i denne konteksten ha en slags mellomposisjon mellom substantiv og tilstandsbetydning. Så lenge endringen ikke er aktualisert gjennom tap av kongruens eller modifierende adverb, er det jo ikke nødvendigvis enkelt å avgjøre om man har med et substantiv eller et upersonlig-predikativ ord å gjøre.

Den etter hvert konsekvente etterstillingen av kopulaverbet og dets tap av trykk og intonasjon kan også anses som et uttrykk for aktualisering. Den form av *быть* som forekommer i konteksten er et uttrykk for den analyse som ligger til grunn for konstruksjonen. Et hjelpeverb som er etterstilt og (antatt) trykksvakt, indikerer at det fungerer kun som markør av tid og modus, og ikke som en konkretiserende eksistensmarkør slik den kan fremstå i eksempler som *estъ podoba rešči sice* (SD, nærmere omtalt i avsnitt 5.2.2). Et svakere *быть* må dermed kunne tolkes som et tegn på en upersonlig konstruksjon med et mindre konkret predikat enn det et vanlig substantivpredikat ville utgjøre. Likevel vil etterstilt kopula vanskelig kunne regnes som et absolutt tegn på aktualisering, da det jo ikke finnes noen ”motsatt” regel som sier at vanlige substantiv skal ha kopulaverbet foranstilt.

Siden aktualiseringer gjør overflatestrukturen *à jour* med den underliggende analysen og gjør innovasjonene synlige, kan man tolke aktualiseringene fra undersøkelsen som et ”bevis” på at det har skjedd en reanalyse, i det minste av *жалъ*, fra substantiv til upersonlig-predikativt ord. Tap av kongruens i kopulaverbet og den nye evnen til å bli modifisert av et adverb er tegn på en endring i ordklassetilhørighet, en egenskap både Andersen (2001: 234) og Harris og Campbell (1995: 61) sier kan endres i en reanalyse. Riktignok er det forholdsvis få eksempler i mine undersøkelser som tydelig tilsier aktualisering, da kun seks eksempler inneholder tydelige morfosyntaktiske markører som uttrykker at det har skjedd en reanalyse av substantivet. At de vanligste formene for hjelpeverb ikke ble bøyd etter kjønn kan nok ha noe å si her – om hjelpeverb bøyd i kjønn hadde vært vanligere, er det mulig disse eksemplene hadde vært flere. Samtidig må de seks eksemplene som faktisk finnes kunne tolkes som en indikasjon på en innovativ analyse som upersonlig-predikativt ord. Dersom man går ut fra Andersen og Timberlakes teorier, vil man videre forvente at den innovative analysen gradvis vil spre seg blant språkbrukere og i selve språket. Dette forklarer de med at de innovative I-variantene, altså den reanalyserte strukturen, regnes som inkluderende, og at de i tillegg er umarkerte når de stammer fra basisgrammatikken. Indikasjoner på at en innovativ analyse foreligger i gammeløstslavisk peker altså fremover mot moderne russisk, da man ifølge Andersen og Timberlake kan forvente at den nye analysen vil spre seg. Med mer og nyere materiale vil man kunne undersøke dette nærmere. I moderne russisk ser man jo aktualiseringen tydelig, så det kunne være spennende å se om man kan finne tegn til en større grad av aktualisering i tekster fra for eksempel 1500-1600-tallet. Det kan i denne

sammenheng være verdt å merke seg at tre av de seks eksemplene på aktualisering viste seg i *Житие протопопа Аввакума*, en av de nyere tekstene i Regensburg-korpuset.

Et annet poeng er at det blant eksemplene på aktualisering er en overvekt av konstruksjoner med *жаль* – fire av seks eksempler hadde *жаль* som upersonlig-predikativt ord. Sammen med det faktum at undersøkelsen kun frembrakte ett eksempel der *жаль* i nom./akk.sg.-form kan se ut til å opptre som vanlig substantiv (eksempel 51), tyder dette på at *жаль* har gjennomgått reanalyse på et tidligere tidspunkt enn flere av de andre substantivene. Om dette stemmer, er det videre naturlig å se på muligheten for at et reanalysert *жаль*, eventuelt som del av en gruppe på flere ord, har fungert som mønster for reanalysen av andre substantiv.

6.4 Utvidelse

Det er en utbredt oppfatning at språkendringer skjer gradvis. Sannsynligheten for at alle substantiv som opptrer upersonlig-predikativt ble reanalysert på ett og samme tidspunkt, er derfor heller liten. I tillegg til å være det ordet som flest ganger opptrer i kontekster med tydelig aktualisering av den nye analysen, opptrer *жаль* i mitt undersøkelsesmateriale i upersonlig-predikativ funksjon 16 ganger, med åtte eksempler fra de eldre tekstene og åtte fra ZPA. Til sammenligning forekommer det tilsynelatende kun én gang i nom/akk.sg.-form som vanlig substantiv, som direkte objekt. Andre ord, som *грѣхъ*, *подо́ба* og *срамъ/соромъ* opptrer både upersonlig-predikativt, som vanlig substantiv og i kontekster der substantivet står i det jeg har regnet som en mellomposisjon mellom disse to. Sistnevnte har jeg tolket som et potensielt tegn på usikkerhet knyttet til valg av analyse, da trekk fra begge de mulige analysene ser ut til å ha blitt kombinert. Til sammen tolker jeg dette som en indikasjon på at reanalysen av *жаль* skjedde tidligere enn for de fleste andre substantivene, og en linje kan trekkes videre til muligheten for at reanalysen av *жаль* kan ha blitt utvidet til andre substantiv.

Det er naturlig å anta at mønsteret for upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner har spredt seg til å kunne inkludere stadig nye ord. Mønsteret kan ha blitt utvidet på det vis at ord som tidligere ikke fungerte som upersonlig-predikativt ord, nå kunne gjøre det. Dette kan man anse som nok et resultat av abduksjon: Når en konstruksjon K allerede eksisterer i språket, vil det å reanalysere en annen, lignende kontekst etter mønster av K være en enklere og mer sannsynlig abduksjon for en språkbruker å gjøre, enn om konstruksjon K ikke eksisterte og

ikke var kjent. Kontekster som hadde strukturelle trekk til felles med den upersonlig-predikative konstruksjonen, men der andre substantiv inngikk og fortsatt fungerte som vanlige substantiv, kan på denne måten ha gjennomgått reanalyse. En slik spredning av språklig endring gjennom et språks leksikon må kunne sies å ligne leksikalsk spredning (se punkt 3.5). Det kan videre se ut som om denne eventuelle spredningen har skjedd til (adverb og) substantiv innen visse semantiske domener, nemlig nødvendighet, mulighet eller umulighet, knyttet til moral, anstendighet og tid.

Ifølge Harris og Campbell (1995: 101) har studier av regelutvidelser vist at utvidelser har en tendens til å skje til omgivelser som deler trekk med konteksten der regelen først gjaldt, før den ble utvidet. I dette tilfellet må semantikk kunne sies å være et slikt forenende trekk. Når man ser på semantiske fellestrekk hos substantiv som har gjennomgått reanalyse, fremstår det ikke som unaturlig at nettopp disse har blitt reanalysert som upersonlige tilstandsord. Substantivene som har gjennomgått reanalyse er alle mindre konkrete. De beskriver ikke gjenstander, steder eller personer. De substantivene som på sett og vis kan sies å uttrykke handlinger, som *грѣхъ*, *срамъ/соромъ*, *стыдъ/стойдъ*, *подоба* og *неволя*, beskriver likevel ikke denne handlingen i seg selv – de er ikke konkrete handlinger man kan demonstrere, slik man kan med verbavlede substantiv av typen *писание*, *приготовление* etc. En synd er ikke én spesifikk handling, ordet synd uttrykker i stedet en vurdering av en gitt handling i forhold til moralske og etiske standarder, anstendighet og sømmelighet. Handlingen er *syndig*, *skammelig*, *anstendig*, *nødvendig* – altså uttrykker substantivet abstrakte *sider ved* en handling. Dette skyver substantivene i retning den semantiske funksjonen til et adverb. Substantiv som uttrykker nødvendighet eller mulighet i tid, *время*, *пора*, *досугъ* og *недосугъ*, kan ikke sies å beskrive handlinger på samme måte, men de er likevel relativt abstrakte og kan ha blitt oppfattet som en parallell til tidsadverb. I tillegg må nødvendighetsaspektet i *время* og *пора* kunne sies å være i slekt med modale nødvendighetsadverb, som *надобѣ*, som jo også opprinnelig hadde en tidsbetydning i seg. Videre, som omtalt under punkt 5.2.4, har disse substantivene, i kraft av sitt semantiske innhold, mulighet til å knytte til seg en avhengig infinitiv også når de fungerer som vanlig substantiv. De substantivene som uttrykker handlinger gjør dette ved å definere handlingen som infinitiven beskriver, ”den synden/skammen det er å + infinitiv”. Tidssubstantivene i slike konstruksjoner uttrykker på sin side at tidspunktet for handlingen er kommet. I begge tilfeller har substantivene altså

samme funksjon med hensyn til infinitivene som de har i den upersonlig-predikative konstruksjonen.

En semantisk likhet til de adverbformlike ordene som opptrådte som upersonlig-predikative ledd kan altså tenkes å ha spilt en rolle. Dette gjelder både i den antatte utvidelsen av den upersonlig-predikative adverbkonstruksjonen til også å kunne inneholde reanalyserte substantiv, og når stadig nye substantiv har blitt reanalysert som upersonlig-predikative ord. En slik utvidelse gjennom leksikonet peker i retning av leksikalsk spredning. Harris og Campbell regner imidlertid leksikalsk spredning som en form for ekstensjon, og i sin definisjon av ekstensjon understreker de at dette kun innebærer endringer i overflaten, uten å påvirke den underliggende strukturen. Når stadig nye substantiv har fått muligheten til å inngå som predikativt ord i upersonlige konstruksjoner, må dette nødvendigvis innebære en reanalyse *i hvert tilfelle*, fra substantiv til upersonlig-predikativt ord. Dette kan vi se ved at aktualiseringen av disse reanalysene viser seg gjennom endringer i overflatestrukturen, i første rekke gjennom tap av kongruens i kopolaverbet. Hvis Harris og Campbells definisjon av ekstensjon skal kunne brukes til å beskrive en slik leksikalsk utvidelse som jeg mener har skjedd med de upersonlig-predikative substantivene, må man i så fall gå ut fra at man først har plassert et nytt substantiv inn i det tvetydige mønsteret som gikk forut for upersonlig-predikative setninger (III). Etter en periode ville man så finne den toleddede konteksten tvetydig og reanalysere substantivet som upersonlig-predikativt ord. Endringen ville altså bestå i en totrinns prosess, og i bunn og grunn ikke være en *utvidelse* av den upersonlig-predikative konstruksjonen. I dette scenarioet måtte jo substantivet først ha blitt plassert inn i en vanlig substantivkonstruksjon, og man ville dermed ikke ha utvidet den upersonlige konstruksjonen, men kun en vanlig toleddet setning. Det er selvfølgelig ikke utenkelig at også nye substantiv skulle ta denne veien. Men i og med at jeg her tar utgangspunkt i at den upersonlig-predikative strukturen nå eksisterer i språket, virker det unektelig tungvint at hvert nye substantiv først skulle gå veien om tvetydige personlige konstruksjoner.

Andersens (2001: 230) kortfattede omtale av ekstensjon som et endringsscenario virker i utgangspunktet som en bedre beskrivelse av utvidelsen av den upersonlig-predikative konstruksjonen til stadig nye substantiv. Som omtalt i kapittel 3 beskriver han ekstensjon som blant annet å bestå i utvidelsen av en etablert konstruksjon til en ny leksikalsk eller syntaktisk kontekst, og innovasjonen aktualiseres slik umiddelbart i bruk. Selv om bruken av ordet aktualisering indikerer at også en reanalyse kan inngå i dette scenarioet, sier han imidlertid

ingenting eksplisitt om dette. Han beskriver heller ikke noe detaljert forløp som kunne vist hvor denne reanalysen eventuelt kunne skje. Derfor ser jeg ikke at Andersens oppfatning av ekstensjon er beskrivende for spredningen av den upersonlig-predikative konstruksjonen.

Et annet begrep som gjerne benyttes i lingvistikken for å beskrive regelutvidelser eller regelgeneralisering er *analogi*, som omtales hos blant annet Hopper og Traugott (2003: 63-67). Mens reanalyse innebærer at gamle strukturer erstattes av nye, så betegner analogi en endring der eksisterende former utvides til allerede eksisterende konstruksjoner. Men selv om de ikke sier det rett ut, virker det som om også Hopper og Traugott deler Harris og Campbells syn på at generalisering av regler er noe som kun berører overflatestrukturen. Dette fremkommer for eksempel når de sier at "[A]nalogy essentially involves paradigmatic organization, change in surface collocations, and in patterns of use. Analogy makes the unobservable changes of reanalysis observable" (ibid.: 68). Samtidig påpeker Hopper og Traugott en innvending som har blitt rettet mot det skarpe skillet mellom reanalyse og analogi. Analogi som regelgeneralisering kan nemlig i seg selv anses som en type reanalyse, "since under rule generalization the linguistic contexts in which a rule may operate are extended or reanalyzed. This is covert in the sense that structural contexts are highly abstract." (ibid.: 68).

Denne innvendingen peker på problemet ved å bruke både analogi i Hopper og Traugotts betydning og ekstensjon og leksikalsk spredning som definert hos Harris og Campbell for å beskrive det jeg mener må ha vært en form for spredning eller utvidelse av den upersonlig-predikative konstruksjonen til stadig flere substantiv. En slik spredning måtte jo nødvendigvis innebære at hvert enkelt substantiv gjennomgikk reanalyse. Skal leksikalsk spredning kunne brukes i dette tilfellet, må man i så fall se bort fra Harris og Campbells klassifisering av dette som en endring som kun skjer i overflatestrukturen, da det samtidig må ha skjedd en reanalyse fra substantiv til upersonlig-predikativt ord. Reanalysen må så å si *inngå i selve mønsteret* – for at man skal kunne si at konstruksjonen er utvidet, må reanalysen nødvendigvis følge med på lasset. Hvis ikke vil man ikke få annet enn en personlig toleddet konstruksjon av samme type som i (III). Denne konstruksjonen ville ikke utgjøre mer enn en basis for reanalyse, som ikke nødvendigvis ville føre til en reanalyse og dermed utvidelse av den upersonlig-predikative konstruksjonen. Reanalysen er jo selve mekanismen her, da man har oppfattet stadig nye substantiv som at de har en mulighet til også å opptre som upersonlig-predikative ord. Spørsmålet blir da hva som førte til denne oppfatningen.

Jeg mener det er sannsynlig at en slik spredning fra substantiv til substantiv bygger på det samme grunnlaget som jeg tror var utgangspunktet for påvirkningen fra upersonlig-predikative konstruksjoner med adverbformlike ord. Nå går jeg jo ut fra at det eksisterer to separate konstruksjoner i språket: Den nye konstruksjonen, der substantivet har blitt reanalysert som upersonlig-predikativt ord, og den ”gamle”, tilnærmet formlike konstruksjonen med vanlig substantiv. Disse to konstruksjonene har en strukturell likhet, spesielt i tilfeller der det fullsemantiske substantivet er semantisk beslektet med de reanalyserte ordene, og de utgjør slik det som Harris og Campbell (1995: 51) kaller *analoger* (se punkt 6.2.2). Eksistensen av slike analoger kan ha ført til endring gjennom reanalyse. Siden Harris og Campbell ikke utdyper analogbegrepet nærmere og heller ikke sier noen ting om hvordan påvirkningsprosessen arter seg, er det vanskelig å vurdere den upersonlig-predikative konstruksjonens utvikling nærmere på grunnlag av dette begrepet. Men det virker logisk å tro at tilstedeværelsen av analoger kan danne grunnlag for flere mulige analyser og slik føre til reanalyse gjennom abduksjon. Forskjellen er kanskje at når flere substantiv har blitt reanalysert som upersonlig-predikative ord og blitt relativt vanlige i språket, vil det trolig være lettere å reanalysere stadig nye substantiv innen samme semantiske domene. Jo oftere man hører en gitt struktur, jo kortere vil veien være til å matche det man hører med nettopp denne strukturen. En slik form for utvidelse av en språklig innovasjon, en spredning gjennom leksikonet til stadig nye ord, kan minne om leksikalsk spredning. Som omtalt under punkt 3.5, antas leksikalsk spredning gjerne å skje sakte i starten, så raskere, før utviklingen flater ut igjen etter en periode. Denne utviklingen beskrives ofte som å utgjøre en S-kurve. På bakgrunn av størrelsen på mitt datamateriale er det dessverre vanskelig å undersøke hvorvidt den antatte spredningen av upersonlig-predikative substantiv i russisk følger en slik kurve.

Siden en eventuell spredning av den upersonlig-predikative konstruksjonen til nye substantiv nødvendigvis må ha innebåret en reanalyse, kan verken Harris og Campbells definisjon av ekstensjon og leksikalsk ekstensjon eller Hopper og Traugotts analogi sies å være beskrivende for prosessen. I så fall måtte man ha åpnet for at disse mekanismene også kunne innebære endring av den underliggende strukturen. Spesielt leksikalsk spredning ville da kunne fungere som en god beskrivelse, siden spredningen av endringen kan se ut til å ha fulgt et visst semantisk mønster. Andersens endringsscenario for ekstensjon og Harris og Campbells analoger er i utgangspunktet inne på noe. Siden de begge presenteres svært kort, kan de imidlertid ikke brukes til å beskrive spredningen av de upersonlig-predikative

konstruksjonene. Men ideen om at regler og mønstre kan være leksikalsk styrt, og at i fortsettelsen av dette også *spredningen* av regler og mønstre kan styres av leksikalske faktorer, virker ikke usannsynlig når man ser på tilfellet med upersonlig-predikative ord i russisk. I mangel på en dekkende teoretisk term velger jeg derfor å kalle dette punktet i utviklingen for *utvidelse*.³¹ Det er ikke et forsøk på å lage et teoretisk begrep med en tydelig definisjon, men det fungerer rett og slett som en betegnelse på det jeg mener har skjedd: At stadig flere substantiv innen det semantiske domenet for nødvendighet, mulighet og umulighet har blitt reanalysert som upersonlig-predikative ord, som følge av påvirkning (eller analoger) fra upersonlig-predikative adverb- og substantivkonstruksjoner der denne reanalysen allerede har funnet sted.

Dette har trolig skjedd gradvis, med stadig nye ord til ulike tidspunkt. Som nevnt under punkt 2.5, omtaler Isačenko (1976: 112) bortfallet av presenskopula i 3.person og hvordan dette påvirket hvordan man oppfattet sammensetninger som *мнѣ надобѣ, мнѣ жалѣ*, og i forlengelsen av dette *бѣ надобѣ, бѣ жалѣ*. Om denne endringen sier han at de ordene som først og lettest gjennomgikk revurderingen fra substantiv til å bli oppfattet som ”de beskrivende, analytiske formene til de tilsvarende ord”, var de ordene som allerede hadde løsrevet seg fra nomenparadigmet. Som eksempler nevner han blant annet *льзѣ, надобѣ* og *жалѣ*, i tillegg til kortformer av adjektiv som var mer eller mindre semantisk løsrevet fra sine attributive former, for eksempel *любо, льно, должен*. Hvordan og hvorfor akkurat disse ordene hadde løsrevet seg fra nomenparadigmet, sier han imidlertid ingenting om.

Ut fra mine undersøkelser alene er det ikke mulig å fastslå når hvert enkelt substantiv opptrer i upersonlig-predikativ funksjon for første gang, men her kan man få mye hjelp i tidligere studier av emnet. Noen av substantivene som ble brukt upersonlig-predikativt i gammeløstslavisk har i dag gått ut av språket i denne funksjonen, som *подобѣ, невола, нужда*. Andre substantiv dukker på sin side opp i upersonlig-predikativ bruk først på 1600-tallet, og fortsetter å fungere upersonlig-predikativt, som *нопа* og *охома*. Mens man knapt lenger kan finne *жалѣ* analysert som substantiv (med unntak av i enkelte ordtak), eksisterer substantiv- og upersonlig-predikativanalysene av for eksempel *зрѣх* og *охома* side om side også i moderne russisk. Peškovskij (2001: 360-361) skriver i sitt avsnitt om upersonlig-predikative substantiv i moderne russisk at ordene har nådd ulike stadier på veien bort fra

---

³¹ Min bruk av ordet *utvidelse* må altså ikke blandes sammen med *ekstensjon*, som jeg har brukt som oversettelse av både Harris & Campbell og Andersens *extension*.

substantiv i retning upersonlig-predikative ord – noen av substantivene oppfattes ikke lenger i noen kontekst som substantiv, mens andre på sin side oppfattes også i upersonlige kontekster som ”nesten substantiv”. Han nevner som eksempler utropet ”Какая вам лень жить! Ах, какая лень!” fra Čechovs *Дядя Ваня*, og at både *охота было* og *охота была* fortsatt brukes i moderne russisk, noe også *Русская грамматика 1980* (§ 2425) påpeker er valgfritt, selv om tendensen er å velge kopula i nøytrum. Ut fra Harris og Campbell kan man tolke dette som et tegn på at multiple analyser fortsetter å eksistere i språket, mens man innen Timberlakes rammeverk kanskje vil se det som et uttrykk for hvor langt aktualiseringen av hver enkelt reanalyse har kommet. To ulike analyser av ett og samme ord i ulike kontekster kan eksistere side om side uten at det nødvendigvis trenger å skape forvirring rundt deres syntaktiske roller, så lenge begge konstruksjoner er godt kjent av språkbrukerne og såpass godt aktualisert at de er lett å skille fra hverandre. Men i tilfellet med *жаль* kan det se ut som at den nye analysen har tatt over og den opprinnelige analysen gradvis falt ut av språket. Slik er det kun gjennom stivnede uttrykk og ordtak, samt studier av eldre tekster, at man kan se at *жаль* opprinnelig var et substantiv.

Kapittel 7 – Oppsummering og konklusjon

Det er bred enighet om at upersonlig-predikative substantiv i moderne russisk ikke kan sies å tilhøre substantivkategorien. Samtidig har de upersonlig-predikative substantivene formlike motparter som fungerer som substantiv på vanlig måte. Jeg mener derfor det er grunnlag for å si at de upersonlig-predikative substantivene har gjennomgått en reanalyse fra substantiv til upersonlig-predikative ord som uttrykker vurdering og/eller tilstand. De predikative ordene er ikke lenger substantiv, da de har gjennomgått en dekategoriisering. Dette fremgår av deres syntaktiske oppførsel, ved at de blir brukt sammen med upersonlige markører og har et annet semantisk innhold enn sine korresponderende substantiv. De syntaktiske kjennetegnene er i mine øyne tydelige indikasjoner på at en reanalyse har funnet sted, da de er uttrykk for at reanalysen har blitt aktualisert, i henhold til Andersen og Timberlakes anvendelse av begrepet. Mens reanalysen i seg selv jo ikke er observerbar, kan man gjennom aktualiseringene i overflatestrukturen se at man i den upersonlig-predikative konstruksjonen ikke lenger har med et fullsemantisk substantiv å gjøre. En oppfatning om at dette har opphav i en reanalyse gav videre grunnlag for en undersøkelse av konstruksjonen i eldre tekster, for å se hvorvidt man finner tegn til reanalysen på et tidligere tidspunkt.

Ut fra litteraturen som allerede finnes om utviklingen av upersonlig-predikative konstruksjoner, er det tydelig at slike konstruksjoner allerede eksisterte i noen grad i perioden da den gammeløstslaviske skriftkultur oppstod. Man kunne dermed ikke forvente å finne selve startpunktet for konstruksjonen, eller en tilstand som kunne beskrives som ”før” endringen, til dette finnes det trolig ikke skriftlige kilder som er gamle nok. Men språklig endring anses generelt å skje gradvis, og ikke nødvendigvis i alle potensielle kontekster samtidig. Undersøkelsens oppgave ble dermed å se hvorvidt man kunne finne tegn til en pågående prosess og eventuelt si noe om hvilke ord som inngikk i denne prosessen. På denne måten har en undersøkelse av gammeløstslaviske tekster likevel potensial for å illustrere sider ved en eventuell reanalyse og aktualisering av den upersonlig-predikative konstruksjonen.

Undersøkelsen viste at upersonlig-predikative substantivkonstruksjoner hadde en viss utbredelse i mitt utvalg av gammeløstslaviske tekster, med til sammen 90 sikre funn. Til tross for at undersøkelsen frembrakte en del eksempler som jeg har valgt å kategorisere som

mellomtilfeller, mener jeg også det er grunnlag for å si at konstruksjonen ble brukt forholdsvis regelrett, spesielt siden en overvekt av mellomtilfellene stammet fra en og samme tekst, og inneholdt ett og samme substantiv. Noen tilfeller av tilsynelatende sammenblanding av trekk fra ulike setningskonstruksjoner forekom imidlertid. I henhold til Harris og Campbell kan dette tolkes som et uttrykk for at det fortsatt var mulig å foreta både den gamle og den innovative analysen på grunnlag av konstruksjoner med mulig upersonlig-predikativt substantiv, kopula og infinitiv og/eller dativledd. Hvis begge analyser fortsatt var mulige, er det ikke utenkelig at en språkbruker har kommet frem til en analyse – eller en analyse i kombinasjon med utfyllende bruksregler, slik Timberlake og Andersen mener systemet er bygd opp – som inneholder trekk fra begge konstruksjoner. Om ikke annet fungerer slike tilsynelatende blandingskonstruksjoner som en illustrasjon av tvetydighet, hvilket i seg selv kan være av betydning i undersøkelsen av en eventuell reanalyse.

Muligheten for å kunne foreta begge analyser kan videre tenkes å komme av at aktualiseringen av den innovative analysen ikke har kommet veldig langt, etter resultatene av min undersøkelse å dømme. De eldre tekstene gav kun tre eksempler på det jeg mener kan regnes som sikre tilfeller av aktualisering av den upersonlig-predikative reanalysen, nemlig tap av kongruens i kopulaverbet og modifisering ved hjelp av adverb. Dog gjør som nevnt en overvekt av kopulaformer som ikke bøyes etter kjønn det vanskeligere å finne eksempler på aktualisering ved tap av kongruens. Det er dermed vanskelig å si noe sikkert om hvilken analyse som "egentlig" ligger til grunn for de aller fleste av eksemplene som er kategorisert som sikre tilfeller av upersonlig-predikative setninger. Dette kan sees på som en svakhet ved oppgaven, i og med at en setningskonstruksjon som i henhold til moderne russisk syntaks oppfyller alle krav til en upersonlig-predikativ konstruksjon, i gammeløstslavisk kanskje fortsatt ble oppfattet som en toleddet personlig konstruksjon med substantiv som subjekt. De tre eksemplene vi faktisk har på manglende kongruens og modifiserende adverb, indikerer imidlertid at det forelå en innovativ analyse, og videre at det er denne analysen som har blitt synlig i form av tydeligere aktualisering i moderne russisk. Jeg anser det dermed ikke som spekulativt å regne eksempler uten tegn til aktualisering som såkalt sikre upersonlig-predikative eksempler, da de innehar alle de egenskaper jeg har lagt til grunn for å kunne kategoriseres som upersonlig-predikative. Hvis kopulaformen ikke kan si noe om fravær av kongruens, kan den heller ikke si noe om tilstedeværelse av kongruens. Eksempler med kopulaverb som mangler genusmarkører blir dermed kategorisert som upersonlig-predikative.

Men i og med at de ikke inneholder morfosyntaktiske markører for en upersonlig konstruksjon, kan man stille seg det spørsmål om man bør regne slike setninger som ”mindre” upersonlige (i den grad man kan snakke om en skala i den forstand) enn den konstruksjonen som opptrer i moderne russisk, der man tydelig ser at den er nettopp upersonlig.

Jeg anser det som lite trolig at alle substantiv som kan opptre som upersonlig-predikativt ledd ble reanalysert samtidig, og mener heller at en form for spredning av konstruksjonen til stadig nye substantiv er et mer sannsynlig forløp. Når en ny konstruksjon først har kommet inn i språket og funnet en plass der, blir veien til å reanalysere flere ord på samme måte kortere. Når det gjelder utvidelse av konstruksjonen til nye substantiv, er min undersøkelse for liten til å kunne si noe håndfast om i hvilken rekkefølge dette kan ha skjedd. Jeg nøyer meg derfor med å foreslå at *жаль* var blant de aller første substantivene som gjennomgikk reanalyse. Dette baserer jeg på en kombinasjon av litteraturen om upersonlig-predikative substantiv, overvekten *жаль* hadde i undersøkelsens tilfeller av aktualisering, og det faktum at *жаль* i moderne russisk nesten utelukkende forekommer i upersonlig-predikativ funksjon. Av de ordene som brukes upersonlig-predikativt i moderne russisk, fant undersøkelsen videre eksempler på *грѣхъ*, *срамъ/соромъ* og *стыдъ/стоудъ* i upersonlig-predikativ posisjon, men dette utgjorde svært få eksempler. En generell observasjon jeg gjorde under arbeidet med undersøkelsen, var at disse tre ordene i mitt tekstgrunnlag hovedsakelig fungerte som vanlige substantiv. Videre fant undersøkelsen også upersonlig-predikative eksempler med ord som ikke lenger eksisterer eller brukes med denne funksjonen i russisk. Hyppigst blant disse opptrådte *нужа/нужда* og *подоба*, i tillegg til *неволя*. *Охота* og *пора* dukket først opp i de nyere tekstene i undersøkelsen, mens *лѣнь*, *досугъ* og *недосугъ* i nom.sg./akk.-form ikke opptrådte i tekstgrunnlaget overhodet, verken som substantiv i nom./akk.sg eller som upersonlig-predikativt ledd. De ulike substantivene opptrer altså med forskjellige funksjoner over ulike perioder. Forrådet av upersonlig-predikative substantiv i russisk har dermed ikke vært fiksert fra gammeløstslavisk og frem til i dag, men har derimot vært i stadig endring.

Selv om jeg mener reanalyse og aktualisering er egnede begreper for å beskrive endringen fra adverb og substantiv til upersonlig-predikativt ord, ser endringen for meg likevel ikke ut til å passe inn i noen ”komplett” teori for språklig endring, i det minste ikke noen av de teoretiske arbeidene jeg har funnet. Grunnen til dette er at jeg ikke har funnet noen som – i det minste i stor nok detalj – beskriver en prosess av den typen jeg mener har skjedd når stadig nye substantiv har gått inn i gruppen av upersonlig-predikative ledd. Denne prosessen må i mine

øyne nødvendigvis innebære en reanalyse av hvert enkelt substantiv. De teorier om regelutvidelse jeg har funnet som eksplisitt nevner endringer i underliggende struktur, utelukker derimot endringer i underliggende struktur fra sine definisjoner av ekstensjon. Så mens jeg mener reanalyse og påfølgende aktualisering³² er gode begreper for å beskrive utviklingens første trinn, ser jeg meg nødt til å gi det påfølgende steget i utviklingen den noe ulne betegnelsen ”utvidelse”, rett og slett fordi jeg ikke har lyktes i å oppdrive noen arbeider som beskriver og teoretiserer noe slikt som jeg mener her har skjedd. Leksikalsk spredning er den mest nærliggende kandidaten til en teoretisering av en slik utvidelse, men det eksisterer foreløpig svært få arbeider som tar for seg leksikalsk spredning av syntaktiske mønstre. Videre har ingen ennå (meg bekjent) eksplisitt utarbeidet noen teori om hvordan dette kan skje. Derfor må jeg her nøye meg med å antyde muligheten for at en prosess som ligner leksikalsk spredning har ligget til grunn for utvidelsen av den upersonlig-predikative substantivkonstruksjonen. Videre må denne prosessen ha inkludert reanalyse av substantivene og dermed endringer i den underliggende strukturen.

Som et forbehold når det gjelder disse konklusjonene, vil jeg understreke at analysen av utviklingsforløpet ikke baserer seg på et fjellstøtt fundament. Enkelte usikre momenter har dannet grunnlag for den her antatte utvikling, dette gjelder spesielt antagelsene om *быть*-endringen og hvilke konstruksjoner jeg har postulert at har eksistert i tidlig gammeløstslavisk. Disse antagelsene bidrar til at mine konklusjoner ikke utgir seg for å være noe endelig eller sikkert svar på hvordan de upersonlig-predikative konstruksjonene vokste frem i forløperne til moderne russisk. Oppgaven presenterer kun et forslag til et mulig utviklingsløp.

Arbeidet med denne oppgaven har, som så ofte skjer, frembrakt en rekke spørsmål som jeg dessverre må la stå ubesvart, uten ytterligere undersøkelser. Blant dem er bakgrunnen for hvordan og hvorfor den antatte *быть*-endringen fant sted i de kontekster som skulle danne utgangspunkt for upersonlig-predikative konstruksjoner med adverbformlike ord, noe jeg dessverre ikke lyktes i å finne utfyllende materiale om. Som omtalt i kapittel 5 og 6, mener jeg det er sannsynlig at den upersonlig-predikative adverbkonstruksjonen vokste frem tidligere enn substantivkonstruksjonen, og dermed også kan ha dannet mønster for sistnevnte. Grundigere undersøkelser av adverbkonstruksjonen og dens opphav ville dermed kunne kaste mer lys også over de predikative substantivenes utvikling. Videre ville en undersøkelse av et

---

³² Som beskrevet hos Timberlake og Andersen, og i reanalysens tilfelle også hos Harris og Campbell

større tekstgrunnlag som dekker en lengre tidsperiode kunne si mer om når de ulike substantivene først opptrer som upersonlig-predikative ord, og hvilke som er mest frekvente. Spesielt frekvens vil kunne være en interessant innfallsvinkel til spørsmålet om reanalyse, da frekvens og språklig endring ofte blir nevnt i samme åndedrag i arbeider om reanalyse og leksikalsk spredning.

Også når det gjelder teoretisk rammeverk åpner oppgaven for grundigere studier av den upersonlig-predikative konstruksjonen, kanskje først og fremst innen en ramme av grammatikaliseringsteori. Substantivenes reanalyse som upersonlig-predikative ord, med den påfølgende aktualisering de oppviser (i det minste i moderne russisk), har samtidig gjort substantivene til mer *grammatiske* ord: De har mistet sin ordklassetilhørighet og dennes tilhørende morfologiske egenskaper. De kan ikke flyttes rundt i setningen med samme frihet som tidligere, og deres semantiske innhold må kunne sies i noen grad å ha blitt bleket. Samtidig har de fått nye egenskaper, som det å kunne fungere som predikat i en upersonlig setning, en egenskap substantiv ikke har (Heine og Kuteva 2007: 33-42, Hopper og Traugott 2003: 1-4, 106-107). En annen innfallsvinkel til undersøkelser av upersonlig-predikative substantiv kan derfor være å se på endringen i lys av grammatikaliseringsteori, en teori som også inkluderer reanalyse som en av sine grunnleggende mekanismer.

Avslutningsvis vil jeg understreke en mer generell observasjon jeg gjorde under arbeidet med undersøkelsen. Det var ikke alltid enkelt å avgjøre hvorvidt en konstruksjon skulle kategoriseres som upersonlig-predikativ eller ei. Dette gjaldt naturlig nok konstruksjoner som i noen grad skilte seg fra den moderne malen for upersonlig-predikative setninger. I første rekke var dette eksempler uten uttrykt avhengig infinitiv der det var vanskelig å se for seg en underliggende infinitiv, og videre konstruksjoner med foranstilt kopula. Felles for tvilstilfellene var at selv små endringer i konstruksjonens oppbygning skapte tvetydighet, på den måten at setningen også kunne tenkes å være personlig, enten enleddet eller toleddet, i stedet for upersonlig. Denne observasjonen fungerer for meg som en indikasjon på hvor lett tvetydighet kan oppstå og føre til ulike tolkninger av tilsynelatende likeartede konstruksjoner, og illustrerer dermed nettopp det utgangspunkt jeg mener har ført til endring gjennom reanalyse, aktualisering og utvidelse.

Litteraturliste

Akademija Nauk SSSR, Institut russkogo jazyka (1975-): *Slovar' russkogo jazyka XI-XVII vv.* Moskva: Nauka.

Akademija Nauk SSSR, Institut russkogo jazyka: *Russkaja grammatika* (1980). URL: <http://rusgram.narod.ru>. [Lesedato: 14.12.11]

Andersen, Henning (1973): "Abductive and deductive change" i *Language*, Vol. 49, No. 4, ss. 765-793.

Andersen, Henning (2001): "Actualization and the (uni)directionality of change" i Andersen, Henning (red.): *Actualization. Linguistic change in progress*. Amsterdam/Philadelphia: John Adams Publishing Company.

Babajceva, Vera V. (1968): *Odnosostavnye predloženiya v sovremennom russkom jazyke*. Moskva: Prosveščenie.

Berkov, Valerij (1994): *Stor russisk-norsk ordbok*. Andre utgave. Oslo: Kunnskapsforlaget.

Bjørnflaten, Jan Ivar (2005): *Eldre slaviske tekster. Innledninger, kommentarer, ordforklaringer*. Fjerde utgave. Oslo: Unipub.

Bjørnflaten, Jan Ivar (2010): *Gammelkirkeslavisk grammatikk*. Kompendium. Institutt for litteraturvitenskap, områdestudier og europeiske språk, Universitetet i Oslo.

Borkovskij, Viktor I. og Petr S. Kuznecov (1963): *Istoričeskaja grammatika russkogo jazyka*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR.

Borkovskij, Viktor I. (red.) (1968): *Sravnitel'no-istoričeskij sintaksis vostočnoslavjanskich jazykov. Tipy prostogo predloženiya*. Moskva: Nauka.

Chaburgaev, G. A. (1978): "Sud'ba vspomogatel'nogo glagola drevnich slavjanskich analitičeskich form v russkom jazyke" i *Vestnik Moskovskogo universiteta: Naučnyj žurnal. Serija 9. Filologija*. No. 4, ss. 42-53.

Chvany, Catherine V. (1975): *On the syntax of BE-sentences in Russian*. Cambridge: Slavica Publishers, Inc.

Denison, David (2003): "Log(istic) and simplistic S-curves" i Hickey, Raymond (red.): *Motives for language change*. Cambridge: Cambridge University Press.

Faarlund, Jan Terje (1987): "Om beskriving og forklaring i lingvistisk teori". *Norsk lingvistisk tidsskrift* 1/1987, ss. 13-28.

Galkina-Fedoruk, Evdokija M. (1958): *Bezličnye predloženiya v sovremennom russkom jazyke*. Moskva: Izdatel'stvo Moskovskogo Universiteta.

Georgieva, Valentina L. (1968): *Istorija sitaksičeskich javlenij russkogo jazyka*. Moskva: Prosveščenie.

Harris, Alice C. og Lyle Campbell (1995): *Historical syntax in cross-linguistic perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.

Heine, Bernd og Tania Kuteva (2007): *The genesis of grammar. A reconstruction*. Oxford: Oxford University Press.

Hopper, Paul J. og Elizabeth Closs Traugott (2003): *Grammaticalization*. 2. utgave. Cambridge: Cambridge University Press.

Isačenko, Aleksander V. (1962): *Die russische Sprache der Gegenwart. Teil I: Formenlehre*. Halle (Saale): VEB Max Niemeyer Verlag.

Isačenko, Aleksander V. (1976): "O vzniknovenii i razvitii 'kategorii sostojanija' v slavjanskich jazykach" i *Opera selecta. Russische Gegenwartssprache, russische Sprachgeschichte, Probleme der slavischen Sprachwissenschaft*. München: Wilhelm Fink Verlag.

Isačenko, Aleksander V. (1965): *Grammatičeskij stroj russkogo jazyka v sopostavlenii s slovackim. Morfologija I*. 2. utgave. Bratislava: Izdatel'stvo slovackoj Akademii Nauk.

Kotkova, S. I (red.) (1971): *Uspenskij sbornik XII-XIII vv*. Moskva: Nauka.

Lekant, Pavel A. (1974): *Sintaksis prostogo predloženiya v sovremennom ruskom jazyke*. Moskva: Vysšaja škola.

Mathiassen, Terje (1996): *Russisk grammatikk. Revidert utgave*. Oslo: Universitetsforlaget.

Meyer, Roland (2011): "Chapter 2: Methodology and Preliminaries" i *The history of null subjects in North Slavonic: A corpus-based diachronic investigation*.

Habilasjonsavhandling. Tilsendt fra Meyer per e-post.

Ogura, Mieko (1993): "The development of periphrastic *do* in English. A case of lexical diffusion in syntax". *Diachronica* vol. 10, nr. 1, ss. 51-85.

Pereltsvaig, Asya (2007): *Copular sentences in Russian: A theory of intra-clausal relations*. Dordrecht: Springer.

Peškovskij, Aleksandr M. (2001): *Russkij sintaksis v naučnom osveščanii*. 8. utgave. Moskva: Jazyki slavjanskoj kul'tury.

Potebnja, Aleksandr A. (1958): *Iz zapisok po rusškoj grammatike. Tom I-II*. Moskva: Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo Ministerstva prosveščeniya RSFSR.

Potebnja, Aleksandr A. (1968): *Iz zapisok po rusškoj grammatike. Tom III. Ob izmenenii značenija i zamenach suščestvitel'nogo*. Moskva: Prosveščenie.

Regensburg Russian Diachronic Corpus' nettsider:

<http://www-korpus.uni-r.de/diakorp/index.php>

Rozental', D. E. (red.) (1976): *Sovremennyj russkij jazyk. Čast' II: Sintaksis*. 2. utgave. Moskva: Vysšaja škola.

Šachmatov, Aleksej A. (1941): *Sintaksis russkogo jazyka*. 2. utgave. Leningrad: Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo Narkomprosa RSFSR.

Šapiro, A. B. (1955): "Est' li v russkom jazyke kategorija sostojanija kak čast' reči?" i *Voprosy jazykoznanija* 1955, No. 2, ss. 42-54.

Ščerba, Lev V. (1957): "O častjach reči v rusckom jazyke" i Lev V. Ščerba: *Izbrannye raboty po rusckomu jazyku*. Moskva: Gosudarstvennoe učebno-pedagogičeskoe izdatel'stvo Ministerstva prosveščeniya RSFSR.

Semeonoff, Anna H. (1962): *A New Russian Grammar, part III: Russian Syntax*. London: J.M. Dent & Sons Ltd.

Sreznevskij, Izmail I. (1955): *Materialy dlja slovarja drevne-rusckago jazyka po pis'mennym" pamjatnikam"*. Tom I-III. Graz: Akademische Druck- u. Verlagsanstalt.

Timberlake, Alan (1977): "Reanalysis and actualization in syntactic change" i Li, Charles N. (red.): *Mechanisms of syntactic change. Symposium on the mechanics of syntactic change, Santa Barbara, California 1976*. Austin: University of Texas Press.

Uspenskij, Boris A. (1994): *Kratkij očerk istorii rusckogo literaturnogo jazyka (XI-XIX vv.)*. Moskva: Gnozis.

Valgina, Nina S. (1973): *Sintaksis sovremennogo rusckogo jazyka*. Moskva: Vysšaja škola.

Vinogradov, Viktor V. og Evgenija S. Istrina (red.) (1960): *Grammatika rusckogo jazyka. Tom II: Sintaksis. Čast' vtoraja*. Moskva: Izdatel'stvo Akademii Nauk SSSR

Vinogradov, Viktor V. (1972): *Rusckij jazyk. Grammatičeskoe učenie o slove*. 2. utgave. Moskva: Vysšaja škola.

Vinokur, Grigorij O. (1971): *The Russian Language. A brief history*. Cambridge: Cambridge University Press.

Vlasto, A.P. (1988): *A Linguistic History of Russia to the End of the Eighteenth Century*. Oxford: Clarendon Press.

Vedlegg

Eksempler som ble tatt ut av undersøkelsen

Fem eksempler der substantivet hadde nom.sg.-form, men der jeg ikke greide å bestemme deres syntaktiske funksjon, ble tatt ut av undersøkelsen:

- (1) *ničto že puščē sich ne sъtvo~rjaty namъ , ni tacii muži naročiti ubieni buduty ot nich , ni svjaščenia potreba iskočaty na svoja potreby* (FJ, p. 217, r. 29)
- (2) *ovogda že vostupati v zadnjaja . čtyi mudryi razuměety . čislo že lětomъ . zdě ne pisachomъ v zadnjaja vpišemъ . po Antivočyiskymъ Soromъ . alumъrijadamъ . Grъckymi že čislenicami . Rimъsky že visikostomъ . jakože Jevъsěvii i Pamъfilъvo innii . chronografi spisaša . ot Adama do Chrěstosa* (PVL, p. 820, r. 1)
- (3) *Drevo bo razuměnjia dobra i zla estъ razumny grěchъ i volnoe bogougodъja dělatelъ* (KT1, p. 343, r. 91)
- (4) *da i telesa naša sъ padъšimi vъ pustyni paduty, neželi ne ostatiemъ grěchъ tvorenjia kъ ejurъtskimъ vъzvratimъsja strastemъ* (KT3, p. 358, r. 2)
- (5) *reč imъ posolъ Izjaslavъ Mъstislalič kotoryi to grěchъ ože na ljubvi chštъ cělovati . to ny sobě na spšnie one že ne vъzberegoša* (PVL, p. 345, r. 1)

I tillegg ble tre treff på *nopa* tatt ut av undersøkelsen, da disse tydelig var resultater av orddeling i korpuset, der *nopa* utgjorde første del av ordet:

- (6) *to je i~nñja pora~žajet'sja po rodu svoemu koježdo chranimo* (SD, p. 246, r. 25)
- (7) *koje vjaše pora~žanie . zdanoje li, ili krtšimoje* (SD, p. 571, r. 18)
- (8) *i porja~dīa sъtvoreno* (SD, p. 157, r. 24)

Lesedatoer, eksempler fra Regensburg-korpuset

<i>Веремя, врѣмя</i> – 23.05.12	<i>Бѣдно</i> – 17.04.12
<i>Грѣхъ</i> – 14.02.12, 15.02.12	<i>Възможно</i> – 17.04.12
<i>Досугъ</i> – 16.02.12 (0 treff)	<i>Годно</i> – 17.04.12
<i>Жаль, жалъ</i> – 15.02.12, 24.05.12	<i>Добро</i> – 16.04.12
<i>Лѣнь</i> – 15.02.12 (0 treff)	<i>Достоино</i> – 16.04.12
<i>Неволя, невола</i> – 15.02.12, 16.02.12	<i>Лихо</i> – 15.04.12
<i>Недосугъ</i> – 16.02.12 (0 treff)	<i>Луче</i> – 17.04.12
<i>Нужда, нужда</i> – 03.05.12, 11.06.12	<i>Любо</i> – 15.04.12
<i>Охота</i> – 15.02.12	<i>Лъзъ, нелъзъ, нелъзя</i> – 04.05.12
<i>Подоба</i> – 19.04.12, 25.05.12	<i>Лѣпо</i> – 10.04.12
<i>Пора</i> – 15.02.12	<i>Мощно, немошно</i> – 17.04.12
<i>Потрѣба</i> – 03.05.12	<i>Надобно</i> – 17.04.12
<i>Срамъ, соромъ</i> – 15.02.12	<i>Надобѣ</i> – 16.02.12
<i>Стыдъ, стоудъ</i> – 15.02.12	<i>Нужно</i> – 19.07.12
	<i>Трѣбѣ</i> – 17.04.12
	<i>Тяжко, тѣжко</i> – 17.04.12
	<i>Оудобъ, неоудобъ</i> – 16.04.12
	<i>Чюдно</i> – 16.04.12